

"Mitä minä voin tehdä?"

Suomalainen katsoja ihmiskaupan vastaisissa kampanjoissa

Hanna Matleena Kauppinen

Helsingin yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Sukupuolentutkimus

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2017

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen		Laitos – Institution – Department Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Hanna Matleena Kauppinen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Mitä minä voin tehdä?" Suomalainen katsoja ihmiskaupan vastaisissa kampanjoissa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sukupuolentutkimus			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu		Aika – Datum – Month and year Huhtikuu 2017	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 75
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielma käsittelee ihmiskaupan esittämistä suomalaiselle suurelle yleisölle kahdessa ihmiskaupan vastaisessa kampanjassa. keskittyen kampanjoiden kärkenä toimineiden videoiden analyysiin. Kampanjat ovat tuottaneet yhteistyössä IOM, yhdenvertaisuus/vähemmistövaltuutettu ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä vuosina 2012 ja 2016. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin kampanjamateriaaleissa esitetyt ihmiskaupan representaatiot kutsuvat suomalaisia katsojia.</p> <p>Kampanjamateriaaleja tarkastellaan hegemoniseksi ihmiskauppadiskurssiksi nimitetyssä kontekstissa. Hegemoninen ihmiskauppadiskurssi on artikuloitu kansainvälisissä sopimuksissa, jotka linjaavat kansallista ihmiskaupan vastaista lainsäädäntöä ja toimintaa. Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu Ernesto Laclau ja Chantal Mouffin teoretisoimalle käsitykselle diskurssista yhteisöä rakentavana artikulaationa. Tarkastellut videot ja verkkosivut puolestaan käsitetään representaatioina, joissa hegemoninen ihmiskauppadiskurssi konkretisoituu ja pelkistyy. Teresa de Lauretin teoriaa sukupuolen teknologioista on sovellettu videoiden ja verkkosivujen analysoimiseen yhteiskunnallisten suhteiden representaatioina. Katsomistapa laajentaa yksilöiden ja heidän toimintansa representaatiot kuvaukseksi sukupuoli-, luokka- ja etnisille eroille perustuvista rakenteista ja niiden toiminnasta.</p> <p>Vuonna 2012 julkaistu kampanjavideo toistaa stereotyyppistä tarinaa, jonka käyttöä on kritisoitu laajasti aiemmassa ihmiskaupparepresentaatioiden tutkimuksessa. Vuonna 2016 julkaistuilla videolla ja verkkosivulla kumotaan monia stereotyyppisiä oletuksia ja uhrien representaatiot monimuotoistuvat. Sen sijaan uhriren passiivisuus ja katsojalle ehdotettu toimijuus korostuvat.</p> <p>Tutkielma osoittaa ihmiskaupan tulevan esitetyksi "muiden" ongelmana, johon luotu katse tarjoaa katsojalle valta-aseman kautta osallisuutta ongelman ratkaisuun kahdessa eri roolissa. Valpas kansalainen asettuu valtion ja lainvalvonnan rinnalle kampanjoiden kuvaamaan sankarin rooliin. Eettinen kuluttaja puolestaan käyttää valtaa vapaille markkinoilla. Nämä roolit konkretisoivat mielestäni myös hegemonisen ihmiskauppadiskurssin reunaehdoiksi valtioiden rajavalvonnan ja vapaan markkinatalouden. Representaatio luonnollistaa näitä rakenteita ja rakentaa siten diskursiivisesti "meitä".</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords ihmiskauppa, ideaaliuhri, diskurssianalyysi, diskurssiteoria, sukupuolen teknologiat, sukupuolentutkimus, representaatio, eettinen kuluttaminen, kansalaisuus, sukupuoli			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanuksen kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1. Johdanto.....	1
2. Mediakampanjat ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa: aiempi tutkimus.....	6
2.1. Kansainvälisistä sopimuksista, kansallisesta lainsäädännöstä ja mediakampanjoista.....	6
2.2. Ihmiskaupan kritisoiduista mediarepresentaatioista.....	11
3. Kohti ihmiskaupan vastaisten mediakampanjoiden diskurssianalyysia.....	16
3.1. Diskurssianalyysi tutkii sosiaalista rakentuneisuutta.....	17
3.2. Ihmiskaupadiskurssi poliittisena artikulaationa.....	20
3.3. Ihmiskaupan representaatio sukupuolen teknologiana.....	24
3.4. Teorian yhteenveto, tutkimusaineisto ja menetelmä.....	29
4. Case 1: Ihmiskauppa ei ole satua.....	33
4.1. Sukupuolten väliset suhteet melodraamassa.....	33
4.2. Sukupuoli yhteiskunnallisten suhteiden ja "meidän" rajaajana.....	41
5. Case 2: Paljonko ihminen maksaa?.....	46
4.1. Sisältöerittely.....	46
4.2. Toiseus hegemonisen diskurssin liikkuvissa rajoissa.....	51
4.3. Katsoja aktiivisena kansalaisena ja kuluttajayksilönä.....	56
6. Lopuksi.....	62
Kirjallisuus.....	69

1. Johdanto

Näin ensimmäisen kerran ihmiskaupan vastaisen kampanjavideon syksyllä 2015 ollessani korkeakouluharjoittelussa ihmiskaupan uhreja auttavassa Pro-tukipiste ry:ssä. Ihmiskaupan erityisasiantuntija Essi Thesslund näytti meille harjoittelijoille Ihmiskauppa ei ole satua -kampanjan kärkenä toimineen videon ja kysyi, mitä ajatuksia se herätti. Muistan vastanneeni, että video kuvaa mielestäni ihmiskauppaa hyvin tunnistettavalla tavalla: se toistaa samanlaista kerrontaa kuin esimerkiksi Suomen lähi-alueille sijoittuva elokuvat Lilja 4-ever (Moodysson 2002) tai Puhdistus (Jokinen 2012). Thesslund vaikutti tympääntyneeltä sanoessaan, että tarina on kovin stereotyyppinen.

Seuraavan vuoden aikana ihmiskaupan vastaiseen viestintään kiinnitettiin huomiota kansalaisjärjestö- ja tutkimuskentällä eri puolilla maailmaa. Pro-tukipiste ry käynnisti EU:n sisäisen turvallisuuden rahaston tuella hankkeen, joka muun muassa tuottaa käytännönläheisiä animaatiovideoita ihmiskaupan ammatillisen tunnistamisen työkaluiksi (ks. Kauppinen 2016). Ihmisoikeuslähtöistä ihmiskaupan vastaista tutkimusta julkaiseva *Anti-Trafficking Review* julkaisi kokonaisen erikoisnumeron ihmiskaupparepresentaatioista (2016), minkä lisäksi esimerkiksi *Social & Legal Studies* (O'Brien 2016) ja *Sosiologia* (Vuolajärvi 2016) julkaisivat artikkeleita ihmiskaupan representaatioiden ja todellisuuden suhteista.

Useimmissa näistä puheenvuoroista kiinnitettiin huomiota ihmiskaupan stereotyyppiseen esittämiseen, joka on ristiriidassa ihmiskaupan laajan, kansainvälisesti sovitun määritelmän ja eletyn todellisuuden kanssa. Monet tutkijoiden (esim. Hoyle ym. 2011, Vuolajärvi 2016) mukaan tämä ristiriita vaikeuttaa ihmiskaupan vastaista työtä: ihmiskaupan uhreja on vaikeaa tunnistaa, kun representaatioiden ruokkimat mielikuvat eivät vastaa ihmiskaupan todellisuutta. Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen on todettu ihmiskaupan vastaisen työn suurimmaksi haasteeksi (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2014).

Lukiessani tässä ilmapiirissä aiempaa tutkimusta ihmiskaupan representaatioista jäin pohtimaan, millainen logiikka stereotyyppisen esittämisen takana piilee. Voisinko

löytää perusteita sille, miksi ihmiskauppa esitetään suurelle yleisölle sillä tavoin kuin Ihmiskauppa ei ole satua -kampanjassa? Miksi ja mitä suuren yleisön tämän logiikan mukaan pitäisi tietää ihmiskaupasta? Miten suurta yleisöä puhutellaan Suomeen suunnatuissa ihmiskaupan vastaisissa kampanjoissa ja ketä yleisöön kuuluu?

Ilmeisin vastaus stereotyyppiselle esittämiselle on tunnistettavuus. Kuten oma ensireaktionikin osoittaa, seksibisneksessä tapahtuva julma hyväksikäyttö on helposti yhdistettävissä yhteiskuntamme kulttuuriseen kuvastoon. tarinat viattomien nuorten tyttöjen traagisista kohtaloista herättävät voimakkaita tunteita ja sympatiaa, mikä auttaa esimerkiksi ihmiskaupan vastaista toimintaa tukevien lahjoitusten saamisessa. Haluan kuitenkin mennä syvemmälle. Miten tämä kulttuurinen kuvasto ylipäättään on käsitettävissä osaksi ihmiskaupan vastaista politiikkaa?

Aloitin vastauksen etsimisen kansainvälisistä sopimuksista, joiden myötä Suomikin on poliittisella tasolla sitoutunut taistelemaan ihmiskauppaa vastaan. Sopimuksista keskeisimpiä on YK:n kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen yhteyteen laadittu erillinen ihmiskauppaa sääntelevä lisäpöytäkirja *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children*, jatkossa *Palermon lisäpöytäkirja* (UNODC 2004). Sen vaikutuksesta Suomessa on tehty ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma, tunnustettu Suomi ihmiskaupan kohde- ja kauttakulkumaaksi ja kriminalisoitu ihmiskauppa. Ihmiskaupan vastaiset mediakampanjat kuuluvat Palermon lisäpöytäkirjaan kirjattuihin ihmiskaupan vastaisiin toimiin.

Tässä tutkielmassa katson tarkasti kahta Suomeen tuotettua ihmiskaupan vastaista mediakampanjaa keskittyen niiden kärkenä toimiviin videoihin. Katson niitä nähdäkseni, ovatko ne sellaisia kuin lukemissani tutkimuksissa kuvataan muualla toteutettu- ja kampanjoita ja mediakuvastoa. Rajaus Suomeen on mielekäs, koska ennako-oletukseni mukaan suomalaisissa yleisissä mielikuvissa ihmiskauppa on ei-suomalaisten ei-suomalaisille tekemä rikos. Siksi on aiheellista kysyä, mikä suomalaisten suhde tähän rikokseen on - *mitä se meille kuuluu*. Kysyn tämän kysymyksen diskurssianalyttisessä mielessä: kuten sanottua, olen kiinnostunut siitä, millä logiikalla stereotyyppinen kuvaustapa on mielekäs ja millaista kokonaisuutta se rakentaa. Sulkeistan siis sen, onko tutkimieni representaatioiden antama kuva ihmiskaupasta todenmukai-

nen. Otan toki huomioon myös sen, kuinka monissa aiemmissä tutkimuksissa osoitetaan pelkistettyjen representaatioiden haitallisuus ihmiskaupan vastaiselle työlle.

Analysoin kahta kansainvälisen siirtolaisuusjärjestö IOM:n (International Organization for Migration) yhteistyössä Suomen kansallisen vähemmistö/yhdenvertaisuusvaltuutetun¹ ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa Suomeen tuottamaa ihmiskaupan vastaista kampanjavideota ja -verkkosivua: jo mainittua Ihmiskauppa ei ole satua -kampajaa sekä vuonna 2016 julkistettua Paljonko ihminen maksaa? -kampanjaa.

Tämä pro gradu rakentuu juuri näille kampanjamateriaaleille, koska niiden tuottajat ovat keskeisiä toimijoita ihmiskaupan vastaisessa työssä. IOM on suuri kansainvälinen organisaatio, joka on työskennellyt ihmiskaupan vastaisten toimien edistämiseksi vuodesta 1994 lähtien. Se pyrkii ihmiskaupan vastaisessa työssään vahvistamaan hallitusten ja kansalaisjärjestöjen kapasiteettia yhteistyöhön ihmiskaupan uhrien auttamiseksi ja ihmiskauppatietoisuuden lisäämiseksi. IOM liittyi osaksi YK:ta syyskuussa 2016. (<https://iom.fi>)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on valtionhallinnon elin, jonka toimialaan kuuluvat syrjintään puuttuminen sekä syrjinnän vaarassa olevien ryhmien oikeuksien ja aseman edistäminen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii myös kansallisena ihmiskaupparaporttoijana ollen yksi Suomen vahvimmissa ihmiskaupan asiantuntijoista. Ihmiskaupparaporttoija seuraa ihmiskauppaan liittyviä ilmiöitä, valvoo ihmiskaupan vastaista toimintaa, osallistuu toiminnan kehittämiseen sekä ihmiskaupan uhrien aseman ja oikeuksien edistämiseen. Ihmiskaupparaporttoija toimii niin viranomaisten, kolmannen sektorin toimijoiden kuin ihmiskaupan uhrienkin tukena. Se voi myös antaa oikeudellista neuvontaa ja avustaa ihmiskaupan ja rinnasteisten rikosten uhreja heidän oikeuksiensa turvaamisessa. (<https://www.syrjinta.fi/web/fi/ihmiskauppa>.)

Näen molempien tahojen kytkeytyvän Palermon lisäpöytäkirjan mukaiseen ihmiskaupan vastaiseen toimintaan, toimivan sen linjausten ohjaamana ja jakavan muutenkin saman agendan. Näin ollen näiden tahojen tuottamia kampanjamateriaaleja tutki-

¹ Vähemmistövaltuutettu on toiminut nimellä yhdenvertaisuusvaltuutettu vuodesta 2015 lähtien. Molemmat nimet esiintyvät tässä tekstissä aikakontekstin mukaisesti.

malla voisin hahmottaa, miten ne konkretisoivat *hegemonista ihmiskauppadiskurs-
sia*.

Hegemonisella ihmiskauppadiskurssilla käsitän kansainvälisten sopimusten, kansalli-
sen lainsäädännön, niihin liittyvän monialaisen yhteistyön ja tutkimustiedon rakenta-
man kokonaisuuden. Ajattelen politiikan- ja diskurssiteoreetikkoja Laclauta ja
Mouffea seuraten hegemonisen diskurssin olevan historian tilanteessa tuotettu yksi
mahdollinen, joskin yleisesti hyväksytty ja määräävä tapa käsittää ihmiskauppa. Ih-
miskauppaa voidaan käsitellä useissa erilaisissa diskursseissa, jotka voivat esiintyä
rinnakkain ja limittäin, hegemonisen diskurssin sisällä sen *tuokioina* tai sen ulkopuo-
lella olevina artikuloitumattomina *osasina*.

Kuten Teresa de Lauretis (1987/2004, 71) esittää, liike sukupuolen (mieskeskeisessä
viitekehyksessä esitetyn) representaation ja sen välillä, jonka representaatio jättää
pois tai tekee representoimattomaksi, on luonteenomaista feminismiin subjektille. Py-
rin analyysissäni tämän kaltaiseen diskurssin rajoja luotaavaan liikkeeseen. Lähestyn
kahta mediakampanjaa kuvaten, kuinka ne konkretisoivat hegemonista diskurssia,
korostavat sen tiettyjä osasia ja tekevät representoimattomaksi näkökulmia, jotka
ovat diskurssin rajojen ulkopuolella. Asettamalla kaksi kampanjaa rinnakkain voin
osoittaa diskurssin sisäisten suhteiden muutosta ja rajojen liikkuvuutta.

Aloitan luvussa 2 kuvailemalla kansainvälisiä sopimuksia ja kansallisia toiminta-
suunnitelmia, jotka asettavat ihmiskaupan rikostorjunnan ja ulkomaalaisvalvonnan
kontekstiin. Hahmotan hegemonisen diskurssin rajoja kertomalla, kuinka
transnationaalien ja kolmannen maailman feminismiin näkökulmasta hegemonista dis-
kurssia vaivaa yksiulotteinen analyysi naisista patriarkaalisesta vallan uhreina; tästä
näkökulmasta ihmiskaupassa on kyse patriarkaalisesta valtasuhteiden ohella myös
valtiollisista, kapitalistisista ja rodullistetuista suhteista, jotka risteävät naisten toimi-
juuden kanssa.

Sen jälkeen paikannan mediakampanjat osaksi hegemonisessa diskurssissa artikuloi-
tua ihmiskauppaa vähentävää toimintaa. Huomioin eri maantieteellisille alueille
suunnatun viestinnän variaatiota ja tarkennan siihen, kuinka suomalaisissa ihmiskau-
pan vastaisessa tarkennetussa toimintasuunnitelmassa ja kansallisen ihmiskauppara-
portoijan kertomuksessa käsitellään viestintää suurelle yleisölle. Lopulta kuvaan lu-

kemieni tutkimusten perusteella tyypillistä ihmiskaupan mediarepresentaatioita ja referoin kritiikkiä, jota sitä kohtaan on esitetty.

Luvussa 3 määrittelen tutkielmani teoreettisen viitekehyksen ja keskeisimmät käsitteet. Lähestyn ihmiskauppaa diskurssiteoreettisesti: näen hegemonisen ihmiskauppadiskurssin toimintana, jossa erilaiset toimijat, käsitteet ja arvot tulevat määritellyksi toistensa kautta. Sovellan Emilia Palosen kirjoitusten avulla laajaa Laclau ja Mouffin luomaa diskurssiteoreettista käsittekehyksistä lukiessani hegemonista diskurssia konkreettisenä määrittelyn ja rajanvedon prosessina. Tämä rakentaa kontekstia, johon paikannan varsinaisen kampanjavideoiden ja -verkkosivujen analyysin. Käsitän kampanjamateriaalit sukupuolen teknologioina tukeutuen Teresa de Lauretin työhön ja Anu Koivusen de Lauretia käsitteleviin teksteihin.

Katsoessani kampanjavideoita sukupuolen teknologioina näen kampanjavideoissa esitettyjen sukupuolen representaatioiden kuvaavan sukupuolen paikkoja yhteiskunnallisissa suhteissa. Siten näen niiden rakentavan katsojalle *katsetta*, joka tarjoaa hänelle tietoa, valtaa ja aineksia identiteettityöhön. Yhdistän tähän Jo Doezeman (2010) esittämän oletuksen siitä, että stereotyyppiset ihmiskaupparepresentaatiot toimivat yhteiskunnallisina myytteinä. Siten ne toteuttavat yhteisöä rakentavaa funktiota tuottamalla kuvia "meidän" jakamistamme sisällöistä ja nimeämällä "muun", joka ei kuulu joukkoon. Näen "meidän" ja "muiden" välisten rajojen diskursiivisen rakentamisen analyysin feministisenä tehtävänä.

Luvuissa 4 ja 5 esitän analyysini IOM:n, yhdenvertaisuusvaltuutetun ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän Suomeen tuottamista kampanjavideoista ja -verkkosivuista. Kahden kampanjan esittämät ihmiskaupan uhrit ja hyväksikäytön muodot poikkeavat huomattavasti toisistaan, mikä kertoo mielestäni diskurssin sisäisistä jännitteistä ja muutosalttiudesta. Molemmissa kampanjoissa säilyy myös tietynlainen toiseuden käsittely. Katsojalle ehdotettu toimijuus puolestaan määräytyy (tietysti) hegemonisen diskurssin rajoissa, minkä lisäksi representaatio rakentaa katsojaa aktiivisena kansalaisena ja kuluttajana. Analyysi päättyy yksilökuluttajan ja globaalien ihmiskauppaa mahdollistavien rakenteiden suhteen pohdintaan.

2. Mediakampanjat ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa: aiempi tutkimus

Luen aineistoani osana diskurssia, jota ihmiskaupan vastaiset kansainväliset sopimukset ja kansalliset toimintasuunnitelmat artikuloivat. Alaluvussa 2.1. kuvailen, kuinka YK:n kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen yhteyteen laadittu erillinen ihmiskauppaa sääntelevä Palermon lisäpöytäkirja (UNODC 2004) ja YK:n huumeiden ja rikollisuuden torjunnasta vastaavan toimiston UNODC:n raportit (UNODC 2012, 2014) käsittelevät ihmiskauppaa eksplisiittisesti rikostorjunnan ja ulkomaalaisvalvonnan konteksteissa ja implisiittisesti markkinatalouden kontekstissa. Lisäksi paikannan ihmiskaupan vastaiset mediakampanjat osaksi tätä diskurssia. Kuvailen myös kritiikkiä YK:ssa artikuloitua hegemonista diskurssia kohtaan transnationaalien feminismin näkökulmasta.

Alaluvussa 2.2. esittelen tutkimuksia, jotka kritisoivat ihmiskaupan vastaisia kampanjoita ilmiön stereotyyppisestä esittämisestä. Lukemani perusteella näyttää siltä, että ihmiskauppa esitetään kampanjamateriaaleissa usein yksilöiden toimintana, mikä hämärtää ihmiskaupalle altistavien rakenteellisten tekijöiden vaikutuksen. Rakenteelliset tekijät merkitsevät yhteiskunnallisia ja sosiaalisia olosuhteita, jotka luovat otolliset olosuhteet ihmiskaupparikoksen tekemiselle.

2.1. Kansainvälisistä sopimuksista, kansallisesta lainsäädännöstä ja mediakampanjoista

Vuonna 2000 laadittu ja vuonna 2003 voimaan tullut Palermon lisäpöytäkirja on edistänyt ihmiskaupan vastaista lainsäädäntöä merkittävästi. Kun vuonna 2003 lähes kahdessa kolmesta maasta joko ei oltu kriminalisoitu ihmiskauppaa tai oli kriminalisoitu vain joitakin sen muotoja, vuonna 2014 näin oli enää vain viidessä prosentissa valtioista (UNODC 2014, 51)². Suomen lainsäädäntöä ja muita poliittisia toimia linjaa Palermon lisäpöytäkirjan ohella Euroopan neuvoston vuonna 2005 hyväksymä ih-

2 Kuitenkin nämä viisi prosenttia ovat varsin väkirikkaita maita, joten noin kolmannes maailman ihmisistä elää edelleen vailla lisäpöytäkirjassa määritellyn mukaista oikeudellista suojaa (UNODC 2014, 51).

miskaupan vastainen yleissopimus *Convention on Action against Trafficking in Human Beings* sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta.

Venla Roth (2010, 114) tiivistää Palermon lisäpöytäkirjan olevan erityisesti rikosoi-keuden ja rajavalvonnan työkalu. Sen rinnalla Euroopan neuvoston yleissopimus on ihmisoikeustyökalu, jonka päämääränä on uhrien oikeuksien suojeleminen. Euroopan neu-voston yleissopimus ei kuitenkaan ole vaikuttanut uhrien suojelemaan toivotulla tavalla: valtiot haluavat enemmän suojella itseään laittomalta maahanmuutolta kuin sen uhre-ja (Mt., 104–106). Kansallisen ihmiskaupparaportoin (2014, 7) mukaan rikostor-junta - ja ulkomaalaisvalvontapainotteisuus uhkaa edelleen jättää ihmiskaupan uhrien toteutumisen paitsioon ja haittaa ihmiskaupan vastaista toimintaa.

Palermon lisäpöytäkirja sisältää ensimmäisen laajan, kansainvälisesti hyväksytyyn ih-miskaupan määritelmän sekä toimenpiteet, joilla pyritään estämään ihmiskauppaa, auttamaan sen uhreja ja kehittämään kansainvälistä yhteistyötä. Määritelmä sinänsä ei edellytä teolta valtioiden rajojen ylittämistä vaan teon tavan, tarkoituksen ja käy-tettyjen keinojen kriteerien täyttymistä. Määritelmän mukaan ihmiskauppa on

hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaa henkilöiden värväystä, kuljettamista, siirtämistä, kätkemistä tai vastaanottamista voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai haavoit-tuvan aseman hyödyntämisen avulla, taikka toista henkilöä vallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai vastaanotetun maksun tai edun avulla. Hyväksikäy-töksi katsotaan vähintään toisen hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa tai muut seksuaa-lisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu, orjuus tai muu orjuuden kal-tainen käytäntö, orjuuden kaltaiset olot tai elinten poistaminen.

Artiklan b kohdan mukaan ihmiskaupan uhrin suostumuksella artiklan a kohdassa tarkoi-tettuun hyväksikäyttöön ei ole merkitystä, kun sen saamiseksi on käytetty jotakin a koh-dassa mainittua keinoa. Lapsen värväys, kuljetus, siirtäminen, kätkeminen tai vastaanotta-minen hyväksikäyttötarkoituksessa katsotaan artiklan c kohdan mukaan ihmiskaupaksi myös silloin, kun siihen ei liity mitään artiklan a kohdassa mainittua keinoa. Artiklan d kohdassa todetaan ”lapsen” tarkoittavan alle 18-vuotiasta henkilöä. (UNODC 2004, 42–43, suom. Hallituksen esitys 221/2005.)

Palermon sopimukseen kirjatuissa ihmiskaupan vastaisissa toimenpiteissä puolestaan rikostorjunnan ja ulkomaalaisvalvonnan painotus on näkyvää. Toimenpiteisiin kuu-luu *protection* eli ihmiskaupan uhrien suojeleminen heidän ihmisoikeuksiaan kunnioittaen, *prevention* eli ihmiskauppaa estävät toimenpiteet ja *promotion* eli kansainvälisen yh-

teistyön vahvistaminen rikollisten toimintatapojen ja uhrien tunnistamiseksi (UNODC 2004, 43–48).

Protection of victims of trafficking in persons -kohta (Mt., 43–44), joka linjaa ihmiskaupan uhrien auttamista heidän ihmisoikeuksiaan kunnioittaen, antaa perusteet myöntää oleskelulupia ihmiskaupan uhreille ainakin oikeudenkäyntiprosessin ajaksi. Rothin (2010, 113) mukaan tämä edellyttää kuitenkin oikeusprosessiin ryhtymistä ja yhteistyötä viranomaisten kanssa. Roth (Mt, 164) toteaa, ettei yhteistyön tekeminen velvoita valtiota perheenyhdistämiseen tai arvioimaan palauttamiseen liittyviä riskejä uhrille, vaikka tämä on ollut tekemisissä järjestäytyneen rikollisuuden kanssa. Oleskelulupa ei takaa mitään rikosprosessin jälkeen eikä valtiolla ole velvollisuutta vaikuttaa uudelleen uhriutumisen riskiin. Lisäksi kohtaan kuuluu turvallisen paluun tukeminen maahan, jonka kansalainen tai pysyvän oleskeluluvan haltija uhri on. Tämä sisältää nähdäkseni oletuksen, että paluu olosuhteisiin, joista uhri on alunperin halunnut lähteä, on hänelle parempi kuin uuden elämän aloittaminen muualla.

Prevention, co-operation and other measures -kohta (UNODC 2004, 43–48) luettelee ihmiskaupan estämisen keinoiksi tutkimuksen, tiedotuksen ja koulutuksen sekä valtioiden välisen tiedonvaihdon ja koulutuksen rikoksentehtäjäiden, heidän toimintatapojensa ja uhrien tunnistamiseksi. Esimerkiksi UNODC:n globaalit ihmiskaupparaportit (2012, 2014) tuottavat tilastoitujen ihmiskauppatapausten perusteella tietoa ihmiskaupan rajat ylittävistä virroista, ihmiskaupan tekijöiden ja uhrien sukupuolijakaumasta ja sitä, ovatko nämä ihmiskaupparikoksen tekomaan kansalaisia vai ulkomaalaisia. *Promotion* merkitsee kansainvälisen viranomais- ja rajavalvontayhteistyön vahvistaminen sekä yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa uhrien auttamiseksi. (UNODC 2004, 43–48.)

Kamala Kempadoo (2005b, 39–42) tuo esiin näkökulman, etteivät uhrin ehkä halua tulla pelastetuiksi ja palautetuiksi, vaan olla turvassa ja jatkaa elämäänsä. Kempadon mukaan Palermon lisäpöytäkirjan määrittämä kehys liittyy ihmiskaupan eksplisiittisesti rajat ylittävään järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja sen kontrolloinnin ulkomaalaisvalvontaan. Hän kritisoi sopimuksen mukanaan tuomia rajoituksia siitä, että ne tekevät haavoittuvassa asemassa olevista ihmisistä entistä haavoittuvampia.

Kempadon (Mt.) mukaan hegemonisen diskurssin mukainen politiikka keskittyy enemmän ihmiskaupan seurauksiin kuin syihin. Tästä syystä sen ei voida odottaa vähentävän ihmiskauppaa, vaan pikemminkin muuttavan muuttoliikkeen ja työn muotoja ja työntävän toimintaa enemmän maan alle. Lisäksi Kempadoo kiinnittää huomiota siihen, että Palermon lisäpöytäkirjassa artikuloidussa diskurssissa ihmiskaupasta hyötyvät globaalin talouden sijaan rikolliset, jotka ovat oikeastaan välihenkilöitä. Hän korostaa, että ihmiskaupasta hyötyvät myös ne "kuluttajat", jotka johtavat paperitonta työvoimaa hyväksikäyttävää bisnestä: valtaosa globaalista ihmiskaupasta tapahtuu hikipajoilla, maataloudessa, palveluissa ja kotityössä, jotka ovat yhteydessä muodollisiin talouden sektoreihin. (Mt.)

Kempadoo (Mt, 36) näkee hegemonisessa ihmiskaupadiskurssissa – tai paradigmas- sa, niin kuin hän sitä kutsuu – perinnön 1800-luvun lopun länsimaisten, keskiluok- kaisten, prostituutiota vastustavien feministinen agendasta, joka nousi uudelleen 70- luvun radikaalifeministisen analyysin myötä. Tämä näkökulma liittyy ihmiskaupan eksklusiivisesti prostituutioon, joka puolestaan nähdään patriarkaalisena hyväksikäy- tön ja naisten uhriuttamisen äärimmäisimpänä muotona. Sen mukaan prostituutio, kuten myös avioliitto, ovat patriarkaalisia instituutioita, jotka merkitsevät naisille väkivaltaa, raiskausta ja hyväksikäyttöä, ja naiset, jotka ovat mukana näissä institu- tiossa ovat maskuliinisen vallan uhreja. (Ks. lisää patriarkaattiteoriasta ja sen kritii- kistä s. 29.)³

Toista näkökulmaa Kempadoo (Mt., 37) nimittää kolmannen maailman tai transnationaaliksi feministiseksi perspektiiviksi, joka näkee ihmiskaupan diskurssina ja toimintana, joka nousee valtioiden, kapitalististen, patriarkaalisten ja rodullistettujen valtasuhteiden risteämisestä naisten toimijuuden kanssa. Tästä näkökul- masta naiset eivät ole homogeeninen ryhmä, vaan eri tavoin asemoituneita subjekte- ja, jotka voivat tietoisesti vastustaa ja muuttaa valtasuhteita orjuuden, prostituution, avioliiton, talouden ja työmarkkinoiden kaltaisissa instituutioissa. Ero on siis siinä,

3 Rodullistetut feministit ovat nostaneet laajemminkin esiin länsimaisen feminismin yhteyttä modernin valtion ja sekulaarin humanismin kaltaisiin institutionaalisiin diskursseihin. Esimerkiksi M. Jacqui Alexander ja Chandra Talpade Mohanty kuvaavat, kuinka 90-luvulla noussut niisanottu kansainvälisen feminismin liike analysoi universaalina patriarkaatin ensisijaiseksi, historian läpäi- seväksi hallinnan muodoksi. Tällöin liikkeen kutsu "globaaliin sisaruuteen" on kutsu kolmannen maailman periferiasta valkoisen feminismin keskustaan, jonka liberaali laki ei näe muiden eriar- voisten rakenteiden paikallisia vaikutuksia juuri muuna kuin erityisinä kokemuksina. (Alexander & Mohanty 1991, xvii-xix.)

määrittääkö naisten tilannetta yksi vai useampi valtarakennelma ja siinä, nähdäänkö heidät uhreina vai toimijoina.

Ennen 2000-lukua ihmiskaupan ei ajateltu koskevan Suomea. Kansainväliset sopimukset johtivat siihen, että Suomi kriminalisoi ihmiskaupan ja julkaisi ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman vuonna 2005, jolloin myös Suomen sisäministeri tunnusti maan ihmiskaupan kohde- ja kauttakulkumaaksi. (Roth 2010, 180.) UNODC:n (2014, 25) mukaan valtioiden kategorisointi kohde- ja lähtömaihin edellyttää ankaraa yleistystä; useimmat maat ovat molempia samanaikaisesti vähintäänkin maan sisäisen, mutta usein myös rajat ylittävän ihmiskaupan perusteella. Laajat kategoriat voivat vaikeuttaa paikallisten mikrotason yksityiskohtien huomioimista, mutta ne nähdään myös hyödyllisinä *rajat ylittävien ihmiskauppavirtojen* ymmärtämiseen ja kuvaamiseen. Virrat suuntautuvat UNODC:n (2014, 38) mukaan köyhiltä alueilta rikkaammille, oli kyse sitten maan sisäisestä ihmiskaupasta, naapurimaihin tai toisiin maanosiin asti yltävistä ihmiskaupan järjestelyistä.

Vuonna 2008 julkaistun tarkennetun toimintasuunnitelman suosituksesta kansallinen ihmiskaupparaportointi ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä aloittivat työnsä vuonna 2009. Ne ovat olleet mukana tuottamassa myös tutkimiani kampanjoita tuoden niiden representaatioille vahvan asiantuntija-auktoriteetin hegemonisessa diskurssissa.

Ihmiskaupan vastaiset mediakampanjat mainitaan Palermon lisäpöytäkirjassa ihmiskauppaa ehkäisevänä toimenpiteenä tutkimuksen, tiedotuksen ja koulutuksen sekä valtioiden välisen tiedonvaihdon ja koulutuksen ohella. Nämä toimenpiteet ovat osa ihmiskauppaa ehkäisevän ja uhreja suojelevan politiikan ja ohjelmien luomista, jota pyritään tekemään yhteistyössä kansalaisjärjestöjen ja muiden kansalaisyhteiskunnan keskeisten organisaatioiden kanssa. Valtiot sitoutuvat myös vahvistamaan yhteistyötä lievittääkseen köyhyyttä ja epätasa-arvoisia mahdollisuuksia, jotka aiheuttavat ihmisten haavoittuvuutta, säätämään lakeja ja vahvistamaan koulutuksellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia toimia, jotka vähentävät kysyntää ihmisten hyväksikäytölle. (UNODC 2004, 46.)

Mediakampanjoiden implementointi Suomen kansallisessa politiikassa on tutkimieni dokumenttien valossa hieman rivien välissä. Ihmiskaupan vastaisessa tarkennetussa

toimintasuunnitelmassa (Sisäasiainministeriö 2008) ei mainita sanaa mediakampanja, mutta siinä todetaan tiedotuksen olevan avainasemassa ilmiötä koskevan yleisen tietoisuuden kasvattamisessa. Kotimaassa sen sanotaan vaikuttavan hyväksikäyttöön ja ihmiskauppaa ruokkivaan kysyntään, kun taas ulkomaanedustustoissa suunnitellaan suunnattavan ennaltaehkäisevää tiedotusta mahdollisille uhreille lähtö- ja kauttakulkualueilla (Mt., 20–21). Myös kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksessa (Vähemmistövaltuutettu 2014, 116) todetaan, että ihmiskauppaa aiheuttavaan kysyntään liittyvät toimenpiteet ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja muistutetaan, että esimerkiksi ihmiskaupan vastaista toimintaa koskeva EU-direktiivi velvoittaa jäsenvaltioita ehkäisemään ihmiskauppaa ja puuttumaan myös sitä aiheuttavaan kysyntään.

Tämä kiteyttää ajattelun lähtö- ja kohdemaista ja Suomen asemoimisen kohdemaaksi. Kohdemaissa kysyntä esitetään keskeisimpänä ihmiskauppaa synnyttävänä tekijänä, joten yleistä tietoisuutta lisäävän viestinnän tulisi vedota ihmisiin, jotka kuluttavat ihmiskaupan uhreja hyväksikäyttäen tuotettuja palveluita ja tuotteita. Kysynnän korostaminen kytkee ihmiskaupan markkinatalouden mekanismeihin liberalistisessa kontekstissa, joissa kysyntä luo tarjontaa. Käsittelen teemaa tarkemmin luvussa 5.

Tietoisuuden lisäämiseen tuotetuilla kampanjoilla on eksplisiittinen tarkoitus, mikä erottaa sen muista mediatuotteista. Esimerkiksi elokuvat ja kirjat voivat käyttää stereotyyppisiä hahmoja ja myyttisiä roolijakoja taiteellisiin tarkoituksiin. Tietoisuuden lisääminen puolestaan edellyttää tarjotun tiedon pätevyyttä, mutta samanaikaisesti sen tulee olla kulttuurisesti ymmärrettävää ja herättelevää. Tämä on haaste ihmiskaupan vastaisissa kampanjoissa, sillä ihmiskauppaan liittyvät kulttuuriset merkitysrakenteet ovat taiteen ja populaarikulttuurin kuvastoissa vakiintuneet varsin kapea-alaisiksi. Seuraavaksi esitän ihmiskauppakampanjoiden ja -mediarepresentaatioiden tutkimuksen luentaan tukeutuen, kuinka ihmiskaupan esittäminen *melodramaattisen narratiivin keinoin* nähdään ensinnäkin haittaavan ihmiskaupan vastaista toimintaa ja toiseksi yksilöllistävän ongelman.

2.2. Ihmiskaupan kritisoiduista mediarepresentaatioista

Tarina menee tiivistetysti näin: Nuori ja viaton nainen periferian köyhistä oloista matkustaa kaupunkiin tai ulkomaille, tulee ulkomaalaisen miehen viettelemäksi tai muuten huijatuksi prostituutioon, josta ei pääse irtautumaan. Jos tarina käsittelee muuta kuin prostituutiota, siihen liittyy myös seksuaalista hyväksikäyttöä. Jos tarinassa esiintyy miesuhreja, he ovat nuoria poikia, joita käytetään hyväksi työperäisessä ihmiskaupassa.

Useimmissa lukemissani ihmiskauppakampanjoiden ja -mediarepresentaatioiden tutkimuksissa valtavirtaista ihmiskaupanarratiivia jäsennetään *melodraaman, ideaaliuhrin ja/tai ideaalitekijän* käsitteiden avulla. Tieteen termipankki (2016) määrittelee melodraaman tunteisiin voimakkaasti vetoavaksi esitykseksi, jossa korostuvat spehtaakkelimaisuus, toiminnallisuus ja kiihkeinä vellovat tunteet ja jota usein tehostaa vaikuttava musiikki. Melodramaattisen tarinan keskeisissä rooleissa esiintyvät viattomat uhrit, pahat roistot ja pelastavat sankarit.

Nils Christien (1986) kriminologiset käsitteet ideaaliuhri (ideal victim) ja ideaalitekijä (ideal offender) istuvat hyvin melodraaman muotoon puettuun ihmiskaupan esittämiseen. Ideaaliuhri on Christien (1986, 18) mukaan abstraktio, jota vastaava henkilö rikoksen uhriksi joutuessaan todennäköisimmin ja helpoiten saa legitimiin uhristatuksen. Ideaaliuhri on jollakin tavalla heikko: esimerkiksi sairaas, vanha tai hyvin nuori. Hän on rikoksen uhriksi joutuessaan liikkeellä hyvissä aikeissa eikä ole ottanut riskejä esimerkiksi liikkumalla yksin ulkona pimeän aikaan. Vastaavasti rikosentekijä on ideaaliuhriin verrattuna iso, paha ja tuntematon. Ideaaliuhrin tulee olla samanaikaisesti heikko suhteessa rikosentekijään, mutta samanaikaisesti riittävän vahva ilmiantaakseen rikoksen ja tullakseen kuulluksi. (Mt., 19–21).

Monet tutkijat (esim. O'Brien 2013, Viuhko 2013, Vuolajärvi 2016) kritisoivat ihmiskaupan melodramaattisia mediarepresentaatioita siitä, että ne pelkistävät todellisuuden moninaiset uhriutumistarinat ja kompleksisen hyväksikäytön liiankin helposti käsitettäväksi representaatioksi. O'Brienin (2013) mukaan tämä voi vaikuttaa yleisiin mielikuviin niin, että ideaalista poikkeavien ihmiskaupan uhrien tunnistaminen vaikeutuu. Hoyle ym. (2011) tiivistävät Isossa-Britanniassa tehdyn haastattelututkimuk-

sensa perusteella, että monet ihmiskaupan uhrien auttamiseksi työskentelevät ihmiset soveltavat työssään enemmän kulttuurista kieltä kuin lainmukaista, laajaa ihmiskaupan määritelmää. Myöskään Suomessa esimerkiksi henkisen painostuksen keinoin ihmiskaupan uhriksi joutunut ihminen ei saa kovin helposti ihmiskaupan uhrin statusta, vaikka hänen tilanteensa täyttäisikin ihmiskaupan juridisen määritelmän (Vuolajärvi 2016, Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2014, 8).

Rutvica Andrijasevic (2009) erottaa ihmiskaupan uhrin deskriptiivisenä terminä hallinnollisesta kategoriasta (administrative category), jonka myötä yksilö tulee oikeuteksi tiettyihin valtion tarjoamiin palveluihin ja suojeluun. Deskriptiivinen termi viittaa tiettyjä kokemuksia kokeneisiin yksilöihin, mutta nämä kokemukset eivät väistämättä tuo heitä ihmiskaupan uhrin hallinnolliseen kategoriaan. Tästä seuraa, että esimerkiksi ulkomaalaisen hyväksikäytetyn työntekijän epäluulo viranomaisia kohtaan on perusteltua: jos hän ottaa yhteyttä viranomaisiin, mutta ei pääse uhrin kategoriaan, hän voi tulla esimerkiksi karkoitetuksi maasta (Andrijasevic & Anderson 2009).

Käsitys ihmiskaupan uhrin käsitteen sisällöstä sekä deskriptiivisen termin että hallinnollisen kategorian merkityksissä voi olla epäselvää auttajien ja viranomaisten ohella myös avun tarvitsijoille. Hoylen ym. (2011) mukaan stereotyyppiset ihmiskaupparatiivit voivat vaikuttaa siihen, etteivät ihmiskaupan uhrin osaa itsekään tunnistaa omia kokemuksiaan ihmiskaupaksi. Jotkut ihmiskaupan uhrin myös uskovat, ettei heillä ole oikeutta ihmiskaupan uhreille tarjottaviin tukipalveluihin, jos heidän kokemuksensa ei vastaa ideaaliuhrin ideaa. Laura María Agustínin (2007, 33) mukaan itsensä esittäminen pahaa-aavistamattomana ideaaliuhrina vähentää uhrin syyllistämisen riskiä ja näin ollen ihmiskaupan uhrin voivat myös vastata tutkijoiden ennakkoletuksiin kertomalla surullisen tarinan ja näin myös tutkimustieto voi vääristyä.

Ihmiskaupparatiivien esittämistä melodramaattisen narratiivin muodossa on kritisoitu myös siitä, että se esittää ihmiskaupan yksilöiden toimintana. O'Brienin (2016) aineistossa⁴ ihmiskaupparikollinen esitetään ideaalitekijänä: hän on uhrille tuntematon, sosiaalisesti vastenmielinen eikä itse uhri. Hän joko toimii järjestäytyneessä rikollisuudessa tai ostaa seksiä. O'Brienin mukaan näkökulma hämärtää kysynnän vai-

4 O'Brien on tutkinut 18 kansainvälistä ja kansallista kampanjaa, joita ovat toteuttaneet hallitukset, kansalaisjärjestöt ja yritykset Euroopassa, Pohjois-Amerikassa ja Australiassa.

kutuksen ihmiskauppaan muilla aloilla, joskin muutamat poikkeustapaukset O'Brienin aineistossa nostavat esiin myös sitä.

Kohdemaiden valtiot ovat sekä tutkimissani että monissa O'Brienin (2016) tutkimissa ihmiskaupan vastaisissa kampanjoissa tarinoiden sankareita, jotka taistelevat rikollisten kiinnisaamiseksi ja rankaisemiseksi sekä uhrien auttamiseksi. Samanaikaisesti ne osallistuvat kyseisten kampanjoiden tuottamiseen; kampanjat ovat osa valtion ihmiskaupan vastaista kansainvälisten sopimusten ohjaamaa toimintaa. Tämä selittää O'Brienin mukaan sen, että kampanjamateriaalit vaikenevat niiden tuotantoon osallistuneen valtion omista toimista tai toiminnan puutteesta ihmiskauppaa mahdollistavien rakenteiden suhteen. Sen sijaan hänen aineistossaan ei vaieta lähtömaiden hallitusten korruptiosta tai kyvyttömyydestä vähentää muuttoliikkeeseen vaikuttavia rakenteellisia tekijöitä.

Niin sanottuihin kohdemaihin tehdyissä kampanjoissa katsojaa kutsutaan osallistumaan ihmiskaupan vastaiseen taisteluun *valpastumalla näkemään ihmiskaupan tunnusmerkkejä*. O'Brienin (2016) mukaan *The Blue Blindfold Campaign, Rescue and Restore Campaign, Soroptimist International Purple Teardrop Campaign and Canadian Royal Mounted Police Campaign* esittävät asian näin. Niissä O'Brienin tutkimissa kampanjoissa, joissa käsitellään myös muilla kuin seksialalla tapahtuvaa ihmiskauppaa, kampanjat kutsuvat katsojaa osallistumaan ihmiskaupan vastaiseen taisteluun *kuluttamalla eettisesti*, tietoisena siitä, että missä oloissa ostopäätöksen kohteena oleva tuote on tuotettu ja siitä, että hänellä on kuluttajana valtaa vaikuttaa markkinoihin.

Vastaavasti tilastollisten lähtömaiden potentiaalisille ihmiskaupan uhreille suunnattu viesti ei ainakaan kymmenen vuotta sitten tarjonnut toiminnan mahdollisuuksia, käy ilmi Andrijasevicin (2007) tutkimuksesta. IOM:n Itä-Euroopan entisiin sosialistimaihin 2000-luvun alussa tuottamat kampanjat pyrkivät Andrijasevicin mukaan kuvaamaan ihmiskaupan vaaroja nuorille naisille samastamalla maastamuuton pakkoprostiutioon. Kampanjoiden julkilausuttu tarkoitus oli rohkaista naisia pysymään kotona sen sijaan, että asettaisivat itsensä alttiiksi vaaralle lähtemällä ulkomaille. Niiden kuvastot rakentavat vahvasti stereotyyppistä kuvaa uhrien hahmoissa konkretisoituvasta feminiinisyydestä ja rikollisten hahmoissa esitetystä maskuliinisuudesta.

Andrijasevicin mukaan kuvasto tuottaa feminiinisen passiivisena objektina sekä erottaa ruumiin sen materiaalisuudesta ja historiallisesta kontekstista, jossa ihmiskauppaa esiintyy (Mt.)

Se, mikä yhdistää näille kohdeyleisöille suunnattuja viestejä, on siis yksilöille suunnattu kutsu, joka saa muotonsa paikallisesti ja konstruoi vastaanottajaa hänelle oletettuun sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen asemaan. Kohdemaissa yleisöä kehoitetaan kuluttamaan eettisesti; sekä kansainvälisissä että kansallisissa ihmiskaupan vastaisissa toimintasuunnitelmissa esitetään yleisen tietoisuuden lisäämisen tarkoituksiksi kysynnän vähentäminen. Oletettu yleisö on siis aktiivinen toimija, kuluttaja ja seksikaupan kontekstissa, johon ihmiskauppa yleisimmin sijoitetaan, mies.

Lähtömaissa yleisöksi oletetaan ulkomaille lähtöä suunnitteleva nainen. Hänelle esitetään pelottava kuva väkivallan ja hyväksikäytön uhriksi joutumisesta, jotta tämä pysyisi passiivisena ei-toimijana. Merkittävää näissä viesteissä on se, että ne kutsuesaan kohdeyleisöään toimimaan tai olemaan toimimatta myös tukevat vallitsevia rakenteita ja olosuhteita: kohdemaissa ei kampanjoiden tasolla kyseenalaisteta kulutusyhteiskuntaa sen enempää kuin lähtömaista työntäviä tekijöitä tai rajoilla esiintyviä liikkuvuuden esteitä sekä syrjiviä käytäntöjä, jotka aiheuttavat ihmiskaupan vaaran.

Hegemonisen diskurssin keskeisen tekijän UNODC:n (2012, 15) mukaan ihmiskauppa rakentuu *haavoittuvuudelle*. Haavoittuvuus syntyy sen mukaan syrjinnästä, jota ihminen kohtaa yhteisössä sukupuolensa, ikänsä, oleskelustatuksensa, etnisen taustansa tai köyhyytensä perusteella. Ihmiskaupparikollisten valta haavoittuviin ihmisiin puolestaan syntyy sosiaalisista verkostoista, joilla he voivat yhdistää ihmisten rekrytoinnin, kuljetuksen, matka-asiakirjat ja ne tahot, jotka hyötyvät ihmiskaupan uhrien hyväksikäytöstä (Mt.) Kuten muun muassa O'Brien (2016) ja Vuolajärvi (2016) huomauttavat, myös lähtömaiden olosuhteet, kuten köyhyys, globaalit elintasoerot ja riittämätön sosiaaliturva sekä kohdemaiden rajoittavat maahanmuuttokäytännöt, työsuo-
jelman puute ja niin sanottu seksityöntekijöiden käännytyspykälä⁵ vaikuttavat ihmiskaupalle altistavasti. Tässä kohtaa näemme, että UNODC ja kriittiset tutkijat ovat samoilla linjoilla. Mediarepresentaatio kuitenkin näyttää usein supistavan näkökulman

5 Ulkomaalaislain (2004/301 §148) mukaan ulkomaalainen voidaan käännyttää, jos hänen voidaan perustellusta syystä epäillä myyvän seksuaalipalveluja.

yksilöllistäviin narratiiveihin ja hämärtävän rakenteellisten tekijöiden vaikutuksen ihmiskauppaan – kuten Emma Goldman (1919/2011) totesi jo vuonna 1910, ne eivät mene asioiden perusteisiin.

Tässä luvussa olen nostanut hegemonisen ihmiskauppadiskurssin keskeiseksi tekstiksi kansainvälistä ihmiskaupapolitiikkaa sääntelevän Palermon lisäpöytäkirjan, joka merkityksellistää ihmiskaupan ensisijaisesti kansainvälisen rikollisuuden ja liikkuvuuden kysymykseksi. Euroopan neuvoston protokolla ja direktiivi toimivat samassa diskurssissa korostaen uhrien ihmisoikeuksia, mutta eivät merkittävästi muuta diskurssia. Olen tämän tulokulman lisäksi hahmottanut diskurssin rajoja kriittisestä transnationaalista feminismin näkökulmasta. Sen jälkeen olen kuvaillut ihmiskaupan vastaisten kampanjoiden merkitystä hegemonisessa diskurssissa ja todennut aiemman tutkimuksen perusteella niiden rakentavan käsityksiä ihmiskaupasta yksilöiden toimintana. Aiemman tutkimuksen perusteella kampanjat tarjoavat kohdemaiden yleisölle paikkaa melodramaattisen ihmiskauppanarratiivin sankarin roolissa valtion rinnalla ja jättävät rakenteelliset kysymykset taka-alalle.

Tämä luento herättää kysymyksiä ihmiskaupan vastaisten kampanjoiden rationaliteeteista. Millaista todellisuutta pelkistetyt representaatiot tuottavat suomalaisille? Millaista kokonaisuutta ne palvelevat? Pysin pureutumaan näihin kysymyksiin diskurssi-analyysin keinoin. Seuraavassa luvussa hahmotan diskurssi-analyysin pääpiirteitä epistemologiana ja metodologiana. Sen jälkeen tarkennan omaa metodiani diskurssi-teoreettiseen analyysiin, jonka avulla hahmotan edellä kuvailemani hegemonisen ihmiskauppadiskurssin rakentumista ja sen funktiota yhteisön kannalta. Lopulta teoretisoin katsojan asemaa tukeutuen Teresa de Lauretisin ajattelua sukupuolen teknologioista.

3. Kohti ihmiskaupan vastaisten mediakampanjoiden diskurssi-analyysia

Tässä luvussa hahmotelen tutkielmani teoreettisen viitekehyksen. Aloitan kertomalla diskurssi-analyysin epistemologiasta eli tietoteoriasta, joka on olennaisilta osin yhteydessä sosiaalisen konstruktionismin lähestymistapaan. Sen jälkeen esittelen diskurssi-analyysin eri painotuksia. Niistä käsitelen tarkemmin Laclau ja Mouffin diskurs-

siteoriaa ja sitä, miten se auttaa näkemään hegemonisen ihmiskaupadiskurssin historiallisena ja poliittisena artikulaationa. Paikantamalla hegemonisen diskurssin elementtejä ja kiinnekohtia voimme ymmärtää diskurssin rakentuneisuutta sekä tunnistaa samoja elementtejä myös suurelle yleisölle suunnatuissa kampanjoissa.

Kun tutkin ihmiskaupan vastaisia kampanjavidеоita, tutkin representaatioita. Luen representaatioita todellisuutta konstituivana eli tuottavina ja muovaavina teksteinä, jotka uusintavat hegemonisen ihmiskaupadiskurssin mukaisia ajattelutapoja ja valtasuhteita. Hyödyntämällä Teresa de Lauretisin ajatusta sukupuolen teknologioista pyrin kuvaamaan, millaisen katseen kaksi tutkimaani representaatiota tarjoavat katsojalle ja mihin yhteiskunnallisiin suhteisiin katse asemoi katsojan.

3.1. Diskurssianalyysi tutkii sosiaalista rakentuneisuutta

Nelson Phillipsin ja Cynthia Hardyn (2002a, 3) mukaan diskurssianalyysi tutkii tapaa, jolla sosiaalinen todellisuus on tuotettu *diskursseissa*. Diskurssi voidaan käsittää perustavimmillaan Woodillan [1998] tavoin konkreettisenä puheen ja kirjoituksen toimintana, mutta Phillips ja Hardy tarkentavat diskurssin määritelmää Ian Parkeria [1992] seuraten toisiinsa vaikuttavien tekstien, niiden tuotannon, jakamisen ja vastaanoton kokonaisuudeksi; mikään yksittäinen teksti ei manifestoi mitään diskurssia kokonaan, vaan tuottaa diskurssin vuorovaikutuksessa muiden tekstien kanssa.

Sosiaalista vuorovaikutusta ei voi ymmärtää huomioimatta diskurssia, joka merkityksellistää toiminnan. Diskurssien analyysi auttaa esimerkiksi selittämään ja tekemään näkyväksi piileviä valtarakenteita, mikä tekee diskurssianalyysin kirjosta varsin käytetyn metodologian myös sukupuolentutkimuksen tieteenalalla. Diskurssianalyysi ankkuroituu epistemologisesti sosiaaliseen konstruktionismiin, jonka mukaan kieli, diskurssit ja tulkinnat rakentavat sosiaalista todellisuutta. Sosiaalinen konstruktivismi rakentuu ns. kielelliseen käänteeseen, jonka lähtökohdiksi lasketaan Ludvig Wittgensteinin [1967] ja Peter Winchin [1958] kielifilosofiset työt. Yhteiskuntatieteisiin tätä näkökulmaa toivat ensimmäisinä esimerkiksi Peter L. Berger ja Thomas Luckmann [1967] sosiologian ja Clifford Geertz [1973] antropologian alalla. (Phillips & Hardy 2002a, 12.)

Phillips ja Hardy (Mt.) lukevat diskurssianalyysin laadullisten menetelmien joukkoon, jotka yhteiskuntatieteissä erotetaan numeraaliseen dataan perustuvista määrällisistä menetelmistä. Laadullisten menetelmien joukossa diskurssianalyysi erottuu muista tutkiessaan sitä, kuinka todellisuus *rakentuu*; esimerkiksi etnografia ja keskusteluntutkimus tutkivat sitä, kuinka todellisuus *ilmenee* aineistossa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö muita laadullisia menetelmiä voisi kiinnostaa sosiaalisen todellisuuden rakentuneisuus tai etteikö niistä voisi olla hyötyä diskurssianalyysille. Kuten Phillips ja Hardy (Mt., 8) huomauttavat, diskurssianalyysiin voidaan liittää myös muita tutkimusmenetelmiä; esimerkiksi keskustelun- tai narratiivien analyysillä voidaan yhdistää "mikrotapahtumia" laajempiin diskursseihin ja osoittaa näin, kuinka keskustelut tai narratiivit rakentavat sosiaalisia kokemuksia. Toimin näin myös tässä tutkielmassa. Analyysiluvussa lainaan narratiivisen analyysin käsitteitä nimeämään toistuvia tarinankerronnan keinoja ihmiskaupan vastaisissa kampanjoissa ja yhdistän niitä laajempiin diskursseihin.

Phillips ja Hardy (Mt., 4) ajattelevat diskurssianalyysiä Norman Faircloughin (1992) tavoin kolmiulotteisena: ensinnäkin se tutkii tekstejä, toiseksi se yhdistää tekstejä diskursseihin ja kolmanneksi se paikantaa niitä (tekstejä ja diskursseja) historiallisiin ja sosiaalisiin konteksteihin. Tekstin välittämiä merkityksiä ei voi ymmärtää ymmärtämättä siihen vaikuttavia diskursseja ja niitä konteksteja, joissa diskurssit ovat rakentuneet. Diskurssianalyysissä mukaan mikään teksti ei ole merkityksellinen yksin, vaan tekstin merkitys rakentuu vuorovaikutuksessa muiden tekstien ja niihin liittyvien diskurssien – tekstin tuottamisen, jakamisen ja vastaanottamisen toiminnan – kanssa. Diskurssianalyysi tutkiikin, kuinka tekstit tehdään merkitykselliseksi näiden prosessien kautta sekä sitä, kuinka ne osaltaan rakentavat sosiaalista todellisuutta tuottamalla merkityksiä.

Diskurssianalyttistä lähestymistapaa voidaan painottaa monin eri tavoin. Phillips ja Hardy kategorisoivat erilaiset diskurssianalyysin soveltamistavat kahden ulottuvuuden jatkumoille. Ensimmäinen ulottuvuus liikkuu yksittäisten tekstien ja ympäröivien kontekstien välillä. Toinen ulottuvuus puolestaan yltää valtaa ja ideologioita analysoivasta kriittisestä tutkimuksesta sosiaalisen rakentuneisuuden prosesseja tutkivaan konstruktivistiseen tutkimukseen. (Phillips & Hardy 2002b, 2–3). Yhdistämällä nämä

kaksi ulottuvuutta Phillips ja Hardy nimeävät empiiriselle diskurssianalyttiselle tutkimukselle neljä määräävää perspektiiviä: sosiaalilingvistisen analyysin, selittävän strukturalismin, kriittisen diskurssianalyysin ja kriittisen lingvistisen analyysin (Mt., 5).

Sosiaalilingvistinen analyysi perustuu teksteihin ja on konstruktivista. Se siis selittää, miten tarkasteltavat tekstit rakentuvat ja miten ne tuottavat muita ilmiöitä. (Mt., 5.) Selittävä strukturalismi keskittyy sosiaalisen kontekstin ja sitä tukevan diskurssin analyysiin. Tällöinkin tutkitaan tekstejä, mutta niiden tutkimisen tarkoitus on tuottaa laajempaa kuvaa. Kontekstin kuvaamiseksi tarvitaan haastatteluja tai arkistomateriaaleja, jotta saadaan käsitys ilmiöön osallisten ihmisten kokemuksista. (Mt., 7.)

Fairclough ja Wodak [1997] ovat esittäneet, että kriittinen diskurssianalyysi keskittyy diskursiivisen toiminnan rooliin yhteiskunnallisten valtasuhteiden tuotannossa ja säilyttämisessä. Siinä pyritään analysoimaan dialogisia kamppailuja, joiden myötä toisten diskurssien suosimista ja toisten marginalisointia ja kuinka se, että valtdiskurssit muokkaavat tietoisuutta, hyödyttää toisia toimijoita toisten kustannuksella. Kriittinen lingvistinen analyysi tutkii sosiaalilingvistisen analyysin tavoin tekstejä, mutta on kriittisen diskurssianalyysin tavoin kiinnostunut ensisijaisesti tekstejä ympäröivästä valtdynamiikasta. Kriittinen lingvistinen analyysi tutkii siis yksittäisiä tekstejä ymmärtääkseen vallan rakenteet näkyvät tekstissä. (Mt., 10.) Mediatutkimuksen kontekstissa diskurssianalyysissa on nähty mahdollisuuksia piilevien ideologisten asemien osoittamiseen, valtasuhteiden ja median tuottajien intressien havainnointiin (Gunter 2000, 27).

Phillips ja Hardy (2002b, 5) painottavat, että heidän jaottelunsa ei ole dikotominen vaan jatkumo. Omassa lähestymistavassanikin on hieman näitä kaikkia ulottuvuuksia. Tarkastelen ensisijaisesti yksittäisiä tekstejä, joiksi myös videot voidaan lukea (Phillips & Hardy 2002a, 5; Gunter 2000, 30). Olen kiinnostunut tutkimuskohteideni tavasta tuottaa sosiaalista todellisuutta ja ihmiskaupan kontekstia suomalaisille; näen kampanjavideot konstruktivistisina tuotteina. Tämä paikantaisi lähestymistapani konstruktivistiselle akselille, mutta tarkastelen tutkimuskohdettani pikemminkin ikkunana valtasuhteisiin, mikä voi tehdä kriittisestä ulottuvuudesta painavamman tämän tutkielman kohdalla.

Kuitenkin, kun pidämme mielessä Phillipsin, Hardyn ja Faircloughin nimeämät diskurssianalyysin kolme ulottuvuutta, diskurssia on mahdotonta ajatella ajattelematta kontekstia. Emme voi ymmärtää ihmiskaupadiskurssia ilman sosiaalisten, poliittisten ja historiallisten asiayhteyksien ymmärtämistä sen enempää kuin voisimme ymmärtää tietoisuuskampanjoihin tuotettuja videoita ymmärtämättä diskursseja, joihin ne liittyvät käyttäen niitä aineksinaan ja uusintaen niitä. Niinpä liikun myös yksittäisten videoiden ja ympäröivien kontekstien välisellä jatkumolla, vaikka analyysini kohdistuu kahteen yksittäiseen videoon ja verkkosivuun.

Phillipsin ja Hardyn (2002a, 3) mukaan tekstejä luonnehtii epätäydellisyys: niissä tulee näkyväksi sosiaalisten merkitysten kompleksisuus, sillä ne on tuotettu tietyissä historian tilanteissa, jotka tallentavat erityisillä tavoilla tekstin tuotantoon osallistuneiden henkilöiden ja tuotantoon osallistuvien instituutioiden tarinaa. Näin ollen ne kertovat myös tekstin tuotantoon osallistuneista toimijoista, sosiaalisesta järjestelmästä ja osallisten välisistä valtasuhteista. Yksittäisessä tekstissä diskurssi siis materialisoituu vain osittain. Tästä syystä hahmotan omassakin tutkielmassani hegemonista diskurssia useampien kuin yhden tekstin kautta ja pidän mielessä, että ne ovat tiettyjen toimijoiden tietyissä historian tilanteissa ja valtasuhteissa tuottamia.

3.2. Ihmiskaupadiskurssi poliittisena artikulaationa

Paikannan tutkimani kampanjavideot ensisijaisesti hegemoniseksi kutsumaani diskurssiin, joka on artikuloitu Palermon sopimuksessa ja joka konkretisoituu sen ja muiden kansainvälisten sopimusten ohjaamassa kansallisessa politiikassa. Saan aineksia hegemonisen diskurssin tarkasteluun Laclaun ja Mouffen diskurssiteoreettisesta lähestymistavasta. Sijoitan lähestymistavan edellisessä luvussa esittämässäni jaottelussa kriittisen diskurssianalyysin alueelle. Kuten Emilia Palonen (2011) tiivistää,

laclaulainen diskurssianalyysi ei käsittele pelkkää puhetta tai kirjoituksia, vaan myös poliittis-yhteiskunnallista toimintaa, vastakkainasetteluja ja politiikkaa aina vallan kabineteista ja yhteiskunnallisista liikkeistä työpaikoille ja rakennettuun ympäristöön.

Laclaun ja Mouffen hegemonian käsite perustuu Antonio Gramscin ajatukselle hegemoniasta tilanteena, jossa "elementit tai ryhmittymät yhdistyvät kokonaisuudeksi yhteistä vastustajaa vastaan yhteisen nimittäjän kautta (Palonen 2008, 214–221)." Kun

Palermon lisäpöytäkirjan ihmiskaupan määritelmästä neuvoteltiin Wienissä vuosina 1998-2000, yhteinen vastustaja oli ilmiselvästi järjestäytyneet rikollisryhmät, jotka määriteltiin vähintään kolme henkilöä käsittäväksi ryhmäksi, joka toimii yhdessä tietyn ajanjakson ajan rikollisissa tarkoituksissa (UNODC 2004, 4). Ihmiskauppa ei kuitenkaan Palermon sopimuksen määritelmän mukaan edellytä järjestäytyntä toimintaa (ks. Mt., 42–43). Täten järjestäytyneen rikollisuuden ulottuvuus on nähtävissä yhtenä diskurssin *kiinnekohdista*, muttei kuitenkaan ihmiskaupan määritelmää kattavana tekijänä. Yhteinen nimittäjä oli yhtä ilmiselvästi ihmiskauppa, mutta sen määritelmä edellytti varsin erimielisten elementtien yhteensovittamista.

Elementit ovat Laclaulle ja Mouffella (1985/2011, 105) vapaana liikkuvia käsitteitä ja arvoja, jotka liittyvät yhteen ja määritellään suhteessa toisiinsa diskursiivisessa artikulaatiossa. Silloin käsitteet ja arvot asettuvat diskurssissa paikalleen *tuokioiksi* (*moments*, suom. Palonen 2011), jotka ylläpitävät diskurssia niin kauan kuin niitä artikuloidaan. Elementin ja tuokion välinen dynamiikka korostaa diskurssin kontingenssia eli satunnaisuutta: se on historiallisessa tilanteessa tuotettu ja muutosaltis kokonaisuus. Sellaiset diskurssin tuokiot, jotka pitävät diskurssia koossa ja antavat sille muotoa (samalla tavoin kuin sohvatyynyn kiinnikenapit tukevat tyynyn muotoa), ovat Laclaulle ja Mouffella (1985/2011, 112) *kiinnekohtia* tai *kiinnikepisteitä* (*nodal point, points de capiton*, suom. Palonen 2011), jotka tukevat diskurssin muotoa ja sisältöä.

Näen kuvauksissa Wienin neuvotteluista kaikkea tätä. Toisistaan ideologisesti poikkeavat feministiset kansalaisjärjestöt nousivat kansainvälisen politiikan areenoille asemoituen neuvotteluissa kahteen ryhmään: Human Rights Caucus -yhteenliittymän näkökulmaa on nimitetty akateemisessa kirjallisuudessa individualistiseksi (Halley ym. 2006, Soirila 2011, 22) tai seksityöpositioksi (Outshoorn 2004, 9; Roth 2010, 24). Human Rights Network -yhteenliittymän ideologiaa on nimitetty strukturalistiseksi (Halley ym. 2006, Soirila 2011, 22), abolitionistiseksi (Doezema 2005) tai seksuaalisen hallinnan positioksi (Outshoorn 2004, 9; Roth 2010, 21). Valtaosa lukemastani tutkimuksista kuvaa Wienin neuvotteluja juuri seksityö/prostituutiokysymyksen⁶

6 Näitä kahta termiä voidaan nähdä käytettävän synonyymeina, mutta ne liittyvät eri diskursseihin. Esimerkiksi Anna Kontulan (2008, 43) mukaan sana *prostituoitu* sisältää halventavan sivumerkituksen, joka viittaa toiminnan kohteena olemiseen ja totaaliseen, stigmatisoituun identiteettiin. *Seksityöntekjä*-termin valinta on poliittinen kannanotto sen puolesta, että seksityö käsitetään työ-

kautta, mikä osoittaa sen olleen merkittävä kiinnekohta ihmiskaupan määrittelyssä. Vasta 1996 aloitetun maailmanlaajuisen projektin myötä naisiin kohdistuvan väkival-
lan erikoisraportoiija Radhika Coomaraswamy oli neuvonut YK:ta erottamaan ihmis-
kaupan käsitteen prostituutiosta (Kempadoo 2005b, 37).

Human Rights Caucus edusti liberaalia ideologiaa ja ajoi seksityön dekriminalisoin-
tia eli siihen erityisesti liittyvien rikosnimikkeiden poistamista sekä jossain määrin
alaa säänteleviä lakeja, jotka takaisivat seksityöntekijöiden oikeudet (Halley ym
2006, Outshoorn 2004, 9). Human Rights Caucus pyrki aluksi poistamaan ihmiskau-
pan määritelmästä viittaukset prostituutioon, sillä prostituutioerityiset lait vaikeutta-
vat seksityöntekijöiden asemaa yhteiskunnassa. HRC:n mukaan ihmiskaupan keskei-
set tekijät ovat petos, pakottaminen tai velkaannuttaminen riistävässä tai hyväksi-
käyttävässä tarkoituksessa, eikä työn tai palvelun sisällöllä sinänsä pidä olla merki-
tystä. (Doezema 2005.)

Human Rights Networkin strukturalistisen ideologian mukaan prostituutio on patriar-
kaaliselle järjestykselle perustuvaa naisten hyväksikäyttöä ja siihen on mahdotonta
suostua vapaaehtoisesti. Ihmiskaupakontekstissa se merkitsee, että ihmisen värvää-
minen, kätkeminen tai kuljettaminen paikasta toiseen prostituution, seksuaalisen hy-
väksikäytön, avioliiton, työvoiman hyväksikäytön tai orjuuden kaltaisen toiminnan
tarkoituksessa on ihmiskauppaa riippumatta kyseisen ihmisen suostumuksesta. (Roth
2010, 20; Doezema 2005.)

Ihmiskaupadiskurssin elementteinä on siis erilaisia feministisiä ideologioita, joiden
toisistaan poikkeavat käsitykset seksityöstä/prostituutiosta tekevät ihmiskaupan mää-
ritelmästä *tyhjän merkitsijän*; kun nämä keskenään ristiriitaiset käsitykset asettuvat
tuokioiksi ihmiskaupan artikulaatiossa, artikuloitun käsitteen sisältö laimenee niin
että sen on mahdollista pitää tuokiot samoissa rajoissa. Laclaun [1996] mukaan tyhjä
merkitsijät eivät ole tyhjiä sinänsä vaan ne tyhjenevät alkuperäisestä erityisestä
merkityksestään prosessissa, jossa ne joutuvat laajan joukon yhteiseksi nimittäjäksi
(Palonen 2011). Esimerkiksi seksuaalisen hallinnan positiosta ihmiskaupan käsite
merkitsee prostituutiota, seksityöposition näkökulmasta se merkitsee hyväksikäyttöä,

nä, jonka tekijöille on luontevaa vaatia samoja oikeuksia kuin muidenkin töiden tekijöille. Seksi-
työn käsite tekee näkyväksi myös kaupallisen seksin takana olevia rakenteellisia syitä, kuten köy-
hyyttä ja naisten vastuuta perheen elannosta (Mt.). Tässä tutkielmassa käytän näitä käsitteitä kul-
loisenkin kontekstin mukaisesti.

jolle varsinkin seksityöntekijät ja siirtolaiset altistuvat marginalisoidun asemansa takia. Palosen (2011) mukaan tyhjiin merkitsijöihin jää "jonkinlainen (derridalainen) "jäänne" niiden alkuperäisestä merkityksestä. Tulkitsenkin ihmiskaupan käsitteeseen liittyvät varsin ristiriitaiset käsitykset ja representaatiot "jäanteiksi" ihmiskaupan merkityksistä ennen Palermon lisäpöytäkirjan artikulaatiota, liittyneenä eri ryhmien mukanaan tuomiin elementteihin.

Jotkut kiinnekohdat voivat tulla kiistakäsitteiksi eli *kelluviksi merkitsijöiksi*, jos eri diskurssit tai ryhmittymät kamppailevat niiden omistuksesta. Samalla sille annettavat merkitykset muuttuvat tai niistä käydään kisaa. Käsitteen (elementin) merkitys muuttuu sen myötä, mikä diskurssi tai ryhmittymä sen määrittelee. Kun käsite laajenee merkitsemään isompaa joukkoa, jossa yhdistyy enemmän yksilöitä, ryhmiä ja arvoja, sen sisältö laimenee. (Palonen 2008, 216–217.)

Ihmisoikeusdiskurssi taipui kelluvaksi merkitsijäksi sekä individualisti- että strukturalistifeministien poliittisille liittoumille. Individualistit näkivät yksilönvapauden ja ihmisoikeuksien vahvistamisen auttavan parhaiten prostituoituja ja ihmiskaupan uhreja. He liittoutuivat Yhdysvaltain liberaalin hallinnon kanssa sillä tuloksella, että ihmiskauppa lisättiin kansainvälisen rikollisuuden vastaiseen YK:n yleissopimukseen huume- ja asekaupan rinnalle. Myös strukturalistit omaksuivat ihmisoikeuspuheen ja tuomitsivat prostituution ja ihmiskaupan ihmisoikeusrikokseksi liittoutuen konservatiivien kanssa (Soirila 2011, 24–25.) Ihmisoikeudet kelluvana merkitsijänä ovat siis asiayhteydestään riippuen joko positiivisia tai negatiivisia: individualistis-liberaalista näkökulmasta ne ovat positiivisia oikeuksia tehdä valintoja ja nauttia lain turvasta väkivaltaa, pakottamista ja hyväksikäyttöä vastaan, strukturalistis-konservatiivisesta näkökulmasta negatiivisia oikeuksia olla joutumatta paikkoihin tai tilanteisiin, joissa tulee objektivoiduksi kauppatavaraksi, mikä jo sinänsä merkitsee väkivaltaa ja hyväksikäyttöä.

Palermon lisäpöytäkirjassa artikuloituu ihmiskaupan määritelmä (ks. luku 2.1), joka on ideologialtaan erilaisten toimijoiden allekirjoittamana hegemonisen ihmiskauppa-diskurssin selkeä kiinnekohta. Se laajentaa ihmiskaupan käsitteen kattamaan eri näkökulmien määritelmiä tavalla, joka Laclau ja Mouffen mukaan laimentaa sen sisältöä (Palonen 2008, 216–217); käsite sisältää sekä prostituutio- että työperäisen ih-

miskaupan asettaen ne rinnakkain. Määritelmä pitää auki myös mahdollisuuden vapaaehtoiseen prostituutioon, koska sen mukaan uhrin alkuperäisellä suostumuksella ole merkitystä ihmiskaupan tapauksessa, jos suostumuksen saamiseksi on käytetty määritelmässä mainittuja keinoja. Kiista seksialan olemuksesta leimaa ihmiskauppadiskurssia, vaikka määritelmän mukaan ihmiskauppaa on myös muilla aloilla tapahtuva hyväksikäyttö. Määritelmä ja sopimus, johon se kuuluu, ovat osa laajempaa kansainvälisen rikollisuuden artikuloitua diskurssia, joten on selvää, että ne linjaavat ihmiskaupan vastaisia toimia kansainvälisen rikostorjunnan ja ulkomaalaisvalvonnan kontekstissa.

Diskurssille ominainen artikulaatio on Laclaun [1996] mukaan rajavedon prosessi. Tämä tarkoittaa Palosen (2011) mukaan sitä, että politiikka on rajanvetoa *par excellence*: siinä on lopulta kyse jaetun identiteetin määrittelystä yhteisten (kelluvien tai tyhjien) nimittäjien kautta tai rajaamalla Toiseksi ne, jotka eivät jaa rajattua artikuloitua diskurssin todellisuutta. Hegemonisen ihmiskauppadiskurssin rajat hahmotuvat siinä kuinka Doezema (2005) kuvaa, että seksityöntekijöiden kaksinkertaista katoamista heidän läsnäollessaan: NSWP:n⁷ edustajat olivat yksityishenkilöinä mukana Human Right Caucus -ryhmässä, mutta katosivat ryhmän liberalistisesta ihmiskaupan määritelmästä. Samoin aktiiviset ja tietoisesti seksityöhön lähteneet ihmiskaupan uhrit katoavat abolitionistisissa ihmiskaupan representaatioissa käsitteellisenä mahdottomuutena.

Tämä johdattaa meidät tutkimuskysymyksen käytännöllisen muodon äärelle. Millaisia rajoja "meitä" ja "muita" tutkimani kampanjat rakentavat kuvatessaan ihmiskauppaa?

3.3. Ihmiskaupan representaatio sukupuolen teknologiana

Tutkimani videot ovat hegemonisen diskurssin elementtejä toistavia kuvallisia ja sanallisia *representaatioita*, joiden tarkoitus on vaikuttaa yleisiin mielikuviin. Anu Koivusen (1996, 51) mukaan representaatiolle ei ole suomen kielessä hyvää vastinetta,

7 Global Network of Sex Work Projects on seksityöntekijöiden globaali verkosto, joka yhdistää alueellisia järjestöjä ja verkostoja. Sen ydinarvoja ovat seksityön käsittäminen työnä, seksityöhön liittyvien kriminalisointien vastustaminen ja seksityöntekijöiden itsemäärittelyn ja -organisoitumisen tukeminen. (www.nswp.org.)

mutta mielestäni hänen määritelmänsä muistuttaa huomattavasti sitä diskurssin määritelmää, jota olen edellä hahmotellut.

Se sekä esittää että edustaa jotakin, joka kuitenkin on olemassa ja saa merkityksensä vain representaatioiden kautta. Näin representatio merkitsee jonkin asian tai ilmiön jäsentämistä (artikuloimista), sen merkityksellistämistä ja ymmärrettäväksi tekemistä suhteessa muihin representaatioihin. Tässä ilmenee myös representaatioiden poliittisuus eli niiden rooli vallankäyttäjinä, kontrolloijina ja marginalisoijina: samalla kun olemassaolevat esittämisen muodot mahdollistavat sanomisen, ne määrittävät ja rajoittavat representaatioita, ts. sitä mitä voidaan sanoa, kuvata ja esittää.

Tarkastelen ihmiskaupparepresentaatioita paitsi poliittisen artikulaation ilmentäjinä, myös todellisuuden tuottajia. Teresa de Lauretisin mukaan sukupuoli on sosiokulttuurisesti tuotettu, diskursiivinen ilmiö, mikä ei kuitenkaan sulje pois sitä tosiasiaa, että sukupuolella on

konkreettisia – sosiaalisia tai subjektiivisia – vaikutuksia ja 'todellisia' seuraamuksia yksilöiden materiaalisen elämän kannalta. – Sukupuoli realisoituu eli eletään todeksi prosessissa, jossa representaatiosta tulee itserepresentaatiota ja yksilö omaksuu sen sosiaalisen ja subjektiivisen identiteettinsä muodoksi. (de Lauretis 1999/2004, 82.)

Arkipuheessa esiintyy edelleen mediakuvien kritiikkiä, joka yleistyi feministisessä mediakuvien tutkimuksessa 60-luvulla. Silloin tarkasteltiin median tuottamia stereotyyppisiä ja hierarkkisia sukupuoliasetelmia sekä kritisoitiin vääristyneen naiskuvan luomisesta ja siitä, miten etenkin nuoret naiset omaksuvat epärealistiset sukupuoliroolit ja ”valheellisen tietoisuuden”, jossa naiskehot ovat esineellistettyjä ja mieskatseen objekteja. Nykyään puhutaan sen sijaan kuvan politisoinnista; siitä, että representatio herättää katsojassa reaktion ja yhteiskunnallista keskustelua (Puustinen, Ruoho ja Mäkelä 2006, 27–28). Tulkitsem myös de Lauretisin katsomistavan liittyvän kuvan politisointiin: kyse ei ole siitä, että nämä representaatiot tuottaisivat ihmisten elämään 'konkreettisia seuraamuksia' siten, että katsoja omaksuisi mitään videon näyttämistä subjektipositiosta⁸ median 'lääkeruiskumallin'⁹ mukaisesti. Sen sijaan

8 Korvaan Laclau ja Mouffin (1987/2011) tavoin subjektin käsitteen subjektiposition käsitteellä, mikä korostaa poststruktuurilistisen ajattelun mukaisesti subjektiutta sosiaalisesti tuotetuissa, kontingenteissa paikoissa. Palonen (2011) toteaa, ettei subjekti ole autonominen toimija, muttei myöskään kokonaan rakenteiden kahlitsema. Useat samanaikaiset, muutosalttiit ja keskenään ristiriitaisetkin diskursiiviset prosessit rakentavat subjektipositiolle erilaisia merkityksiä. de Lauretis (1987/2004) kirjoittaa subjektiksi tulemisesta prosessissa, jossa representaatiosta tulee itserepresentaatiota. Tulkitsem molemmat subjektien tuotannoksi diskursiivisissa käytännöissä, jotka tuottavat sukupuolittuneita subjekteja (ks. lisää esim. Gannon & Davies 2012).

9 1930-luvulla syntynyttä viestinnätutkimuksen Mass Communication Research -suuntausta on kutsuttu kärjistäen lääkeruiskumalliksi, kun sen näkemystä viestinnästä prosessina, jossa sanoma siirtyy lähettäjältä vastaanottajalle on kritisoitu vastaanottajan passiivisesta käsittämisestä (Puustinen, Ruoho ja Mäkelä 2006, 23–24).

esittämällä sukupuolta ihmiskauppa-kontekstissa ne uusintavat käsitystä siitä, millaisissa luokka- ja etnisissä suhteissa sukupuolittunut hyväksikäyttö esitetään tapahtuvaksi, millaisia subjektipositioita nämä suhteet rakentavat ja miten katsoja voisi asemoitua niihin.

Tätä katsomistapaa tukee de Lauretin tapa käsitteellistää sukupuolen teknologioita. Hänen mukaansa sukupuoli on sosiaalinen ja historiallinen representaatio ja *prosessi*, jota tuotetaan jatkuvasti yhteiskunnallisissa instituutioissa, kuten perheissä, kouluissa, oikeuslaitoksissa, joukkoviestinnässä, akateemisessa maailmassa, jopa feminismissä (de Lauretis 1987/2004, 38) – niin myös ihmiskaupan vastaisissa kampanjoissa. Keskeistä de Lauretin tapaisessa sukupuolen tarkastelussa on mielestäni se, että sukupuoli on *yhteiskunnallisen suhteen representaatio*. Määritelmä perustuu etymologiaan ja sen mukaan gender merkitsee kuulumista johonkin yhteiskunnalliseen kategoriaan. *Gender* nimeää yksilölle ensinnäkin paikan kyseisessä joukossa ja sitä myötä myös aseman suhteessa muihin yhteiskunnallisiin kategorioihin. ”[G]ender ei siis representoi yksilöä, vaan suhdetta, ja nimenomaan yhteiskunnallista suhdetta.” (Mt., 40.)

Representaatio muuttuu itserepresentaatioksi, jos yksilö samastuu representaation luomaan suhteeseen. Tässä prosessissa keskeistä on *katseen* käsite, joka tässä yhteydessä merkitsee

tietoa ja valtaa, halua, identiteettityötä ja nautinnon eri muotoja. Katseen avulla subjekti tunnistaa oman erillisyytensä, ja sen kautta hän jäsentää suhdetta toisiin, hän tietää ja haluaa. (Koivunen 2006, 88.)

Katsojuus puolestaan on katseeseen rinnastuva käsite, joka viittaa tekstuaalisesti ja sosiaalisesti rakentuneeseen asemaan tekstissä ja diskurssissa. Käsite ei siis viittaa historialliseen, ruumiilliseen yksilöön, vaan sillä tutkitaan, millä tavoin tarinaa katsotaan, jotta se on mielekäs. Se on Koivusen (2006, 89) mukaan asema ja prosessi, jossa subjekti, sukupuoli ja seksuaalisuus rakentuvat. Feministisessä elokuvateorian perinteessä onkin oltu kiinnostuneita katsojuuden rakentumisesta, eli siitä, millaisiin ”paikkoihin” naisia kutsutaan ja millaisissa ”asemissa” naiset rakentuvat sukupuolittuneiksi (Mt.).

Tästä näkökulmasta tulkitsen, että ihmiskaupan vastaisten kampanjoiden representaatiot antavat vaikutteita katsojan itserepresentaatiolle tarjoamalla hänelle katseen ja katsojuuden kautta tietoa yhteiskunnallisista suhteista ja paikkaa näissä suhteissa. Kun luen ihmiskauppaa käsitteleviä valistusvideoita sukupuolen teknologiana, kysyn siis millaisen katseen ne tarjoavat ja millaista katsojuutta ne rakentavat: millaista sukupuolitetun ja seksualisoidun subjektin paikkaa ne tarjoavat katsojalle ja mihin yhteiskunnallisiin suhteisiin hän niiden perusteella voisi asettua. Subjektin itserepresentaatioon vaikuttavat useat keskenään ristiriitaiset ja toisistaan irralliset diskurssit. En siis oleta, että kenenkään subjektiutta määrittäisi yksinomaan ihmiskauppadiskurssi. Katsoja voi myös olla kriittinen ja torjua tai ohittaa tarjotun katseen.

Sukupuolen teknologioita tuottavilla instituutioilla on valtaa valvoa yhteiskunnallisia merkityksiä ja siten tuottaa, markkinoida ja vakiinnuttaa sukupuolen representaatioita (Puustinen, Ruoho & Mäkelä 2006, 22). Rakentaisin tästä näkemyksestä sillan takaisin Laclau ja Mouffin ajatukseen poliittisesta identifikaatiosta, yksilön samastumisesta ristiriitaisiin ja muuttuviin diskursseihin, yhteisön rakentamisen perustana. "Meitä" voidaan tuottaa tuottamalla sekä toiseutta, "ei-meitä" että sisältöjä, meidän arvojamme. (Palonen 2008, 219.) Tältä pohjalta oletan, että myös ihmiskaupparepresentaatiot toteuttavat yhteisöä rakentavaa funktiota tuottamalla kuvia "meistä" ja "muista". Tutkimalla niitä näemme yhden heijastuman siitä, miten ihmiskaupan vastaiset toimet tarjoutuvat rakentamaan "meitä", jotka saamme representaation kautta katseen ja aineksia poliittiseen identifikaatioon, ja mitä yhteiskunnallisia (sukupuolistuneita) suhteita se "meille" tarjoaa. Se voi siis kertoa enemmän instituutioista kuin "meistä".

Diskurssiteorian mukaan yhteisöllisyyttä ja yhteistä puhetilaa luodessa viitataan usein myytteihin. Laclau käsittää myytin semiootikko Roland Barthes'n tavoin rakenteena, joka ylläpitää merkityksiä. (Palonen 2011.) Myytti voi kertoa toden tai epätoimen tarinan. Myytistä tekee myytin kuitenkin sen tarjoama tuki jaettujen merkitysten ylläpitämiseksi. Jo Dozema (2010) on esittänyt, että ihmiskauppadiskurssissa esiintyvä stereotyyppinen melodramaattinen narratiivi (ks. luku 2.2.) on myytti, joka edusti pelkoa naisten kasvavaa itsenäisyyttä, perheiden hajoamista ja maahanmuuton lisäämää kansallisen identiteetin menettämistä kohtaan.

Onkin mielenkiintoista katsoa kampanjavideoita sillä silmällä, miten niissä rakennetaan diskurssin rajoja, meitä ja muita. de Lauretisin (1987/2004, 70) mukaan

Kaikkien sukupuolta koskevien diskurssien, mukaan lukien feministien tuottamien ja edistämien diskurssien, kritiikki on edelleen yhtä elintärkeä osa feminismiä kuin pyrkimys luoda diskurssille uusia tiloja, kirjoittaa kulttuurinarratiiveja uudelleen ja määrittellä toisen näkökulman ehdot, näkökulma 'toisaalta'.

de Lauretisin mukaan 'toisaalla' ei ole utopiaa tai menneisyyttä vaan se on ulottuvuus, joka on läsnä diskurssissa tässä ja nyt, joskin sen marginaaleissa ja instituutioiden välitiloissa (Mt., 70). Kuvaisin sitä Laclauin ja Mouffin hengessä diskurssin artikuloimattomaksi elementiksi. de Lauretis (Mt., 70–72) korostaa, että feministiset käytännöt liikkuvat representoiduista tiloista niihin tiloihin, joita niissä ei ole representoitu, mutta jotka ovat siinä kuitenkin läsnä "rivien välissä" tai "vastakarvaan" luettavissa. Tilojen välinen liike on "ristiriidan, moninaisuuden ja erirakenteisuuden jännitettä." Tätä pyrin nostamaan analyysin myötä esiin.

Ennen luvun yhteenvedon on paikallaan luoda silmäys tutkielman teoreettiseen viitekehykseen laajemmassa feministisen poliittisen teorian ja ontologian kontekstissa. Laclauin ja Mouffin diskurssiteoria ja de Lauretisin sukupuolen teknologioiden teoria jakavat monien muiden poststrukturalististen ja postmodernien teorioiden ajatuksen todellisuuden kontingentista eli satunnaisesta luonteesta. Kuten Mouffe (1995, 315) toteaa, ei ole yhtä postmodernia teoriaa ja siksi siitä yleisesti puhuminen aiheuttaa usein väärinkäsityksiä. Kuitenkin löyhän postmoderniksi niputtamisen perusteena voidaan pitää erilaisia postmodernistisia ja poststrukturalistisia teorioita yhdistävää antiessentialismia, joka kyseenalaistaa oletuksen asioiden "tosiolemuksista" - esimerkiksi feministisessä teoriassa sukupuolen ylihistoriallisista, muuttumattomista ominaispiirteistä (Fuss 1989, xi).

Essentialistisen ja konstruktionistisen ajattelun välillä on feministisessä ajattelussa ollut vahva jännite, joka on kiteytynyt kysymykseen poliittisen toiminnan mahdollisuudesta. Postmodernia antiessentialismia on kritisoitu siitä, että se vie pohjan feministiseltä poliittiselta toiminnalta: kun naisilla ei ole yhtenäistä identiteettiä, heillä ei ole perustetta liittyä yhteen ja ajaa yhteisiä intressejään. (Mouffe 1995, 317).

Mouffin (Mt., 318–319,) mukaan identiteetit tulee nähdä kontingenteina ja muuttuvina, useiden eri diskurssien tuottamien subjektipositivien suhteina, joita politiikas-

sa yhdistävät artikulaation linkit. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö esimerkiksi luokkaan, sukupuoleen ja rotuun perustuvia sosiaalisia ja poliittisia identiteettejä olisi ja etteikö näiden identiteettien perusteella voitaisi muodostaa yhteiskunnallisia liikkeitä (ks. myös Pulkkinen 1998). Sen kysyminen, millä tavoin ne ovat rakentuneet, vie Mouffeen mukaan kuitenkin pohjan sellaiselta feministiseltä liberalistisen politiikan kritiikiltä, joka jää puolittiehen problematisoidessaan tasa-arvon ja eron suhdetta.

Sukupuolierolle perustuvia epätasa-arvoisia yhteiskunnallisia suhteita on feminismin piirissä analysoitu patriarkaattiteorioissa. Monet niistä rinnastavat miesten ylivallan kapitalismiin ja analysoivat niiden yhteenpunoutumista naisten sorrossa. Patriarkaattiteoria laajentaa käsityksen luokkasorosta koskemaan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaa sortoa esimerkiksi perheinstituutiossa (ks. esim. Michéle Barrett 1985), prostituutiossa (ks. esim. Barry 1995) ja yleisesti (ks. esim. MacKinnon 1989). (Puustinen, Ruoho ja Mäkelä 2006, 16; Liljeström 1996, 112–113.)

Patriarkaattiteorioita on kritisoitu siitä, että ne universalisoivat naisten sorron eivätkä ota huomioon naisten välisiä eroja sekä siitä, että se näkee naisten aseman historiallisesti muuttumattomana ja toimintavapaudeltaan liian ahtaana. (Puustinen, Ruoho ja Mäkelä 2006, 16; Liljeström 1996, 112–113, Alexander & Mohanty 1991, xvii–xix.) Myös Mouffe (1995, 323) yhtyy sukupuolittuneiden rakenteiden kritiikkiin, mutta huomauttaa pysyvien identiteettien olettamisen tuottavan totalisoivia efektejä, joilla hän tarkoittaa vallitsevan rakenteen pysyväksi tekemistä. Totalisoivien efektien vuoksi sukupuoli-identiteetille perustuva poliittinen toimijuus ei olisi tyydyttävä ratkaisu. Sen sijaan poliittisen toimijuuden näkeminen hänen ja Laclau'n tavoin usean eri sosiaalisen suhteen määrittämässä subjektipositiossa loisi uuden poliittisen subjektin käsitteen. Sitä määrittävistä suhteista yksi voi olla sukupuoli, mutta se voi olla myös poliittisen toiminnan kannalta merkityksetön.

Se, että otan ihmiskaupan tutkimisen apuvälineeksi diskurssiteorian ja sukupuolen teknologioiden kaltaisen antiessentialistisen teorian, merkitsee kriittistä suhtautumista patriarkaattiteorian universalisoivaan käyttöön sekä naisten välisten erojen ja toimijuuden tunnustamista. Samalla otan vakavasti myös diskurssien kiinteän yhteyden elettyyn todellisuuteen ja poststrukturalistisen lähestymistavan poliittiset mahdollisuudet eletyn todellisuuden merkityksellistämisen ja siihen liittyvän valtakamppailun

tutkimisessa. Sillä, miten ihmiskaupasta puhutaan ja miten sitä kuvataan, miten se käsitetään ja miten sitä kontrolloidaan, on myös mitä konkreettisimpia ulottuvuuksia. Se vaikuttaa ihmisten mahdollisuuksiin liikkua maasta toiseen, tehdä työtä ja saada lain ja viranomaisten suojelua hyväksikäyttöä vastaan. On tärkeää huomata, että tämäkin tutkielma keskittyy diskurssiin, joka paikantuu Suomeen ja länsimaihin, mutta vaikuttaa erityisesti kolmansien maiden kansalaisiin. Yhtenä tavoitteenani tässä työssä onkin hahmottaa, miten se näkyy valtakurssin representaatioissa; keiden ääni kuuluu valtakurssissa sekä keneen – ja miten – se vaikuttaa.

3.4. Teorian yhteenveto, tutkimusaineisto ja menetelmä

Tähän mennessä olen kartoittanut diskurssianalyysin metodologiaa ja epistemologiaa yleisesti ja kuvaillut sellaisia diskurssin ja representaation teoretisoinnin tapoja, joille perustan analyysini. Ajattelen laulausittain hegemonisen ihmiskaupadiskurssin historian tilanteessa syntyneenä poliittisena artikulaationa. Se on rakentunut yhteisten nimittäjien (tyhjien tai kelluvien merkitysijöiden) ympärille kiinnittäen elementtejä (arvoja ja käsitteitä) tuokioiksi, joissa nämä elementit määritetään suhteessa toisiinsa. Hegemoninen diskurssi ei ole sementoitu, vaan muutosaltis; artikulaatio pitää sitä yllä. Diskurssille ominaista on rajanveto; se määrittelee mukana olevat tuokiot rakentamalla yhteisyyden linkkejä ja rajaa jotain pois merkitsemällä eroja. Näin se palvelee "me"-konstruktion rakentumista.

de Lauretistin ajattelu tuo lähestymistapaani sukupuolen ulottuvuuden. Juuri sukupuoli representoi yhteiskunnallisia suhteita, joten sukupuolen representaatio on yhteiskunnallisten suhteiden representaation representaatio. Lukemalla sukupuolen esittämistä yhteiskunnallisissa suhteissa avautuvat muut diskursiiviset eronteot, joiden oletan rakentuvan diskurssin osalle, tuokioille ja rajanvedolle. Representaatio tarjoaa katsojalle tietoa, valtaa ja identiteettityötä kuvaamalla sukupuolta yhteiskunnallisissa suhteissa. Tämä representaatio voi johtaa itserepresentaatioon, annettujen suhteiden tarjoaman subjektin omaksumiseen.

Pyrin analyysissäni hahmottamaan sen, mitä yhteiskunnallisia suhteita sukupuoli aineistossani representoi ja millaiseen subjektin tai poliittiseen identifiikaatioon se katsojaa kutsuu. Tässä pyrkimyksessäni hyödynnän hegemonisen diskurssin osas-

ten, tuokioiden sekä kelluvien ja tyhjien merkitsijöiden käsitteitä. Lisäksi tavoittelen diskurssin rajojen feminististä tarkastelua ottamalla perspektiiviä kriittisten diskursien kautta.

Erilaiset kulttuuri- ja mediatuotteet voivat palvella erilaisia tarkoituksia, mutta ihmiskaupan vastaiset kampanjat ovat erityisiä siksi, että ne ovat olemassa vaikuttaakseen yleisön käsityksiin. Ihmiskaupan vastaisia kampanjoita toteutetaan yleisen tietoisuuden lisäämiseksi sekä ammatillisten tahojen että suuren yleisön keskuudessa. Kampanjoita toteuttavat niin valtiot, kansalaisjärjestöt kuin yrityksetkin. Suomessa ihmiskaupan vastaisia kampanjoita ovat toteuttaneet kansainvälisen siirtolaisuusjärjestö IOM:n ja kansallisten vähemmistövaltuutetun/yhdenvertaisuusvaltuutetun ohella ainakin poliisi ja erilaiset kansalaisjärjestöt.

Tutkin IOM:n yhteistyössä vähemmistövaltuutetun ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa tuottamia kampanjamateriaaleja, koska niiden tuottajat ovat pro gradun tekohetkellä vaikutusvaltaisia ihmiskaupan asiantuntijoita; IOM kansainvälisesti ja läheisessä yhteistyössä YK:n kanssa, vähemmistövaltuutettu/yhdenvertaisuusvaltuutettu ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä kansallisesti. Ne edustavat ihmiskaupan hegemonista diskurssia, joten näiden tahojen tuottamia videoita analysoimalla voin analysoida hegemonisen diskurssin niitä puolia, jotka tulevat valituksi yksinkertaistetun representaation aineksiksi – niiksi kehyksiksi, joiden kautta ilmiö tulee katsojalle ymmärrettäväksi. Muiden tahojen, esimerkiksi järjestöjen, tuottamia kampanjamateriaaleja tarkastelin ottaen huomioon niiden kontekstin erityispiirteet, esimerkiksi ideologian. Oletan kuitenkin, että niissä esiintyisi hieman erilaisin painoituksin samoja tuokioita kuin tarkastelemissani videoissa ja verkkosivuissa.

Joulukuussa 2012 julkaistun Ihmiskauppa ei ole satua -kampanjan kärkenä toimi Paula Vesalan ja Jori Sjöroosin tulkinta Unto Monosen Satumaatangosta. Kappaleeseen tehty musiikkivideo löytyy kampanjan verkkosivuilta www.ihmiskauppaeiosatua.fi ja internetin Youtube-videopalvelusta. Tämän lisäksi kampanjaan kuului kaksi radio- ja printtimainosta. Video kertoo itäeurooppalaiseksi oletettavan naisen tarinan, jossa hän matkustaa Suomeen, joutuu väkivalloin pakotetuksi myymään seksiä eikä pääse pakenemaan.

Huhtikuussa 2016 julkaistiin kampanja nimeltä Paljonko ihminen maksaa?, johon kuului Ihmiskauppa ei ole satua -kampanjan tavoin video ja verkkosivu www.paljonkoihminenmaksaa.org sekä ulkomainoksia. Video on suunnattu erityisesti nuorille ja sen ovat suunnitelleet Resson lukion opiskelijat ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiantuntijoiden avulla (<http://www.ihmiskauppa.fi>). Kampanja toteutettiin Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman 2016–2017 (Sisäministeriö 2016, 27) tavoitetta suunnata yleistä tietoisuutta kasvattavaa viestintää nuorille ja aktivoida tätä kohderyhmää jo varhaisessa vaiheessa materiaalien suunnitteluun.

IOM tuotti yhteistyössä vähemmistövaltuutetun kanssa myös printtimediakampanjan Haluatko tähdeksi? vuonna 2011. Se oli puettu työpaikkailmoitusten muotoon. Ilmoituksissa haettiin "kontrolloitavia luomaan suuria voittoja," "hyvännäköisiä nuoria muka kansainvälisen mallin uralle" ja "kielitaidotonta myytävää voittotalliin". AdProfit-kilpailussa palkittu kampanja sai paljon mediahuomiota ja vauhditti ihmiskaupan vastaista työtä (<http://www.adprofit.fi/tyo-jota-kukaan-ei-haluaisi-tehda/>). Tämän kampanjan materiaalit jätin kuitenkin tilan puutteen ja printtiformaatin vuoksi analysoimatta. En myöskään usko, että se täydentäisi analyysiani merkittävästi.

Katsoin videoita tarkasti kirjoittaen muistiin jokaisen kohtauksen tapahtumat kuva kuvalta. Tämän jälkeen kirjoitin kohtauksista ensisijaisia huomioita siitä, ketä niissä on, mitä niissä tapahtuu ja mitkä yhteiskunnalliset suhteet jäsentävät näitä henkilöitä ja tilanteita. Kysyin, mikä tekee näistä tapahtumista ja suhteista ymmärrettäviä yhteiskunnallisessa merkitysrakenteessamme. Näkökulma on siinä mielessä akateeminen ja feministinen, että näen esimerkiksi valtasuhteita tapahtumien merkityksellistäänä ja yksilöiden toiminnan motivoijina. Näin ollen haastan kritiikin, jonka mukaan ihmiskaupparepresentaatiot yksilöllistävät rakenteellisia ongelmia; tässä analyysissä luen kuvastosta juurikin rakenteita.

Ihmiskauppa ei ole satua -videon ja -verkkosivun analyysi jäsentyy sukupuolen representaatioiden ympärille. Kuvaan ensisijaisesti, millaisia sukupuolitettuja hahmoja videossa esiintyy ja missä suhteessa ne ovat keskenään. Sen jälkeen kuvaan, millaisen katseen näihin suhteisiin video tarjoaa ja millaista tietoa, valtaa ja identiteettityötä katsoja voi siitä saada. Pohdin, millaisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin video katso-

jaa kutsuu. Pysin analyysissäni tarkastelemaan aineistoa sekä hegemonisen diskurssin että sen marginaaleissa piilevän, artikuloimattoman "toisaalta"-ulottuvuuden kautta.

Paljonko ihminen maksaa? -kampanjamateriaalien analyysi jäsenyy hieman toisin, koska video on paljon lyhyempi ja siinä tapahtuu vähemmän. Analyysi poikkeaa edellisestä siinä, että se lähtee käyntiin vasta koko videon sisältöerittelyn jälkeen. Videossa korostuvat uhrirepresentaatiot, jotka asettuvat kontrastiin Ihmiskauppa ei ole satua -videon kanssa. Siksi analyysi paikantaa kampanjan ihmiskauppadiskurssin sisäisessä keskustelussa ajankohtaiseen pelkistävän representaation problematiikkaan, jota kuvasin jo luvussa 2.2. Toinen analyysin painopiste on katsojan positiossa, joka on paljon edellisen näkyvämpi ja aktiivisempi. Päädyn pohtimaan katsojalle tarjotun toimijuuden reunaehtoja.

4. Case 1: Ihmiskauppa ei ole satua

Ihmiskauppa ei ole satua (2012) on tyypillinen melodramaattinen ihmiskauppakuvaus, jossa nuori nainen joutuu vieraassa maassa pakotetuksi seksityöhön. Luvussa 2.2 esittelin tutkijoiden kritiikkiä tämän kaltaisia representaatioita kohtaan: sen nähdään edustavan stereotyyppistä mielikuvaa ihmiskaupparikoksesta sekä hämärtävän rikoksen monia muita ilmenemismuotoja ja monisäikeisiä kontrollimenetelmiä. Esittämistäpaan kritisoidaan myös siitä, että se esittää rikoksen yksilöiden toimintana hämärtäen yhteiskunnallisten rakenteiden ihmiskaupalle altistavan vaikutuksen.

Lähestyn tätä kriittistä diskurssia kriittisesti siksi, että näen sosiaaliset ja yhteiskunnalliset suhteet rakenteina, jotka ovat välttämättömiä yksilöiden toiminnan merkityksellistämiseksi. Analyysissäni tulkiten ihmiskauppadiskurssin esittämät sukupuolet juuri sosiaalisten ja yhteiskunnallisten suhteiden representaatioina. Näin ollen rakenteet olisivatkin melodraamassa keskeisessä osassa yksilöiden toimintaa merkityksellistävänä ja selittävinä kehyksinä. Se, tulevatko rakenteet problematisoiduiksi ja millaisen katseen video niihin luo, kiteytyykin analyysin perimmäiseksi kysymykseksi.

Analyysi rakentuu kahdesta osasta. Aloitan kronologisella juonikuvauksella, jossa kuvailen videon kohtauksia ja nostan esiin sukupuolen esittämistä erilaisissa sosiaalisissa suhteissa. Toisessa osassa kokoan yhteen ne sosiaaliset ja yhteiskunnalliset suh-

teet, joiden kautta sukupuoli esitetään. Pohdin, kuinka video rakentaa katsetta näihin suhteisiin. Paikantamalla suhteista hegeemonisen ihmiskauppadiskurssin kiinnekohtia voin tunnistaa, miten representaatio toimii diskursiivisen me-konstruktion vahvistajana. Lopulta vaihdan näkökulmaa ja tarkastelen sukupuolen kautta representoituja suhteita ihmiskaupan vastaisten kampanjoiden kriittisen tutkimuksen kontekstissa ja de lauretislaisittain "toisaalta".

4.1. Sukupuolten väliset suhteet melodraamassa

Tarina etenee useammalla tasolla. Kohtauksiin kuuluu varsinaisia tapahtumia kuljettavia kohtauksia, joiden kanssa vuorottelevat takaumat sekä lähikuvat tapahtumapaikkojen seinillä olevista tauluista. Tulkitsen takaumien kertovan päähenkilön ajattelusta ja motiiveista, suhteista ja tunteista. Taulut näen sisäkertomuksina, jotka viestivät videon esittämässä maailmassa toimivien ihmisten tavoista nähdä maailmaa - tuottaa kuvia, laittaa niitä esille ja rakentaa siten merkityksiä. Kuitenkin katsojan vastuulle jää, miten hän näkee kuvien kuvat ja mitä merkityksiä hän niihin liittää.

Videon alkukohtaus esittelee tapahtumapaikaksi itäeurooppalaisen näköisen betoni-lähiön, jossa lokit parveilevat talojen välisellä joutomaalla. Yhdessä lähiön asunnoista on naisia kolmessa sukupolvessa. Nuori nainen ja tyttölapsi katsovat toisiaan valoisan ikkunan äärellä. Nainen päästää irti lapsen kädestä ja astuu pois päin ikkunan valosta neljännen naisen luo, jolle ojentaa oletettavasti sopimuspaperin ja kynän. Sohvalla istuu vanhempi nainen, joka tarkkailee tilannetta.

Nuoren naisen ja lapsen välille on oletettavissa lapsen ja vanhemman välinen suhde, sillä heidän välillään on luettavissa vahva yhteys. Sohvalla istuva vanha nainen voisi olla isoäiti, joka joko asuu samassa pikku asunnossa tai on tullut pitämään huolta lapsesta naisen tehdessä sopimuksen ulkomaille lähdöstä. Perheyhteydestä puuttuvat miehet. Ovatko kahden sukupolven miehet lähteneet vai onko heitä ollutkaan? Jos tätä perhemuodostelmaa tarkastellaan kahden heterosuhteessa olevan vanhemman ja heidän biologisten lastensa muodostamasta ydinperheen normia vasten, voidaan kysyä, mikä on aiheuttanut miesten poissaolon. Ovatko naiset olleet kevytkenkäisiä vai isät vastuuttomia? Onko perhe ollut onnettomien olosuhteiden uhri ja miehet joutuneet sodan tai viinan viemiksi? Onko kyseessä epänormatiivinen sateenkaariperhe?

Oli miten oli, tämänhetkinen perhesuhde on poikkeama normista ja nuori nainen näyttäytyy perheen vastuunkantajana. Hänen tekemänsä päätös näyttää äärimmäisen vaikealta, sillä hän päästää tytön kädestä irti vasta sitten kun on niin kaukana, ettei enää yletä pitämään kiinni. Näin toimijuus vaikuttaa nousevan olosuhteiden pakosta, tilanteesta, jossa ei voi muuta. Jos miehet olisivat kotona, hänen ei ehkä tarvitsisi lähteä.

Alkukohtauksessa kuvataan myös kuvia seinillä. Lähtöasunnon seinällä on lapsen piirtämä kuva kolmen hengen perheestä, joista yhdellä on surullinen suu, yhdellä mustat silmänympärykset. Onko kolmas henkilö isoäiti vai lapsen isä? Mustarajaisiksi piirretyt silmät voisivat olla merkki perheväkivallasta. Surullinen suu merkitsee olosuhteisiin negatiivisuutta ja täten tehdään selväksi, että matkaan ei lähdetä mukavista olosuhteista.

Suomen ja Itä-Euroopan välinen ero kehystyy taloudellisella eriarvoisuudella, mikä on myös UNODC:n (2014, 25) mukaan vahva ihmiskauppaa synnyttävä tekijä. Pie-neltä näyttävä asunto menneiden vuosikymmenien sisustuksineen luo takapajuisen vaikutelman, mikä antaa viitteitä haavoittuvuudesta (ks. luku 2). Päähenkilönaisen toimijuus liukeneekin miesten tullessa mukaan tarinaan.

Päähenkilö matkustaa yksin – joskin laiva vie häntä niin, että hän siirtyy paikasta toiseen, vaikka seisookin paikallaan. Kuva laivan vanavedestä korostaa kahden maan välistä välimatkaa. Terminaalissa nainen kantaa vielä itse laukkuaan, mutta seuraavassa kuvassa hän on jo mieskuskin kuljettaman auton kyydissä sekä peruutuspeilin kautta miehen katseen kohteena.

Nainen astuu huoneeseen mies edellään ja toinen takanaan. Toinen miehistä puhuu samanaikaisesti matkapuhelimeen. Miehet pitävät takkinsa päällään ja kenkensä jallassa sisälläkin. Mies pukee naiselle korkokengät. Miehet ottavat meikatusta naisesta kuvia, asettavat viekoittelevampiin asentoihin seinää vasten, avaavat paitaa ja nostavat hameenhelmaa. Toinen miehistä ottaa kuvaamisen lomassa naisen passin hänen laukustaan. Nainen on passiivinen liikuteltava ja hymyilee väkinäisesti. Huoneen seinällä on ristipistotyö, jossa nainen ruokkii kyyhkyjä. Takaumassa lapsi juoksee auton perässä. Päähenkilön kasvot esitetään lähikuvassa, joka antaa ymmärtää hänen makaavan selällään asiakkaan alla.

Kohtausta kehystää vahvasti miesten hallitsema kontrolloitu toiminta. Miehet toimivat varmoin ottein ja kovakouraisesti ja puhunevat pomonsa kanssa puhelimesta. Puhelun toisessa päässä on ilmeisesti *näkymätön toimija* (*abscent actor*, suomennos omani), joka näyttää kontrolloivan tapahtumia kuvan ulkopuolella.¹⁰ Näkymättömän toimijan ohjailemana kaikki Ihmiskauppa ei ole satua -videolla näkyvät hahmot ovat kuin sätkynukkejen ketju, jossa miesnuket ohjaavat naisnuken tapaa esittää sukupuoltaan ja asettavat hänet objektiksi.

Luen miehissä merkkejä *barbaarisesta maskuliinisuudesta*. Tarkoitin käsitteellä sellaista ulkomaalaiseen miehiin liitettyjen tapojen joukkoa, joka ilmentää karkeutta, väkivaltaisuutta, sivistymättömyyttä ja naisten alistamista. Asunto näyttää olevan miehille julkista tilaa, sillä omaan tai toisen kotiin tullessa otetaan Suomessa kengät ja ulkovaatteet pois, kun taas työpaikoilla ne voidaan pitää päällä. Vaatteiden päällä pitäminen yhdessä karkeiden otteiden kanssa rakentaa barbaarista maskuliinisuutta.

Naisen passiivinen myötäily antaa puolestaan vaikutelman lapsenomaisesta, häveliäästä ja vieraasta seksuaalisuudesta, joka ilmentää *feminiinistä viattomuutta*. Hän ei taistele vastaan eikä huuda apua: hän on suorastaan uhrin perikuva. Taulu, jossa nainen ruokkii rauhaa symboloivia kyyhkyjä, rakentaa osaltaan feminiinisyyteen liitettävää hyväntahtoisuutta. Tämä viattomuus näyttää seuraavassa kohtauksessa asetuvan täysin vieraaksi suhteessa mieshahmojen maskuliinisuudelle.

Päähenkilö istuu itseään suojaavassa kippura-asennossa sohvalla kahden miehen välissä. Päähenkilön polvet ja käsivarret ovat paljaat. Hän katsoo seinällä olevaa aggressiivista "Taistelevat metsot" -kuvaa. Miehillä on rento takakenoinen asento, edelleen takit päällä ja kengät jalassa. He nauravat ääneen. Toinen heistä käsittelee setelitukkoa.

10 Rutvica Andrijasevic (2007) kirjoittaa Itä-Euroopan maihin suunnattujen IOM:n tietoisuuskampanjoiden kuvastoista 2000-luvun alussa tekemässään tutkimuksessa, että näkymättömän toimijan läsnäolo luo vaikutelman tapahtumien kulkuun vaikuttavasta absoluuttisesta kontrollista. Kun Andrijasevicin tutkimissa materiaaleissa esiintyy näkymätön toimija, ne ovat kultakelloin koristetuja miesten käsiä. Andrijasevicin mukaan jo 2000-luvun alussa IOM:n kampanjoissa pyrittiin kuitenkin hämärtämään tekijöiden sukupuoli, kun tutkimustiedon perusteella tekijät eivät ole vain miespuolisia parittajia ja mafiosoja. Näkymätöntä toimijaa alettiin esittää symbolisemmin hämähäkin seitein ja koukuin. Ne olivat sukupuolineutraalimpia, mutta edelleen välittivät käsitystä verkostomaisesta ja persoonattomasta naisten kehojen kontrollista ja ylläpitivät sellaisenaankin pelkoja venäläismafian levittäytymisestä länteen (Mt.)

Kohtauksessa näyttäisi ensinäkemältä vietettävän rattoisaa koti-iltaa sohvalla televisiota katsellen perheen tai kaveriporukan kesken. Lähes mikään ei ole kuitenkaan kohdallaan ja näin kohtaaminen kehystää sukupuolieron kuilua, jonka toisella puolella on feminiininen viattomuus ja toisella puolella barbaarinen maskuliinisuus. Eroa korostavat vaatetuksen määrä ja hahmojen asennot: miesten rentoja asentoja suojaavat runsaat vaatteet, kun taas nainen on niin paljas, että käpertyy kasaan. Kuva liittyy laajempaan ihmiskaupan vastaisissa kampanjamateriaaleissa käytettyjen kuvastojen kaanoniin (ks. esim. Andrijasevic 2007, Cojocar 2016, Vuolajärvi 2016).

Se, että miehet käsittelevät käteistä rahaa, rakentaa edelleen järjestäytyneen rikollisuuden diskurssia yhdessä auton kuljettajan, kovakouraisen otteiden ja yksityisasunnon ympäristön kanssa; tämä tapahtuu suljettujen ovien takana, yhteiskunnan marginaaleissa ja verkostoon kuuluu monta ihmistä. Kohtauksessa kietoutuvat yhteen myös sukupuolen ja taloudellisen eriarvoisuuden määrittämät valtasuhteet, kun miehet käsittelevät ilmeisesti naisen ansaitsemaa/hänestä saatua rahaa. Miehet jakavat keskenään televisionkatselukokemuksen, nauravat samoille jutuille. Nainen on osaton heidän kotoisasta yhteydestään, vaikka onkin heidän välissään. Hän ei katso televisiota vaan ikonista taulua, joka tässä asetelmassa rinnastaa miesten taloudellisen ja tilallisen vallan luonnontilaiseen taisteluasetelmaan.

Seuraavaksi kohtausten leikkausrytmi alkaa kiihtyä.

Päähenkilö sytyttää tulitikun kadunkulmassa kuin lämmitelläkseen. Takaumassa hän leikkii tulitikuilla lapsen kanssa pimeässä kodissa.

Kohtauspari rinnastaa tulitikujen sytyttämisen avulla vieraassa maassa, yksin ja kadulla olemisen kotona lapsen kanssa leikkimiseen; kovan ja kylmän maailman lämpimään kotiin. Kohtauspari on siis tulkittavissa koti-ikäväksi, mikä sosiaalisten suhteiden tasolla liittyy naisen äitiyteen, kotiin ja perheyhteyteen. Rakastava suhde omaan lapseen voidaan nähdä voimakkaana motivaationa, joka ajaa tekemään kaikkensa tämän hyväksi. Tulitikuilla leikkimiseen voi sisältyä myös moraalinen opetus: nainen leikki tulella lähtiessään matkaan ja asetti itse itsensä alttiiksi vaaralle, joka toteutui.

Tulitikun ääressä lämmittelemisen voi tulkita myös merkiksi epätoivosta, joka tiivistyy seuraavassa nopeiden leikkausten sarjassa:

Päähenkilö sulkee verhot, pesee vimmaisesti itseään ja hampaitaan. Wc:n peilissä on lapsen kuva. Auton peruutuspeilin kautta katsoo mies. Päähenkilön kasvot rajautuvat kuvaan, jossa hän on selällään jonkun toisen (katseen ja) toiminnan kohteena.

Verhojen sulkeminen viestii sisäänpäin käpertymisestä, peseminen yrityksestä puhdistua. Katseet ja kosketukset seuraavat päähenkilöä joka paikkaan. Nainen on menettänyt yksityisyytensä ja vapautensa. Likaisuuden tuntu, itseinho ja kontrolli ovat tarttuneet naiseen niin voimakkaasti, ettei siitä pääse eroon. Lapsen kuva on kenties ainoa henkinen pakotie. Sitten naiselle ja katsojalle suodaan hengähdystauko.

On kuulas kevättalven päivä. Päähenkilö käy Senaatintorilla ja Sibeliuss-monumentilla, ottaa valokuvia. Kameran takaa paljastuu musta silmä. Päähenkilö pyyhkii pölyjä asunnossa, makaa mahallaan levollisen näköisenä, katsoo hymyilevää koriste-esinettä, joka on ainoa asia ikkunalaudalla. Hän suukottaa lapsen kuvaa ja siistii itseään.

Kontrasti edellisiin kohtauksiin on huomattava. Tätä kohtausta kehystää rauhallinen toiminta, jossa lähes kaikki ihmiskauppaan viittaavat merkit ovat poissa. Naisella on omaa tilaa ja vapautta; hän liikkuu itsenäisesti ulkona ja ottaa valokuvia turistikohteista kuin kuka tahansa turisti. Sukupuolesta muistuttaa vapaapäivänakin naisen roolin mukaiset toimet – siivoaminen ja lapsen (kuvan) suukottaminen. Lapsi onkin hänen ainoa oma-aloitteisen fyysisen kosketuksen kohteensa. Musta silmä kameran takana on kuitenkin merkki väkivallasta. Naisen uhrius vahvistuu seuraavassa kohtauksessa, kun vapaapäivä on ohi.

Nopeasti vaihtuvissa stripeissä näytetään ylös nostettu jalka, setelitukko kohotetussa kädessä ja sohvalle kasvot seinään päin makaamaan jäävä päähenkilö, jonka luota mies nousee. Mies ottaa lapsen kuvan pois peilistä. Takaumassa päähenkilö leikkii linnun varjokuvilla merta kuvaavan taulun edessä Vesalan laulaessa ”lennä, laulu, sinne missä siintää satumaa.” Lapsen kuva löytyy revittynä lakanoilta.

Nainen on jälleen miesten toiminnan kohteena, ilmeisen passiivisena ja haluttomana. Hänen viimeinen kiinnekohtansa perheeseen, kuva lapsesta, tulee miehen rikkomaksi. Leikkien kuvaaminen korostaa naisen viatonta feminiinisyyttä ja epärealistisiksi osoittautuneita haaveita.

Tyttö juoksee leikkisästi kamerasta pois päin talonsa pihalla. Seuraavassa kuvassa isoäiti suojaa tyttöä selkensä taakse joltain, mitä ei näytetä. Seuraava kuva: Lapsi nukkuu, päähenkilö istuu sängyn laidalla ja silittää häntä. Seuraava kuva: sama asetelma, mutta lapsen paikalla on päähenkilö, joka makaa silmät auki ja pelkkiin alushousuihin pukeutunut lihava mies istuu sängyn laidalla silittämässä häntä.

Kohtaus on sekava ja tulkinnanvarainen. Päähenkilön viatonta tytärtä uhataan, äiti ilmeisesti haluaisi olla häntä hoivaamassa, mutta tulee kuvassa rinnastetuksi asetelmallisesti nukkuvaan lapseen. Kuvaa kehystää haavoittuvuus: perhe on haavoittuvainen ja perheen uhkailu on tehokas keino kontrolloida ihmiskaupan uhria (Vrt. esim UNODC 2014, 56).¹¹

Tässä kohtauksessa kuvataan myös asiakasta: lihava mies on paljas ja kömpelö näky vähissä vaatteissaan osoittamassa hellyyttä tahdottomana makaavalle päähenkilölle. Sukupuolten välinen kuilu on vahvasti läsnä. Toinen videossa esiintyvä asiakas on teknisten alojen ylioppilaalta vaikuttava, hoippuva nuorimies. Molempia asiakkaita kehystää saman tyyppinen maskuliinisuus, josta puuttuu barbaarisen maskuliinisuuden väkivaltaisuus, mutta myös sosiaaliset taidot. Näin asiakkaat esitetään jossain määrin kehittymättöminä tai tietämättöminä, sillä he eivät näytä tarkoittavan pahaa. Kuten luvussa 2 totesin, poliittisessa diskurssissa kohdemaiden kysyntä merkityksellistyy ihmiskaupan syyksi ja viestinnän tarkoitus on vähentää kysyntää lisäämällä tietoisuutta. Näin ollen videossa esitetyt asiakkaat eivät olisi pahoja tai piittaamattomia, vaan heidän tekojensa pahat vaikutukset johtuvat tiedon puutteesta. Syyntakeeton representaatio on katsojalle samastuttavampi kuin läpeensä paha.

Mies auton etupenkiltä ojentaa takapenkillä istuvalle naiselle lääkepurkin. Nainen ottaa pillerin huoneen lattialla istuen. Hän syö ravintolassa ja näkee keittiössä ihmisen, jonka päähän ilmestyy kruunu ja joka kääntää katseensa päähenkilöön.

Kohtauksen alussa nainen on jälleen passiivisena liikuteltavana ja katseen kohteena. Hän kuitenkin suostuu ottamaan pillerit vastaan ja nielee ne oma-aloitteisesti. Ravin-

¹¹ Muita kontrollikeinoja ovat Minna Viuhkon (2013) mukaan rahattomuus ja kielitaidottomuus, pelko hyväksikäyttäjää ja yleisesti turvatonta tilannetta kohtaan, uhkailu (luvattua huonomman) työsuhteen menettämällä, mikä luo taloudellisen paineen ja pelon kasvojen menetyksestä: uhri ei pysty lyhentämään velkaansa eikä lähettämään rahaa kotiin sukulaisilleen. Lisäksi uhreja kontrolloidaan fyysisellä ja henkisellä väkivallalla. Viuhko on tutkinut ihmiskaupan uhrien toimijuutta haastatteleamalla kansalliseen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään päässeitä ihmisiä.

tolakohtaus vaikuttaa harhaiselta. Onko ravintolassa syöminen vapaahetki vai unta, onko kruunupää toive pelastavasta prinssestä?

Ulkoisen kontrollin kiristyy samanaikaisesti päähenkilön passiivisuuden paisuessa, kun puhelimen soimisesta seuraa kohtaaminen, jossa päähenkilö on asiakkaan alla ja asiakas painaa kätensä selällään olevan päähenkilön veltoille poskille.

*Nainen istuu lattialla samanlaisessa kuvassa kuin pillereitä ottaessaan. Animaatio-
linnut laskeutuvat päähenkilön käsille. Tämä hymyilee. Takaumassa päähenkilö leik-
kii taskulampulla lapsen kanssa lakanan alla.*

Kohtaaminen kuvaa yhä syvempää sisäänpäinkääntymistä ja mielen järkkymistä. Aiemmissä takaumissa päähenkilö teki varjokuvalintuja käsillään, nyt-hetkessä linnut lentävät ja laskeutuvat hänen käsilleen. Tässä kohtaa takaumat vaikuttavat jo pakko-
mielteisiltä, kun lapsi ja äitiys on esillä yhä enemmän.

Päähenkilö huutaa lakanan alla pilleri kielellään. Hän huutaa ikkunan äärellä. Hän juoksee laukku kädessä kotipihalla. Lapsi juoksee vastaan. Päähenkilö heittää laukun maahan. Tyttö kompastuu. Miehet juoksevat päähenkilön kiinni helsinkiläisessä maisemassa: pakomatka ei ollutkaan edennyt kotipihalle asti. Kasvokuva, jossa nainen on selällään, asiakas päällään, ilme hiipuu hämmästyneen ärtyneestä ilmeettömäksi ja väsyneeksi. Tämän jälkeen kuvaan tulee infotekstiä ihmiskaupasta.

Kohtauksessa nainen reagoi voimakkaasti jouduttuaan umpikujaan: Hän huutaa ja koettaa karata takaisin lapsensa luo, mutta ei pääse pakenemaan. Silti hänen uhriuttaan ei voi määrittää toimijuuden puute, sillä hänessä on paljon voimaa ja yritystä viimeiseen asti. Viimeisen kasvokuvan ilmeen muutos ilmentää mielestäni luovuttamista ja alistumista: taistelu ei riittänyt hyväksikäytöstä irtautumiseen. Vasta viimeisessä kuvassa päähenkilö vastaa hahmoja kuvissa, joita Google-kuvahaku sanalla human trafficking tuottaa; vaiennettuja, objektivoituja hahmoja (ks. Vuolajärvi 2016).

Lähde: [www. ihmiskauppaiolesatua.fi](http://www.ihmiskauppaiolesatua.fi)

Verkkosivulla <http://ihmiskauppaiolesatua.fi> on keskeisessä asemassa edellä esitellymäni musiikkivideo. Sen lisäksi sivulta löytyy johdantoteksti, poliisin nettivinkin linkki ja puhelinnumero sekä kaksi satukirjan sivun muodossa esitettyä tapauskertomusta tuomioihin johtaneista ihmiskaupparikoksista Suomessa. Toinen kertomus kertoo seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksessa tehdystä ja toinen työperäisestä ihmiskaupparikoksesta.

4.2. Sukupuoli yhteiskunnallisten suhteiden ja "meidän" rajaajana

Tässä alaluvussa tiivistän edellä huomioimiani yhteiskunnallisia suhteita sukupuolen kannalta. Lähtökohtanani on de Lauretisin ajatus sukupuolesta yhteiskunnallisen suhteen representaationa. Vien ajatusta eteenpäin kohti Laclau ja Mouffin diskurssiteoreettista näkemystä diskurssista rajoja muodostavan artikulaation tuloksena. Jos sukupuolen representaatio artikuloi yhteiskunnallisia suhteita ja jos nämä suhteet artikuloivat rajoja "meidän" ja "muiden" välille, voin päätellä representaation myös osaltaan rakentavan sitä määrittävän poliittista identifikaatiota (ks. s. 27), johon kampanjat katsovaa kutsuvat.

Kuten luvussa 3 totesin, hegemonisen ihmiskauppadiskurssin yksi tuokio on patriarkaattiteoria, jonka mukaan miesten valta perheissä ja yhteiskunnassa on keskeinen

naisia sortava rakenne. Paljonko ihminen maksaa -video rakentuu vahvasti tälle tuokiolle, jota artikuloidaan esimerkiksi diskurssia rakentavassa tutkimuksessa: UNODC:n (2014) mukaan ihmiskaupan uhreista noin 70% on naisia tai tyttöjä. Videossa naisella onkin toimijuutta vain miesten poissaollessa. Hän ei osaa käyttää tätä valtaa omista ja perheen asioista huolehtimiseen, vaan tekee kohtalokkaan *valinnan* hyväuskoisuuttaan tai epätoivoisuuttaan. Hän lähtee aavan meren tuolle puolen olosuhteista, joita lapsikin tulkitsee piirtämällä mustarajaisia silmiä ja alaspäin kääntyneitä suunpieliä. Patriarkaalisessa diskurssissa naisen tilanne on vaikea, koska läsnä ei ole perhettä elättävää miestä ja hänen mahdollisuutensa elättämiseen ovat sukupuolen vuoksi huonommat.

MacKinnonin (1993) mukaan henkilön, joka suostuu prostituutioon, täytyy olla niin vahingoittunut, ettei hänen valintaansa voi pitää validina. Näkemys liittyy abolitio-nistiseen ideologiaan, jonka mukaan prostituutio on seksuaalista väkivaltaa ja se perustuu patriarkaaliselle järjestelmälle. Tästä näkökulmasta nainen on olosuhteiden uhri jo ennen joutumistaan ihmiskaupan uhriksi, sillä ei hän voisi vapaasti valita lähtemistä, jos ei olisi jo vahingoittunut. Kuten totesin luvussa 3, tämän kaltaisia patriarkaattiteorioita on feminismiin piirissä kritisoitu totalisoivista efekteistä. Patriarkaatti on kuitenkin Ihmiskauppa ei ole satua -videon keskeisin sukupuolten välisiä suhteita rakentava kehys.

Naishahmon vahvin määrittäjä on äitiys. Lapsen hyvinvointi on tulkittavissa motivaatioksi lähtemiselle ja lasta päähenkilö myös ikävoi läpi videon. Äitiys ja äidinrakkaus on representaatio tekijä, jolla voi olla myyttisiä ulottuvuuksia: Kuten radikaalifeministi Adrienne Rich (1976/1986, 34) toteaa, patriarkaalisessa mytologiassa nainen äitinä kantaa kulttuurista merkitystä pyyteettömästä, pyhästä hoivasta hänen tärkeimpänä syynään olla olemassa. Äitiys luo sympatiaa videon päähenkilöä kohtaan, sillä hänen toimintansa ei silloin edusta patriarkaalisessa mytologiassa esiintyvää naiseuden toista puolta, jota Rich (Mt.) kuvaa fyysisen ja psyykkisen saastumisen lähteeksi.

Mieshahmot sen sijaan ovat esitetään videossa perheettä. He ovat tekevät yhdessä töitä julkisessa sfäärissä, joka tässä representaatioissa tunkeutuu yksityisen alueelle

yksityisasuntoon, autoon ja naisen ruumiiseen¹². Ihmiskaupan lisäksi yksityisen alueella tapahtuu väkivaltaa ja huumeidenkäyttöä, molemmat ahingoittavat naisen mieltä ja ruumista. Miesten välinen suhde esitetään veljellisenä koti-iltaa muistuttavassa kohtauksessa. Heidän motiivejaan ja perhesuhteitaan ei paljasteta, mikä tekee heistä tarinan sivuhenkilöitä.

Miesten maskuliinisuus esitetään barbaarisuutena – väkivaltaisuutena ja sivistymättömyytenä – joka muodostaa vastakohtan sivistyneen demokraattisen valtion arvoille. Esimerkiksi Felicity Schaeffer-Grabielin (2010) mukaan yhdysvaltalaismediassa ihmiskaupan tekijöiksi kuvataan tiettyjen kansalaisuuksien miehiä, joiden barbaarisuus uhkaa kotimaan turvallisuutta. Näen tämän keskeisenä rajoja rakentavana kiinnekohdana hegemonisessa ihmiskauppadiskurssissa. Se rakentaa yhtenäisyyden linkkejä järjestäytyneen, demokraattisen yhteiskunnan laillisuudelle osoittamalla sen, mikä ei kuulu joukkoon. Järjestäytyneen rikollisuuden kuvaaminen merkitsee siis rajanvetoa "meidän" ja "ei-meidän" välille.

Ympäristö, jossa nainen asuu, ilmentää takapajuisuutta ja köyhyyttä; UNODC:n mukaan tyypillisiä lähtöalueiden olosuhteita. Hänellä ei ehkä ole työtä eikä lapsella mahdollisuutta hyvään koulutukseen. Nainen omistaa ehkä vain oman ruumiinsa ja sekin tulee objektivoiduksi ja toisten hyödyntämäksi, käytetyksi rikollisen toiminnan tuotantovälineenä: rahat päätyvät miehille.

Taloudellinen eriarvoisuus mahdollistaa patriarkaatin ja järjestäytyneen rikollisuuden toimimisen. Ilman sen läsnäoloa näillä kahdella muulla tekijällä ei olisi tilaa toimia, vaan päähenkilö voisi hankkia toimeentulonsa itsenäisesti ja turvallisesti. Taloudellisen eriarvoisuuden kehys esiintyy sekä alueiden että sukupuolten välisissä suhteissa: se erottaa Suomen Itä-Euroopasta ja se erottaa miehet naisista. Alueelliseen elintasoeroon viittaa rapistunut neuvostorealitinen lähiö, vanhanaikainen sisustus ja ahdas asunto. Naisen rahan tarve matkaan lähtemistä selittävänä tekijänä esiintyy videossa vain patriarkaaliseen järjestykseen viittaavien vihjeiden kautta: läsnä ei ole miestä, joka elättäisi perhettä. Sukupuolten välinen taloudellinen eriarvoisuus näkyy siinä, ettei raha siirry naisen haltuun myöskään vauraammassa Suomessa, vaan se pysyy miesten käsissä.

12 Julkinen sfääri on käsitteellistetty jo antiikissa maskuliiniseksi tilaksi, yksityinen feminiiniseksi. Ks. lisää esim. Arendt (1958/1998).

Se, kuinka patriarkaatti, barbaarinen rikollisuus ja taloudellinen eriarvoisuus kietoutuvat videossa yhteen, näyttäytyy videossa luonnollistettuna. Floya Anthias'n (1998, 517) mukaan luonnollistaminen on sitä, että sukupuoli- ja etniseen eroon perustuvat sosiaaliset jaot perustuvat luontoon: sukupuolten sosiaalinen jako perustuu luonnolliselle sukupuolierolle ja biologiselle reproduktiolle. Etnistä eroa taas perustellaan kulttuurien ja yhteisöjen luonnollisilla eroilla ja luokkaeroja edellä mainittujen erojen risteämällä.

Ihmiskauppa ei ole satua -videossa luonnollistaminen rajaa ja loogistaa diskurssia. Nainen luonnollistuu äidiksi, jonka tarkoitusperät ovat jälkeläisten hoivassa ja kodin sfäärissä. Naisen tunteita ja ajatuksia kuvataan sekaviksi, eskapistisiksi ja ajassa poukkoileviksi, mikä toiseuttaa hänet tunnepitoiseen feminiinisyyteen, luonnollistettuun tilaan, jossa maskuliininen rationaalinen ajattelu, tilanteen analysointi ja toiminta ei ole mahdollista. Hän on myös heikko ja passiivinen objekti miesten käsissä. Miesten sisäistä maailmaa ei paljasteta takaumin, mutta heidän olemuksensa antavat vihjeitä heidän sosiaalisista verkostoistaan. Rikollismiehet vaikuttavat työssään rutinoituneilta ja vapaalla huolettomilta, seksiä ostavista miehistä lihava mies sängyllä vaikuttaa hellyyttä kaipaavalta, sosiaalisesti taitamattomalta ja fyysisesti kiinnostavan normista poikkeavalta, nuori opiskelijamies vaikuttaa humalaiselta ja ajattelemattomalta.

Videon hahmot ovat Toisia, joiden elämään video luo katseen ja tarjoaa siten katsojalle "valtaa, tietoa ja identiteettityötä," joita videon kuvaamalla ihmisiltä puuttuu. Luonnollistetun osoittaminen ilmentää osoittajan diskursiivista valtaa nimetä ja kuvailla Toisia sekä asettua hierarkkiseen suhteeseen heihin nähden. Katse tulee siis ulkoapäin, vaikka voikin rakentaa tunnetason samaistumisia, kuten: "Kyllä minäkin tekisin noin lapseni takia... mutta onneksi minun ei tarvitse." Reaktio on seipitelmääni ja perustuu sille, kuinka katsoisuus rakentuu videossa sekä sille, etten ole itse ollut sen esittämässä tilanteissa. Ulkopuolinen katse luo etäisyyttä ja erillisyyttä videon luomaan representaatioon. Siksi kysymys siitä, miten tämä representaatio voisi johtaa de Lauretisin teoretisoimaan itserepresentaatioon, ei saa suoraviivaista vastausta. Yritän silti.

Kuten sanottua, tarina noudattaa melodramaattista narratiivia. Se esittää viatonta uhria ja pahoja roistoja, joiden äitiyden ja barbaarisuuden ominaisuudet luonnollistuvat patriarkaatin, rikollisuuden ja taloudellisen eriarvoisuuden asiayhteyksissä. Nämä ovat myös ihmiskaupadiskurssin kiinnekohtia, jotka määritellään toistensa kautta suhteessa ihmiskaupan määritelmään. Näiden kiinnekohtien toiseuttaminen katseen tarjoaman erillisyyden avulla luo mahdollisuuden nähdä esitetyt riistosuhteet nimenomaan toiseuden ominaisuuksina, mutta ehkä myös tunnistaa samoja rakenteita myös omassa ympäristössään. Sankarin rooli jää videon tarinassa auki: uhri täytyy pelastaa! Tarina voisi vedota katsojaan, jotta hän toimisi verkkosivulla neuvotulla tavalla ja soittaisi poliisin vihjepuhelimeen nähdessään jotain ihmiskaupaan viittaavaa.

Kuten Vuolajärvi (2016) toteaa, melodramaattinen narratiivi esittää tekijöinä yksittäisiä ihmisiä problematisoimatta rakenteellisia tekijöitä. Tämä onkin varsin yleinen kritiikki stereotyyppistä ihmiskaupanarratiivia kohtaan. Ilman toimintaa selittäviä yhteiskunnallisia valtasuhteita narratiivin toimijoiden motivaatioksi jää viattomuuden, hyvyyden ja pahuuden kaltaisia abstraktioita. Narratiivia käytetään diskurssissa, jonka kiinnekohtia ovat patriarkaatin ja rikollisuuden kiinnekohdat. Ne selittävät ihmiskaupparikosta sosiaalisilla ja yhteiskunnallisilla valtasuhteilla, mutta luonnollistamisen myötä ne ja niiden rajat jäävät todellakin problematisoimatta. Ne esitetään kuin muuttumattomina olosuhteina. Laclaulaisittain nähtynä ne ovat kuitenkin artikulaation toiminnan tulosta. Raja syntyykin katseesta ja sen tuomasta tiedosta ja vallasta. "Me" näemme representaation, mutta ne, joita se esittää, jäävät katseen objekteiksi representaatioon.

Feministinen "toisaalta" -näkökulma (ks. sivu 27) voisi tuoda esille jännitettä diskurssin marginaaleissa. Patriarkaallinen järjestys edellyttää sellaisia epänormatiivisia sukupuoliä, seksuaalisuuksia ja perhemuotoja, jotka olemassaolollaan rajaavat binääristä sukupuolta, hetero- ja ydinperhenormeja. Ne ovat *space-off*, näkymätön, mutta välttämätön ulottuvuus sille, että patriarkaallinen järjestys voi rakentua diskurssiteorian mukaisesti. Patriarkaallinen järjestys ei kuitenkaan ole vain toiseutettujen objektien ja ihmiskaupan ongelma, se voidaan nähdä myös "meidän" suomalaisten keskuudessa. Samoin barbaarisuuden ominaisuuksia, väkivallan lakeja, on helppo havaita myös demokraattisesta yhteiskunnasta.

Jos videon katse kääntyykin "meidän" yhteiskuntaamme ja näkee sukupuolten hierarkkisille, luonnollistetuille suhteille perustuvia rakenteita myös "meidän" keskuudessamme, eikä vain toiseutettujen objektien keskuudessa, sen täytyy merkitä katsojalle myös "me"-konstruktion edellyttämien diskursiivisten kiinnekohtien tiedostamista. Myös ihmiskaupadiskurssilla on rajat ja *space-off*-tilansa, sillä myös "meidän" joukossamme on sukupuolitettuja valtasuhteita ja marginalisoitujen syrjintää, joka puolestaan altistaa ihmiskaupalle myös hegemonisen diskurssin mukaan (vrt. luku 2). Myös meillä on luokkaeroja, kulttuuri- ja varallisuuseroja, tietämättömyyttä omista oikeuksista. Tällöin ilmiö ei olekaan enää katsojasta erillinen. Sosiaaliset suhteet ja diskursiiviset rakenteet eivät merkitsekään eroa vaan samuutta. Luonnollistettuna ne otetaan annettuna ja problematisoimattomana, diskurssin rajat ja välttämättömät *space-offit* katoavat näkökentästä. Luonnollistaminen on siis edellytys sille, että rikosta selittävien rakenteiden sijaan ihmisten yksilöllinen pahuus, ja samoin taistelu sitä vastaan jää kuin jääkin yksilötasolle.

Konkreettisemmalla videon tulkinnan tasolla feministinen "toisaalta" -näkökulma voisi tuoda näkyväksi niitä ihmiskaupan aspekteja, joista tämä representaatio vaikeenee, vaikka ne ovat diskurssissa artikuloituna. Ehkä videolla esiintyvässä lapsen piirroksessa olevat mustat silmät viittaavat vahvaan silmämeikkiin ja päähenkilö onkin seksityöntekijä. Ehkä isoäiti onkin hänen elämänkumppaninsa ja he kokevat syrjintää epänormatiivisen perheensä vuoksi. Ehkä hän on tehnyt vastaavia reissuja ulkomaille useita kertoja aiemmin, koska välttää siten huonon maineen kotiseudullaan. Ehkä hänelle kävi tällä kertaa huono tuuri eivätkä työolot tai palkka olleetkaan sitä, mitä hänelle oli luvattu. Hän ei kuitenkaan voi ilmoittaa asiasta poliisille eikä hakea apua, koska pelkää. Representaation näkeminen näin edellyttää diskurssin välitilojen ja rajojen näkemistä.

5. Case 2: Paljonko ihminen maksaa?

Paljonko ihminen maksaa? -kampanjan video ja verkkosivut ilmentävät diskursiivistä kenttää, jossa ihmiskaupan vastaisen toiminnan kynnyskysymykseksi käsitetään uhrien tunnistamisen ongelma. Monet tutkijat (esimerkiksi Roth 2010, Vuolajärvi 2016)

ovat selittäneet uhrien heikkoa tunnistamista yleisillä stereotyyppisillä mielikuvilla, jotka eivät vastaa ihmiskaupan uhrien moninaista todellisuutta.

Paljonko ihminen maksaa? -kampanja vastaa tähän kritiikkiin ja purkaa pinttyneitä käsityksiä pysäyttävällä videolla ja verkkosivun informatiivisella asiantuntijatekstillä. Se jättää kuitenkin paikoilleen melodraaman rooli- ja sankari pelastaa passiivisen uhrin. Tässä luvussa aloitan videon ja verkkosivun sisältöerittelyllä. Luvun toisessa osassa analysoin videon ja verkkosivun diskursiivista dynamiikkaa, rooli- ja sankari- ja diskurssin rajoja. Kolmannessa osassa tarkastelen katsojan roolia kansalaisena ja kuluttajana.

4.1. Sisältöerittely

Yleiskuvassa talvisella Helsingin kadulla kävelevät äiti ja tyttölapsi kohti kameraa. Kadulla menee harvakseltaan muita ihmisiä. Taustalla kuuluu kaupungin kohinaa, askelten kopinaa kadulla, etäinen hälytysajoneuvon ääni sekä verkon pianomusiikkia. Lapsi juoksee näyteikkunan luo, katsoo sitä ja pysähtyy sanoen: "Kato äiti.." Äiti kaivaa kännykkänsä ja vastaa: "Mmm."

Lapsesta puolilähikuva, jossa näyteikkuna valaisee hänen kasvonsa.

Hän kysyy: "Onko sata paljon rahaa?"

Äiti lähikuvassa, katse puhelimesta, vastaa: "On joo."

Kuva luo katseen ikkunan takaa ulos kadulle. Lapsi asettuu keskelle puolilähikuvaan rintamasuunta kameraan, katsoo mielteliään näköisenä ylöspäin ja mutristaa suutaan. Kamera siirtyy ulos, kuvassa edelleen tyttö, joka kysyy: "Miks noi on tuolla?" Äiti vastaa: "Jaa-a."

Kamera palaa vastakuvaan ja luo katseen lasin takaa ulos. Lasissa heijastuu seisovassa asennossa oleva ihminen lantiosta alaspäin. Hänellä on yllään vain lyhyet shortsit ja pitkähihainen paita. Käsi roikkuu paljaan reiden vierellä. Lapsi on kuvan keskellä mielteliään näköisenä laajassa puolikuvassa. Hän kysyy: "Voiko ihmisen ostaa?" "Kai..." vastaa äiti.

Ulkona lähikuvassa äiti nostaa katsettaan puhelimesta pitäen sen edelleen alaviistossa, ilme kiristyy hieman hänen kääntäessään kasvonsa, ei katsettaan, kameraan. "...tai siis mitä?" Katse palaa puhelimeen ärtyneen ilmeen saattelemana.

Lapsi esitetään edellisen kohtauksen kaltaisessa vastakuvassa, jonka kuvakulma muuttuu siten, että taustalla näkyy myös äiti ja sormeilemassa puhelinta. Lapsip kysyy: "Eikö tuolta pääse pois?"

Yleiskuvassa lapsi astuu lähemmäksi näyteikkunaa ja koskee siihen kädellään. Äiti pukee käsineitä omiin käsiinsä ja sanoo: "Tulee kylmä. Lähdetään." Kamera siirtyy äidin olan taakse ja ottaa alaviiston kuvakulman, jossa lapsi juokse äidin luo lähikuvaan. Taustalle jää kulma näyteikkunasta, jossa näkyy useampien paikallaan seisovien ihmisten jalat. Lapsi katsoo yläviistoon ja kysyy: "Äiti, paljonko minä maksan?"

Äiti kyykistyy lapsen tasolle lähikuvaan, jossa näyteikkuna valaisee hänen kasvonsa. Hän hymyilee halatessaan lasta, mutta avaa silmät hetkeksi isommaksi kuin aiemmin videossa, ilme on vakava ja suunpielet kiristyvät hivenen. Kamera etäännyttää lasin taakse, jossa puolikokokuvassa äiti nousee takaisin seisomaan kohti kameraa katsoen ja vielä lapsen selkää silittäen.

Vastakuvassa paljastuu lopulta, että näyteikkunassa seisoo ihmisiä. He ovat kuin jähmettyneet paikalleen, leuka pystyssä ja katse kaukaisuuteen kuin markkinoilla myytävät orjat historiallisissa elokuvissa. He ovat eri-ikäisiä, eri näköisiä, eri sukupuolia, valkoihoisten joukossa on yksi afrikkalais- ja yksi aasialaisperäisen näköinen. Ihmisten vaatteet ovat arkisia. Niiden joukossa on yksi puku ja yksi keittäjän asu. Ihmisiä on yhteensä kymmenen kahdessa ikkunassa. Heistä yksi, pieni tyttö, on kyykyssä ja koskettaa kädellä ikkunaa, ilmeisesti vastaten ulkopuolella olleen tytön aiempaan kosketukseen. Hän myös katsoo äitiä ja tyttöä kohti. Äiti ja tyttö lähtevät kävelemään kuvasta pois, äiti kohentaa otettaan olkalaukustaan ja vilkaisee vielä kohti ikkunaa. Kuva laajenee paljastaen ikkunoiden yläreunasta tekstin: "Ihmiskauppa." Kuvaan ilmestyy tekstit "Ihmiskauppa on totta, vaikka sitä ei haluaisikaan nähdä" ja "ihmiskauppa.org". Taustalla soinut piano jää pidemmäksi ajaksi yhteen kohdalokkaasti kaiutettuun nuottiin. Ikkunasta heijastuu ohi ajava raitiovaunu.

(kesto 0:55 min)

Lähde: www.paljonkoihminenmaksaa.org

Siinä missä Ihmiskauppa ei ole satua -video muistuttaa itäeurooppalaisiin ihmiskau-
pan lähtömaihin vuosituhannen vaihteessa suunnattua kampanjamateriaalia (vrt.
Andrijasevic 2007), Paljonko ihminen maksaa? -video sijoittuu selkeästi Suomeen.
Se kertoo ensisijaisesti ihmiskaupan tunnistamisen vaikeudesta; ongelmasta, joka
esiintyy lähes poikkeuksetta suomalaisten viranomaisten puheessa ihmiskaupan vas-
taisesta työstä (esim. Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2014). Ihmiskauppa esitetään vi-
deossa äärimmäisen konkreettisesti kivijalkakauppana, jonka näyteikkunassa lukee
isolla "Ihmiskauppa." Ihmiset ovat näkyvillä kaikille ohikulkijoille. Välissä on vain
kirkas lasi. Sen edessä ei kuitenkaan näy ihmisjoukkoa, kukaan ei ole soittanut poliisi-
ä tai rikkonut lasia pelastaakseen nämä ihmiset. Aivan kuin he olisivat näkymättö-
miä tai näky olisi niin tavallinen, ettei siihen tulla kiinnittäneeksi huomiota.

Paljonko ihminen maksaa? -videon kohdalla lähtökohtainen viesti on, ettei ihmis-
kauppaa ole helppo tunnistaa. Näin ollen siinä esitetyt uhrin voisivat ulkonäkönsä pe-
rusteella olla ketä tahansa. Jos hahmot eivät seisoi näyteikkunassa ison *Ihmiskaup-
pa* -tekstin alla, mistä heidän voisi tietää olevan tekemisissä ihmiskaupan kanssa?

Kuvaustavan voima onkin pysäyttävässä asetelmassa. Se herättää epävarmuutta siitä,
miten jotain niin kamalaa voi tapahtua meidän silmiemme edessä mahdollisesti ke-
nenkään kiinnittämättä siihen huomiota. Videon kerrontatapa korostaa piiloisuutta
paljastamalla *Ihmiskaupan* sisällön vähitellen: ensin vain heijastuksia, sitten yksittäi-

siä ruumiinosia, lopulta kokonaisia ihmisiä ja vasta sitten putiikin nimen. Erityisissä lähikuvissa näytetään, että ihmisten ihoon on pistetty hakaneulalla hintalappuja. Tämä absurdi tilanne viestii, kuinka ihmiskauppa on Suomessakin arkipäivää, mutta sitä ei nähdä.

Verkkosivulla videon alapuolella paljastetaan kuuden ikkunassa seisseen ihmiset tekemä työ ja sen hinta. Tämän jälkeen kerrotaan, että Suomessakin esiintyy ihmiskauppaa: suomalaisia ja ulkomaalaistaustaisia; naisia, miehiä ja lapsia hyväksikäytetään prostituutiossa ja työmarkkinoilla, "esimerkiksi rakennus-, ravintola-, siivous- ja puutarha-aloilla sekä marjanpoiminnassa". Toisella välilehdellä kerrotaan lisää ihmiskaupasta painottaen työperäistä ihmiskauppaa. (ihmiskauppa.org.) Näen tämän tiedon tarjoamisen toimintana, joka juurruttaa diskurssin niitä kiinnekohtia, joita yleiset mielikuvat ja esimerkiksi Ihmiskauppa ei ole satua -video eivät tavoita. Näin Paljonko ihminen maksaa? -kampanja täydentää hegemonisen ihmiskaupadiskurssin jo artikuloitujen tuokioiden representaatioita. Lisäksi se ilmentää suomalaisen ihmiskaupan vastaisen toiminnan erityispiirrettä; Suomessa työperäistä ihmiskauppaa tunnustetaan enemmän kuin seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksessa tapahtuvaa. Muualla Euroopassa tunnustetaan enemmän seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksiin tehtyä ihmiskauppaa (Vähemmistövaltuutettu 2014, 10).

Lisäksi välilehdellä nimetään uhrien tunnistaminen ihmiskaupan vastaisen työn suurimmaksi haasteeksi Suomessa. Näin teksti alleviivaa videon viestiä. Tunnistamisen vaikeutta selitetään sillä, että rikos tapahtuu piilossa ja sillä, että ihmiskaupan todentaminen oikeudessa on haastavaa. Linkkiä seuraamalla pääsee ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ylläpitämälle ihmiskauppa.fi -sivustolle, joka tarjoaa lisätietoja. Teksti juurruttaa uhrien auttamisen kiinnekohtaa hegemoniseen diskurssiin (vrt. luku 2.1.) ja rakentaa narratiivin sankarin positiota (vrt. luku 2.2.). Korostettaessa uhrien tarvitsemaa suojelua ja tukea jätetään syrjään sen avaaminen, miksi rikos tapahtuu piilossa, miksi sen todentaminen oikeudessa on haastavaa ja miksi uhrit eivät aina uskalla tai halua puhua kokemastaan. Suojelu ja tuki on sitä, mitä heille voidaan tarjota.¹³ Kampanjamateriaali jättää kuitenkin rikoksen tekijät, niin yksilölliset kuin rakenteellisetkin, nimeämättä eivätkä esitetyt toimenpiteet kohdistu niihin.

¹³ Auttamisjärjestelmään pääsy edellyttää rikosoikeudelliseen prosessiin lähtemistä, mutta kansalaisjärjestöt tarjoavat apua matalammalla kynnyksellä tarjoamalla keskusteluapua ja tietoa vaihtoehtoista, kuten auttamisjärjestelmästä.

Tämän jälkeen verkkosivun välilehdellä seuraa osuus, joka kutsuu katsojaa otsikolla *Mitä minä voin tehdä?* Tämä osuus puhuttelee suoraan katsojaa ja kutsuu häntä mukaan tarinaan sankarin avuksi. Samalla paljastuu oletus, ettei videon kohdeyleisö ole itse tekemisissä ihmiskaupan kanssa uhrina tai tekijänä. Näin representaatio rakentaa reunaan suomenkielisten ihmisten "me"-konstruktiolle osoittamalla "ei-meidän" välisiä hyväksikäyttösuhteita. Lisäksi se rajaa hegemonista diskurssia ottamalla auttamishalun ja -kyvyn "meidän" ominaisuudeksemme.

Auttaminen tapahtuu hegemonisen ihmiskaupadiskurssin rikostorjunta- ja ulkomalaisvalvonnan kiinnkohdan sekä uusliberalistisen kuluttajadiskurssin puitteissa. Paljonkoihminenmaksaa.org -sivuston mukaan katsoja voi tiedostaa ongelman ja pitää silmät auki. Jos katsoja havaitsee jotain epäilyttävää, hän voi ottaa yhteyttä poliisiin tai auttamisjärjestelmään. Epäilyksien on syytä herätä, jos katsoja kohtaa käyttämissään palveluissa kaikkina vuorokaudenaikoina saman työntekijän, joka vaikuttaa pelokkaalta eikä juttele mielellään. Katsoja voi kysellä häneltä kuulumisia: mitä hän tekee vapaapäivinä, mikä sai hänet tulemaan kaukaa tänne Suomeen, mitä hän pitää kaupungista? Sen lisäksi, että katsoja voi näin osallistua lainvalvontaan, voi hän myös kuluttaa eettisesti tiedosten, miten ostamamme tuotteet on valmistettu. "Olemme halpojen hyödykkeiden ja palveluiden houkuteltavissa – liian halpa hinta voi kuitenkin olla epäilyttävä merkki." (www.paljonkoihminenmaksaa.org.)

Verkkosivun kohta *Tunnista riskit* puhuttelee katsojaa kysyen, lähtisikö hän itse puolittutun järjestämälle matkalle vieraaseen maahan ja tietääkö hän, kuka omistaa yrityksen, jossa hän töissä. Tämä kohta hälventää sitä oletusta, että Suomi olisi vain ihmiskaupan kohdemaata ja suomenkieliset ihmiset eivät voisi olla haavoittuvaisia ihmiskaupalle. Moni suomalainen voisi vastata, että saattaisi lähteä ja ettei tiedä.

Edellä olen erotellut Paljonko ihminen maksaa -kampanjamateriaalista kaksi teemaa: hegemonisen diskurssin artikuloitujen kiinnekohtien lisääminen suuren yleisön käsityksissä laajentamalla ihmiskaupan representaatioiden kokoelmaa sekä yleisön kutsuminen osalliseksi diskurssiin representaation tarinan sankarin roolissa. Seuraavissa alaluvussa käsittelen näitä teemoja tarkemmin.

4.2. Toiseus hegemonisen diskurssin liikkuvissa rajoissa

Paljonko ihminen maksaa -video ja kampanjan verkkosivut sanovat suoraan, että ihmiskauppa on muutakin stereotyyppisissä käsityksissä ymmärrettään. Siten se heijastelee ajantasaista kansainvälistä ihmiskauppakeskustelua, jossa on monilla tahoilla argumentoitu ihmiskaupan myyttisen esittämisen olevan ilmiön tunnistamisen ja uhrien auttamisen kannalta pikemminkin haitallista kuin hyödyllistä.

Luvussa 2.1 kuvasin diskursseja, jotka kritisoivat hegemonista diskurssia rajavalvontaan ja rikosoikeuteen keskittymisestä uhrien auttamisen kustannuksella. Uhrien auttaminen kuuluu kyllä toimintasuunnitelmiin ja se on myös edellytys rikollisten kiinnisaamiselle, mutta uhrien tunnistamisen on todettu olevan äärimmäisen vaikeaa. Representaatioita kritisoivassa diskurssissa (luku 2.2) tunnistamisen vaikeutta on selitetty väärillä ihmiskauppaan liittyvillä mielikuvilla, joista ihmiskaupan mediarepresentaatiot ovat pitkälti vastuussa. Hegemonisen diskurssin kiinnostavista (ja kiistakäsityksistä) yksi keskeisimpiä on ihmiskaupan uhrin käsite, joka kritiikin mukaan esitetään representaatioissa usein stereotyyppisesti ideaaliuhrina. Kriittiset argumentit näyttävät vaikuttavan valintoihin, joita hegemonisen diskurssin artikulaation esittämisestä tehdään representaatiota luotaessa.

Paljonko ihminen maksaa? -video vastaa tähän kritiikkiin ja tuo sitennäkyväksi diskurssien keskinäisen vuorovaikutuksen; diskursiivisen lähestymistavan mukaan merkitykset eivät ole koskaan pysyviä ja diskurssit elävät vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Videon näyteikkunassa seisovat uhrilahmot poikkeavatkin tyypilliseksi koettavasta ihmiskauppakuvastosta ensinnäkin sukupuolijakaumaltaan. Kymmenen hahmon joukossa on vain kuusi naista. Video ei myöskään samasta ihmiskauppaa seksialaan: kuudesta esimerkkitarinasta vain yksi kertoo pakkoprostituutiosta. Ikkunassa seisovien hahmojen joukossa on erilaisiin tuttuihin ja arkisiin työläisammatteihin viittaavia vaatekuvia. Uhrilahmot eivät näytä järin ulkomaalaisilta; heistä vain kahdella näyttää olevan ei-eurooppalaista etnistä taustaa. Verkkosivun *Mitä on ihmiskauppa?* -välilehden tekstit ravistelevat yleisiä oletuksia ja kertovat asiantuntijaposiitiosta, mitä ihmiskauppa on, mitä vaikutuksia sillä on ja miten se tapahtuu. "Monet ihmiskaupan uhrit ovat oleskelleet maassa laillisesti ja työskennelleet luvallisesti. Usein tekijät ovat uhreille ennalta tuttuja, jopa sukulaisia tai ystäviä."

(paljonkoihminenmaksaa.org.) Täten paljastetaan diskurssin niitäkin Aspekteja, jotka usein jäävät huomiotta; rikokseen ei välttämättä liity ihmissalakuljetusta tai hämääriä *näkymättömiä toimijoita* (vrt. Andrijasevic 2007).

Video ja verkkosivujen tekstit murtavat siis edellä kertomillani tavoilla ideaaliuhrin ja -tekijän myyttejä hyväksikäytön muotojen osalta. Videolla esiintyy kuitenkin joukko uhrin tunnusmerkkejä. Tytön repliikkien ohella näyteikkunan ihmisten yksittäisten paljaiden ruumiinosien kuvaaminen vihjaa jo videon alkupuolella siihen, että videossa käsitellään objektiksi asetettuja kehoja. Kun ikkunassa seisovat ihmiset näytetään kokonaisuudessaan, paljastetaan samalla heidän lamaantuneet olemuksensa. Ikään kuin he eivät olisi ruumiissaan läsnä. Vaikka he ovat paikassa, jossa voisivat huutaa apua tai hakata nyrkeillä ikkunaa, heidän suunsa ja kehonsa ovat hiljaa. Asetelma muistuttaa historiallisten elokuvien orjakauppakohtauksia, joissa myytävät orjat seisovat eleettöminä korokkeella. Jähmettynyt olemus vihjaa hirvittävään tilanteeseen, jossa ihminen on niin nöyryytetty, ettei hän enää taistele vastaan.

Passiivisuus noudattaa tyypillistä ihmiskaupan uhrin esittämisen tapaa. Vuolajärvi (2016) havainnollistaa, kuinka Google-kuvahaku termillä "human trafficking" tuottaa kuvia ihmisistä, joista monilla on suu peitettynä, ja he ovat köysissä, kahleissa, jopa purkeissa. Kuten yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus (2014) osoittaa, passiivisuus nähdään myös oikeusjärjestelmässä niin olennaisena ihmiskaupan uhrin ominaisuutena, ettei henkilöä, joka on itse suostunut lähtemään ulkomaille ja varsinkin seksityöhön, edelleenkään tunnusteta ihmiskaupparikoksen uhriksi. Tästä syystä ei-ideaalit uhrin representaatiot tulevat vaiennetuiksi; jos uhrin puhuvat ihmiskaupan vastaisissa kampanjoissa, valitaan niihin rankimmat ja erotisoitavimmat tarinat kapeiden ja populaarien kuvastojen mukaisesti (ks. luku 2.2).

Vuolajärven (2016) mukaan kuvat vaiennetuista ja sidotuista uhreista edustavat

viatonta, puhdasta uhria, joka on lapsenomainen, infantilisoitu: Hän ei pysty puhumaan tai toimimaan omasta puolestaan, joten jonkun muun on kerrottava hänen tarinansa ja pelastettava hänet.

Uhrin esittäminen orjamarckkinoita muistuttavassa sommitelmassa sitoo representaation assosioi ihmiskaupan orjuuteen. Schaeffer-Grabielin (2010) mukaan assosiaatio liittyy ihmiskaupan myös menneisyyden rajuun työntekijöiden hyväksikäyttöön, joka

ei kuulu nykyaikaiseen kansalliseen fantasiaan ja kapitalismin kasvuun. Diskurssiteoreettisesti Tulkitseen, että orjamainen uhri rakentaa diskurssiteoreettisin termein ilmaistuna diskurssin reunaan: orjuus edustaa "ei-meitä". Tämä voi selittää myös sitä, miksi ihmiskaupan deskriptiivisiä kokemuksia (ks. s.13) kokenut ihminen ei tunnista itseään uhriksi (ks. Hoyle ym. 2011).

Nähdäkseni orjuusdiskurssi rakentaa muuttumattomien rakenteiden ja luontaisten identiteettien oletuksia, joita Mouffe (1995, 323) kutsuu "totalisoiviksi efekteiksi". Paljonko ihminen maksaa? -videossa uhrien yksilöllisistä elämästä ja haaveista ei kerrota mitään, vaan uhrius on ainoa heitä määrittävä tekijä. Tämä on syvästi ristiriidassa esimerkiksi Anti Slavery Internationalin huomion kanssa, jonka mukaan monet ihmiskaupassa uhriutuneet eivät näe itseään uhrina vaan siirtotyöläisenä, joka on tehnyt huonon päätöksen ja jolla on ollut huono onni (Kempadoo 2005a, xxiv)."

Viuhko (2013) toteaa, etteivät mielikuvat passiivisesta uhrista vastaa todellisuutta. Hän ehdottaa hankkimansa tiedon perusteella *rajoitetun toimijuuden* käsitettä kuvaamaan paremmin ihmiskaupan uhrien toimijuutta. Heidän vapauttaan on rajoitettu räikeästi esimerkiksi henkisen ja fyysisen väkivallan tai taloudellisen hyväksikäytön keinoin. Usein velkaannutetuille on valehdeltu työn sisällöstä, määrästä, olosuhteista ja/tai palkasta ja uhkailtu potkuilla niin, että toimintavapaus on ollut hyvin rajoitettua. Vaikka ihmiskaupan uhrin ovat kokeneet voimattomuutta suhteessa työnantajiinsa, jo päätös jäädä on Marja-Liisa Honkasalon (2003) termein pientä toimijuutta. Päätös siitä, ettei hyväksikäyttö voi jatkua ja toimenpiteisiin ryhtyminen on jo isompaa. Viuhkon (2013) haastattelemia ihmisiä yhdistääkin sinnikkyys ja halu selviytyä. "He ovat pyrkineet toimimaan parhaaksi katsomallaan tavalla kontrollin ja toimintamahdollisuuksiensa rajoissa (Mt.)."

Claudia Cojocarui on ihmiskaupan uhri, aktivisti ja tutkija, jolla on laajat kenttämuis-tiinpanot omista kokemuksistaan vuosina 1998–2008 Romaniassa ja Japanissa. Cojocarui (2016) kertoo kohtalotovereistaan Japanissa, jotka kavahtivat hänen yritystään kapinoida heitä hyväksikäyttävää työnantajaa vastaan. Orjuuden kaltaisissa olosuhteissakin työskentely oli väärillä tai vanhentuneilla papereilla maassa oleville ja heidän perheilleen elintärkeää. Nämä tutkimukset antavat syytä uskoa, että ihmiskaupassa uhriutuneita ihmisten identiteettiä ei määritä uhrius vaan pikemminkin toimi-

juus tilanteissa. Sekä valinnat ennen uhriutumista ja päätökset pysyä hyväksikäytöstä voivat olla aktiivisia ja päämäärätietoisia.

Miksi kiinnitämme niin paljon huomiota uhrien representaatioon? Toimijuutta ilmentävät tarinat uhritarinat eivät näytä sopivan hegemoniseen diskurssiin. Kuten mainitsin analyysin alussa, uhria on vaikea tunnistaa uhriksi ilman uhrin tunnusmerkkejä. Ongelmallista on, että tilanteet, jotka hegemoninen diskurssi määrittää ihmiskaupaksi, merkityksellistyvät länsimaisella kärsimyksen kuvastolla eivätkä uhrien kokemuksesta. Toisinsanoen esittäessään uhrit vaiennettuina representaatio myös vaientaa heidät. Cojocarú tekee tämän näkyväksi asettaessaan vastakkain kenttämuistiinpanonsa ja new yorkilaisessa galleriassa näkemänsä kuvat ihmiskaupasta. Hänen mukaansa taiteilijat kuvaavat ensisijaisesti *omia tunteitaan ja ajatuksiaan* ihmiskaupasta. Jättäessään uhrit vaiti "Paljonko ihminen maksaa?" -kampanja liittyy samaan diskurssiin, joka tosin jättää kärsimyksen kuvaston käyttämättä ja kuvaa vain uhrien hiljaisuutta.

Laclau ja Mouffen (1985/2011, 105) mukaan diskurssilla on aina rajat, joiden ulkopuolelle jää osasia, jotka eivät tule artikuloituksi. Tulkitsen näiden artikuloimattomien osasten ja de Lauretisin kuvailemien *space-offien* viittaavan samaan asiaan: artikuloitun diskurssin marginaaleihin, jotka eivät näy kuvassa, mutta ovat pääteltävissä siitä, mitä kuvassa näkyy. de Lauretisin (1987/2004, 71) mukaan klassisessa ja mainoselokuvissa käytetyt vastakuvat pyrkivät uudelleensällyttämään nämä toisaalla olevat tilat representaatioon. Paljonko ihminen maksaa? -videon leikkauksissa käytetään paljon vastakuvia; kuvaa, joka katsoo "lapsen silmin" kadulta ikkunalasin läpi sisään, seuraa kuva, joka suuntautuu lasin sisäpuolelta ulos. Tekniikka luo katseen ja näkökulman häivän myös ihmiskaupan uhrille ja dialogin mahdollisuuden hänen ja päähenkilön välille. Tästä huolimatta uhri pysyy tässäkin tapauksessa vaiti ja jää tavoittamattomiin päähenkilön, suomalaisen tyttölapsen, lähtiessä pois. Uhrien näkökulman haltuunoton voidaan ajatella tuottavan "meitä" rajaamalla "muut" liiketilaan ja luomalla katse *heidän kauttaan* "meihin" – jos ikkunan ääreen pysähtyneet hahmot oletetaan "meiksi" – ja potentiaalisesti havahduttamaan meidän oman toimimisen tai toimimatta jättämisen näkemisen ihmiskaupan todellisuuteen vaikuttavana tekona.

Ihmiskaupan näyteikkuna rajaa "me"-konstruktiota käyttäen puhekykyä diskursiivisena kiinnekohtana. Rancière (2009a, 24) osoittaa puhekyvyn edellytykseksi poliittiselle osallisuudelle. Äänettömiltä, oikeuksistaan tietämättömiltä ja eleettömiltä "ei-meiltä" puuttuu se puhekyvyn mukanaan tuoma toimivalta, jonka voidaan suoda aktiivituvan katsojassa "meidän" jaetun oikeudenmukaisuutemme, tietomme ja toimivaltamme myötävaikutuksella. Jos uhrin kuvattaisiin haaveilevan samankaltaisista asioista kuin keskiluokkainen länsimaalainen – matkustelusta, opiskelusta ja paremmista tuloista - ja tavoittelevan haaveita aktiivisilla toimilla tietoisena riskeistä (ks. Agustín 2007), olisi myös uhreihin kohdistuva sympatia toisenlaista. Uhrien representaatiot eivät voisi olla "me"-konstruktion passiivisia negaatioita, ideaaliuhreja, vaan enemmän "meidän" kaltaisiamme aktiivisia toimijoita joille on käynyt huonosti vaikeammassa olosuhteissa. Toistaiseksi dominoiva ihmiskaupadiskurssi kuitenkin piirtää rajansa suomalaisessa representaatiossa *Ihmiskaupan* näyteikkunan pintaan. Nyt kampanjan keskiöön asettuu katsojan hämmentynyt kokemus järkyttävien asioiden tapahtumisesta aivan silmiemme edessä joillekin toisille.

Kampanjat toimivat rajatussa mediatilassa lyhyinä videoina, helppolukuisina teksteinä ja pysäyttävänä kuvina, joten niiden tuottaminen edellyttää viestinnällisiä valintoja siitä, miten asia esitetään, jotta se vaikuttaa halutulla tavalla ja samanaikaisesti välittää oikeaa tietoa. Koko kompleksisen ilmiön esittäminen suppeassa kampanja-aineistossa ei ole mahdollista eikä se olisi mielekästäkään. Kuten esimerkiksi O'Brien (2016) toteaa, kampanjamateriaaleissa uhrit kyllä puhuvat. Myös tätä kirjoitettaessa käynnissä olevassa suomen suurimmassa hyväntekeväisyyskampanjassa, Yhteisvastuu-keräyksessä materiaaliin kuuluu video, jossa uhri puhuu (ks. Kallio 2017). Puhuessaan uhrit puhuvat kuitenkin melodraaman kielellä.

Laclau mukaan myytti on rakenne, joka pitää yllä merkityksiä yhteisessä puhetilassa (Palonen 2011). Ideaaliuhrin representaatio voidaan tulkita hegemonisessa ihmiskaupadiskurssissa myytiksi. Jo Doezema (2010) on tutkinut niinsanottua "valkoisen orjakaupan myyttiä", joka hänen mukaansa kumpusi naisten seksuaalisuuden ja liikkuvuuden pelosta ja niiden kontrolloinnin tarpeesta, jotka puolestaan ilmensivät syvempiä kansalliseen identiteettiin, naisten itsemääräämisoikeuteen, ulkomaalaisiin ja maahanmuuttajiin liittyviä pelkoja. Doezeman mukaan 2000-luvun ihmiskauppanar-

ratiivit toimivat samanlaisina kulttuurisina myytteinä. Vaikka uhrin representaatio monipuolistuu "Paljonko ihminen maksaa?" -videossa, uhrimyytin merkitysrakenne ei katoa. Myyttiä tarvitaan pitämään yllä "me" -konstruktion oikeutta puhua toiseutettujen puolesta ja määrittää, mitä ovat laillisuus, oikeudenmukaisuus ja turvallisuus.

Paljonko ihminen maksaa? -kampanjan representaatio esittää siis ihmiskauppaa päivittyneessä, monipuolistuneessa diskurssissa, johon on vaikuttanut kritiikki stereotyyppisten representaatioiden ylläpitämiä mielikuvia kohtaan. Uhrin avuttomuus on kuitenkin ehto sankaritekojen tarpeelle. Millaisia sankaritekoja katsoja voisi tehdä eli miten hän voisi auttaa ihmiskaupan uhreja?

4.3. Katsoja aktiivisena kansalaisena ja kuluttajajaksilönä

Tässä luvun osassa kuvaan, kuinka Paljonko ihminen maksaa? -kampanja tarjoaa katsojalle sankarin positiota aktiivisen kansalaisen ja eettisen kuluttajan roolissa. Liitän näitä positiota laajempiin konteksteihin ja osoitan diskurssien välisiä jännitteitä ja katsojan kannalta ristiriitaisia positiota.

Paljonko ihminen maksaa? -kampanjan verkkosivuilla on välilehti *Mitä minä voin tehdä?*, joka neuvoo ottamaan yhteyttä poliisiin tai auttamisjärjestelmään, jos havaitsee jotain epäilyttävää. Samalla sivulla annetaan vinkkejä ihmiskaupan uhrin tunnistamiseen: "Onko lähiseudun palveluissa sama henkilö kaikkina vuorokauden aikoina? Vaikuttaako hän pelokkaalta? Kysele kuulumisia." Epäilysten herätessä kansalaista neuvotaan ottamaan yhteyttä poliisiin.

Kuten luvussa 4 totesin, tyypillisen ihmiskaupanarratiivin sankarina on valtio (Ks. myös O'Brien 2016). Paljonko ihminen maksaa? -kampanjan verkkosivu tarjoaa katsojalle osallisuutta valtion ihmiskaupan vastaisiin toimiin toimimalla valtion silminä kaduilla ja kapakoissa. Kansalaista kutsutaan nostamaan katseensa puhelimestaan ja kiinnostumaan myös muiden asioista. Lähiseudun palveluissa työskentelevien kuulumisten kyseleminen luokien yhteisöllisyyden ja turvallisuuden tunnetta ja lieventää "meidän" ja "muiden" välistä eroa. Näen taustaoletuksena nationalistisen diskurssin, joka liittyy katsojan kansalaisen roolissa valtioon. Katsojan samastuminen myyttisen ihmiskaupanarratiivin sankarin rooliin sulkee pois sen mahdollisuuden, että hänellä

olisi jotain tekemistä tarinan konnien tai uhrien roolin kanssa. Näin ollen katsojalle tarjottu positio rakentuu varsinkin moraaliselle erolle, jossa katsoja voi toiseutetun uhrin pelastamiseksi liittoutua valtion kanssa tarinan sankarin rooliin. Vastustaja on henkilöitymättä jäävä paha. Orjamarkkina-asetelman kautta tämä epämääräinen toimija voi tulla merkityksellistetyksi hegemonisessa diskurssissa barbaaristen toiseuksien tuokioksi, joka rajaa modernin oikeusvaltion "me"-konstruktiota.

Pelkistetty tarina voi herättää katsojassa sympatiaa uhria kohtaan ja halua toimia, mutta se ei ota huomioon, että ilmoitus viranomaisille voi olla potentiaalisen uhrin kannalta myös vahingollista. Suomessakin ihmiskaupan uhriksi tunnistettujen suoje-
lua edellyttää uhrin yhteistyö viranomaisten kanssa (Roth 2010, 164). Jos pelokkaan oloinen ja epämääräisissä oloissa työtä tekevä henkilö ei halua tai uskalla puhua vi-
ranomaisille, tai ei puhumisesta huolimatta saa uhrin statusta, potentiaalinen uhri voi vaihtoehtoisesti tulla tunnistetuksi esimerkiksi paperittomaksi siirtolaiseksi tai seksi-
alalla työskenteleväksi kolmannen maan kansalaiseksi, jonka osaksi tulee karkoitus
maasta. Tällöin aktiivinen kansalainen palvelee hyvää tarkoitusta diskurssissa, joka
vetää yhtäläisyysmerkit laittoman maahantulon ja ihmiskaupan välille ja jossa uhrin
ja rikollisen kategoriat ovat toisensa ulossulkevia; paperiton on lainsuojaton, ellei hän-
nen todeta olevan "riittävän hyväksikäytetty" ollakseen uhri (Andrijasevic & Ander-
son 2009). Tällöin sympatia mahdollista ihmiskaupan uhria kohtaan asettuu ristirii-
taan aktiivisen kansalaisen position kanssa. Tiedostavampi sankarikansalainen voi ot-
taa huomioon, ettei viranomaiselle puhuminen ole mahdolliselle ihmiskaupan uhrille
välttämättä houkutteleva vaihtoehto. Tämä ei estä sankarikansalaista olemasta kiin-
nostunut tämän kuulumisista ja pitämästä tämän puolia siitä huolimatta, ettei se vas-
taa tietoisuuskampanjassa annettuja ohjeita. Hän voi esimerkiksi neuvoa uhrin kansa-
laisjärjestykseen, joka tarjoaa keskusteluapua ja tietoa siitä, mitä rikosoikeudelliseen
prosessiin lähteminen merkitsisi hänen selviytymismahdollisuuksilleen.

Aktiivinen kansalainen joutuu ristiriitaiseen rooliin myös, jos hän näkee ihmiskaupan
merkkejä seksipalveluiden asiakkaana. Kuten luvussa 2 totesin, hegemonisessa ih-
miskaupadiskurssissa painotetaan kysynnän merkitystä ihmiskauppaa synnyttävänä
tekijänä. Siksi representaatioissa, joissa usein samaistetaan ihmiskauppa seksialaan,
esitetään seksiä ostavat miehet ihmiskauppailmiön aiheuttajina. Ilmoittaessaan ihmis-

kauppaan viittaavista havainnoistaan poliisille suomalainen ilmoittaisi samalla itse saattaneensa syyllistyä rikokseen. Ei siis liene epäselvää, ottaako aktiivinen kansalainen todennäköisemmin yhteyttä viranomaisiin kohdatessaan kielitaidottoman ja pelokkaan oloisen työntekijän lähiön aasialaisessa ravintolassa vai seksikaupan takahuoneessa.

Nämä esimerkit havainnollistavat diskursiivista jännitettä, johon katsojalle tarjotut subjektipositiot joutuisivat. Sankarin rooli voi joutua ristiriitaan samassa diskurssissa esiintyvän roiston roolin kanssa, eikä sankarilliseksi tarjottu toiminta välttämättä autakaan uhrin positiossa esitettyä ihmistä. Toisaalta se, että kampanja korostaa työperäistä ihmiskauppaa, lieventää representaation marginalisoivaa efektiä verrattuna stereotyyppiseen kuvaukseen kansainvälisestä pakkoprostituutiosta. Tavallisten näköiset ihmiset työlainsäädännön piiriin kuuluvissa ammateissa tarjoavat katsojalle huorastigmaa¹⁴ helpomman samaistumispiinnan. Myös monilla laillisissa työsuhteissa matalapalkka-alalla toimivilla suomalaisilla voi olla kokemuksia liian pitkistä työpäivistä, riittämättömästä palkasta ja vaihtoehtojen puutteesta. Vaikka ero ihmiskaupparikokseen on näissä olosuhteissa usein vielä selvä, työperäisen ihmiskaupan diskurssi tuo ilmiön keskiöön työelämän pelisäännöt ja työntekijän oikeudet. Tämä on sukupuolittunutta väkivaltaa helpompi tulokulma, sillä työläisten oikeudet on helpompi nähdä yleisinä pelisääntöinä kuin työn muotoon liittyvät kysymykset. Prostituution asettaminen työperäisen ihmiskaupan otsikon alle on kampanjan sivuilla on tulkittavissa askeleeksi kohti seksityön käsittämistä työnä siinä missä muukin epätyypillinen, sääntelemätön työ.

Paljonko ihminen maksaa? -kampanja kannustaa aktiivisen kansalaisuuden ohella eettiseen kuluttamiseen. Sivulla kehoitetaan kiinnittämään huomiota siihen, miten ja missä ostamamme tuotteet ovat valmistettu.

Olemme halpojen hyödykkeiden ja palveluiden houkuteltavissa – liian halpa hinta voi kuitenkin olla epäilyttävä merkki. (www.paljonkoihminenmaksaa.org)

Christian Gunkel (2014, 7) määrittelee eettisen kuluttamisen kulutusvalinnoiksi, jotka perustuvat uskoon oikein ja väärin tekemisestä. Hän erottaa sen poliittisesta kulut-

14 Goffmanin [1990] mukaan stigma tarkoittaa mekanismia, jolla normista negatiivisesti poikkeava määritellään ja määrittää itsensä marginaaliin. Stigmatisoivat piirteet vaihtelevat kulttuurista toiseen. Phetersonin [1996] mukaan huorastigma on yksi läntisen maailman sitkeimmistä leimoista. Katso myös Kontula (2008, 66–93).

tamisesta, joka samoin perustuu henkilökohtaisille eettisille näkemyksille, mutta sillä on myös yhteiskuntaa muuttavia päämääriä. Molemmat käsitteet ovat yksilöllisiä kuluttamisen tapoja, mutta eroavat toisistaan koetulta vaikutusalueeltaan. Tiivistäisin eron siten, että eettiset kulutusvalinnat on yksityisasiota, joista voidaan tehdä poliittisia pyrkimällä vaikuttamaan niillä sellaisiin monitasoisin ongelmiin, joihin hallintojen perinteinen poliittinen vastuu ei yletä. Dietlind Stolle ja Michele Micheletti (2013) käsittelevät poliittista kuluttamista yksilöllistetyn vastuunoton käytäntönä. Ehdotus eettisten kulutusvalintojen tekemiseen kutsuu katsojaa ennen kaikkea tiedostamaan kuluttajan osuuden hyväksikäytön ketjuissa ja niinsanotusti "äänestämään lompakollaan".

Liberalistisen käsityksen mukaan kuluttajien valinnat vaikuttavat siihen, mitkä toimijat ja yritykset menestyvät (Gunkel 2014, 44–45). Tämä rinnastuu sujuvasti yksilöllistettyyn tapaan kuvata ihmiskauppaa. Kuten muihinkin ihmiskaupan syihin, vaikuttavat myös eettiseen kuluttamiseen monet rakenteelliset seikat. Sen edellytyksenä on ensinnäkin riittävä toimeentulo. Kuten Gunkel (2014, 11) toteaa, jo 50-luvulla Yhdysvalloissa paikallisten kauppojen suosiminen merkitsi korkeampaa sosiaalista statusta ja edelleen eettinen kuluttaminen – vaikkakin muuttuneessa globaalien talouden sfääriässä – kuuluu niille, joiden kuluttaminen ei liity vain välttämättömään toimeentuloon. Tulkitsenkin sen luokkakysymykseksi, joka edellyttää toimijalta sekä osto-voimaa, tiettyjä arvoja, tiedostamista ja aktiivista tiedon hankintaa sekä sitoutumista ajatukseen valintojen vaikuttavuudesta.

Valinnan vapaus on siis eri tavoin rajattua, mutta – kuten Bauman [2007] toteaa – valitseminen sinänsä on kulutusyhteiskunnan kontekstissa pakollista (Gunkel 2014, 44). Paljonko ihminen maksaa? -videon äiti kääntää selkensä *Ihmiskaupalle* ja valitsee sen näkemättä jättämisen. Hän myös vaikuttaa kiusaantuvan siitä, että hänen lapsensa huomioi *Ihmiskaupan* ja esittää siitä vaikeita kysymyksiä. Kontekstissa, joka yksilöllistää ihmiskaupan syyt ja ratkaisumahdollisuudet, hahmon toiminta pitää yllä merkitysrakennetta, jossa huolehditaan omista asioista ja annetaan pahojen asioiden tapahtua toisille. Lasin takaa luotu katse objektivoi kadulla vapaana kävelevän suomalaisen *epäeettiseksi kuluttajaksi*, joka pakenee vastuutaan monimutkaisten yhteiskunnallisten ongelmien purkamisessa.

Jos ajatellaan de Lauretisin tavoin representaation antavan katsojalle aineksia identiteettityöhön, näyttäytyy ihmiskauppa ilmiönä, josta tietoiseksi tuleminen merkitsee yksilölle aineksia itseilmaisuuksiin kuluttajana. 90-luvulla Suomessa myytiin juutista tehtyjä kauppakasseja, joissa luki *jäähyväiset muovikasseille*. Nykypäivänä voi katukuvassa nähdä *yksi auto vähemmän* -tarralla varustettuja polkupyöriä. Tämän kaltaisilla kulutusvalinnoilla yksilö voi kokea vaikuttavansa ympäristön hyvinvointiin arkisilla valinnoilla ja samalla herättää vastaantulijoita huomaamaan saman. Ne voivat myös toimia myös yksilön arvojen ilmentäjänä samaan tapaan kuin sinisen sydämen jakaminen sosiaalisessa mediassa ihmiskauppatietoisuuden lisäämiseksi (vrt. <https://www.unodc.org/blueheart/>).

Uusliberalismi on Wendy Brownin (2015, 27) mukaan järki, joka taloudellistaa eli käsittää taloudellisin termein kaikki elämän osa-alueet. Uusliberalismin kontekstissa yksilö typistyy *homo oeconomicus* -ihmistyyppiksi, joka laskelmoi tekonsa sen perusteella, miten se parantaa hänen kilpailukykyään markkinoilla. Tässä kontekstissa yksityinen kuluttaja ja muu toimija voi rakentaa itsestään oikeamielistä brändiä tuomalla esiin tietoisuutensa ihmiskaupan olemassaolosta ja asenteensa sitä kohtaan. Yrittäjä voi saada kilpailuetua siitä, että hän osoittaa käyttämiensä tuotantoketjujen reilouden työntekijöitä ja ympäristöä kohtaan. Tällöin hän ei kilpaile hinnalla vaan oikeudenmukaisuudesta tuotetuilla mielikuvilla.

Ihmiskaupan vastaisten kampanjavideoiden kontekstissa kuluttajat ovat O'Brienin (2016) mukaan useimmiten seksiä ostavia miehiä. Muut kuluttajat loistavat poissaolollaan. O'Brien mainitsee esimerkkinä YK:n Blue Heart -kampanjan, joka poikkeuksellisesti kertoo kahden nuoren miehen, Peterin ja Kevinin tarinan tarinan uhriutumuksesta rakennustöissä. Kampanja ei kuvannut millään tavoin talojen rakennuttajia, vaan tarinan konna oli nuorukaiset rakennuksille huijannut Edgar-niminen mies. O'Brienin mukaan omistajat pitäisi käsittää ihmiskaupan kuluttajina ja kysynnän lisääjinä. Tämä on hyvä huomio siksi, että UNODC:n (2014, 9) mukaan 47 % vuonna 2011 tiedetyistä ihmiskaupan uhreista maailmassa oli hyväksikäytetty työperäisesti, elinkaupassa tai muissa ihmiskaupan muodoissa. Euroopan ja Keski-Aasian alueella vastaava prosentti oli vuonna 2010-2012 34%, mikä on huomattavasti vähemmän (Mt). Kuitenkin se tarkoittaa, että kolmanneksessa alueella todetuista ihmis-

kauppatapauksista kuluttaja on jokin muu toimija kuin seksinostaja, esimerkiksi työnantaja tai -ostaja. Paljonko ihminen maksaa? -video tai kampanjasivu ei anna vihjeitä siitä, ketä nämä eettiset kuluttajat voisivat olla, joten se voisi potentiaalisesti vedota myös työnantajiin ja yrityksiin alihankintaketjujen selvittämiseksi.

Uusliberalismin ja ihmiskaupan kontekstien risteämässä valtion tehtävä näyttää olevan markkinoiden vapaan toimimisen turvaaminen ja siitä seuraavan köyhien hyväksikäytön pitäminen rajojensa ulkopuolella sääntelemällä vahvasti maahanmuuttoa. Kempadon (2015) tutkimat ihmiskaupan vastaiset kampanjat vaativat näiden rakenteiden puitteissa lisää lakeja, kriminalisointeja ja valvontaa. Paljonko ihminen maksaa? -kampanja ei vaadi mitään, vaan ehdottaa katsojalle aktiivista toimijuutta. Tarkastelemani kampanja ei poikkea Kempadon tutkimista kuitenkaan siinä mielessä, että uusliberalismin diskurssi pysyy kyseenalaistamattomana.

Kuluttajan ja kansalaisen positiot ajautuvat epätasapainoon, kun tarkastellaan näiden sijaintien konteksteja. Kuluttaja toimii vapailla markkinoilla, kansalainen osana valtiota. Kuten Rancière (2009b, 82) toteaa,

The same States that surrender their privileges to the exigencies of freely circulating capital rediscover them straight away in order to close their borders to the freely circulating poor of the planet in search of work.

Näin ollen yhteiskunnalliset suhteet, joihin Paljonko ihminen maksaa? -kampanja katsojan toimijuutta rakentaa, perustuvat ensisijaisesti uusliberalistiselle omistavien ja omistamattomien suhteelle. Katsoja saa tietoa ja aineksia identiteettityöhön suhteessa, jossa hänellä on enemmän tai vähemmän rahan ja yhteiskunnallisen aseman mukanaan tuomaa valtaa tehdä kulutusvalintoja tarjottujen vaihtoehtojen välillä. Uhrit ovat Toisia, joilla tätä valtaa ei ole. Heidät esitetään puhekyvyttöminä, minkä voi tulkita oikeudettomuudeksi tasa-arvoon (vrt. Ranciere 2009b, 24). Edellisessä luvussa kuvasin epätasa-arvoisia yhteiskunnallisia suhteita, joihin ihmiskaupparikos sijoitetaan sekä hegemonisessa diskurssissa että sen stereotyyppisessä representaatiossa. Väitän, että uhrien toimijuuden puutetta selitetään hegemonisessa ihmiskauppadiskurssissa enemmän rakenteilla kuin "meidän" toimijuuttamme; tässä luvussa olen kuvannut, kuinka myös jälkimmäinen rakentuu kansalaisuuden ja uusliberalismin ehdoilla.

6. Lopuksi

Pro gradu -tutkielmaani motivoi kysymys siitä, miksi ihmiskauppa esitetään suurelle yleisölle stereotyyppisellä tavalla. Halusin selvittää, miten ihmiskauppaan liittyvä stereotyyppinen kuvasto on käsitettävissä osaksi ihmiskaupan vastaista politiikkaa Suomessa. Analysoin IOM:n yhteistyössä kansallisten vähemmistövaltuutetun kanssa vuonna 2012 ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa vuonna 2016 Suomeen tuottamia kampanjamateriaaleja ja vertasin niitä muualla maailmassa tehtyyn tutkimukseen vastaavista materiaaleista ja ihmiskaupan diskursseista. Pyrin saavuttamaan kampanjamateriaaleihin vaikuttavan diskursiivisen tavan käsittää ihmiskauppa ja kysyin niiltä, mitä suuren yleisön pitäisi tämän logiikan mukaan tietää ihmiskau-pasta ja miksi – miten kampanjat puhuttelevat suomalaista suurta yleisöä.

Olen tässä tutkielmassa lähestynyt kysymystä teoreettisessa viitekehyksessä, jossa diskurssi rakentuu kontingentisti historiallisessa, paikallisessa ja poliittisessa kontekstissa ja muovaa todellisuutta antaen ehdot sille, miten ilmiöt ovat ymmärrettävissä ja merkityksellistettävissä. Olen teoretisoinut myös, miten representaatio kutsuu katsojaa diskurssin mukaiseen poliittiseen identifiikaatioon. Olen todennut, että myytit ovat vahvoja merkitysten ylläpitäjiä ja viittauskohteita, joiden avulla representaatioista on helppo rakentaa helposti ymmärrettäviä ja puhuttelevia. Feministinen herkkyyys diskurssin rajoille tuo esille myös sen, miten myyttiset representaatiot toiseuttavat hahmoja, jotka ovat diskurssissa keskeisessä osassa.

Käsitän analysoimani ihmiskaupan vastaiset mediakampanjat hegemoniseksi ihmiskaupadiskurssiksi kutsumani diskurssin konkreettisina tuotteina ja uusintajina. Tämä diskurssi on artikuloitu 2000-luvun alussa kansainvälisen rikollisuuden vastaisessa Palermon lisäpöytäkirjassa ja sitä artikuloidaan uudelleen tutkimuksissa, toimintasuunnitelmissa, koulutuksissa ja mediakampanjoissa, jotka keskustelevat keskenään. Olen paikantanut diskurssin kiinnostuskohdiksi ainakin seksityö/prostituutiokysymyksen, ihmisoikeuskysymyksen sekä rikostorjunnan ja ulkomaalaisvalvonnan kysymykset. Näistä ensin- ja viimeksimainitut ovat selkeimmin esillä analysoimissani kampanjoissa.

Seksityö/prostituutiokysymys on ilmeinen kiinnekohta ihmiskaupadiskurssissa, sillä ihmiskaupan käsite irrotettiin YK:ssa prostituutiosta vasta 1990-luvulla. Uusi määritelmä korosti olosuhteita, joissa toiminta tapahtuu – pakottamista ja orjuuden kaltaisia olosuhteita. Sen myötä eriytyi ja lisääntyi myös muiden ihmiskaupalle läheisten ilmiöiden kuten ihmissalakuljetuksen, paperittoman työvoiman ja nykyajan orjuuden tutkimus. (Kempadoo 2005a, xii.) Historiallisista syistä ihmiskauppa käsitetään usein edelleen juuri prostituutiona ja keskustelu esimerkiksi vapaaehtoisen seksityön mahdollisuudesta tai seksityöntekijöiden marginalisoidun aseman aiheuttamasta haavoittuvuudesta ihmiskaupalle ovat säilyneet kiistakysymyksinä. Seksialalla tapahtuva ihmiskauppa käsittää merkittävän osan kaikesta tunnistetusta ihmiskaupasta ja se esitetään ihmiskaupparaporteissa omana kategorianaan työperäisen ihmiskaupan, elinkaupan ja muun ihmiskaupan, kuten taskuvarkauksiin painostamisen kategorioiden rinnalla (esim. UNODC 2014, 9).

Rikostorjunnan ja ulkomaalaisvalvonnan kiinnekohdat ilmenevät Palermon lisäpöytäkirjan kontekstista kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen osana sekä ihmiskaupan vastaisten toimintasuunnitelmien ja YK:n raporttien sisällöstä. Niissä huomioidaan ihmiskaupan rajat ylittäviä virtoja sekä tehostetaan raja- ja ulkomaalaisvalvontaan liittyvää kansainvälistä yhteistyötä. Ihmisoikeusnäkökulma sisältyy edellä mainittuihin dokumentteihin puheena ihmiskaupan uhrien oikeuksista ja auttamisesta, mutta monissa käytännöissä ne jäävät alisteisiksi rikostorjunnan ja ulkomaalaisvalvonnan kiinnekohdille.

Edellämainitut kiinnekohdat ilmenevät Ihmiskauppa ei ole satua -videossa erilaisten sosiaalisten valtasuhteiden ja rakenteiden kuvauksina, jotka merkityksellistävät representaatiossa esiintyvien hahmojen toimintaa ja selittävät ihmiskauppailmiötä. Ihmiskauppa ei ole satua -videon stereotyyppiseen ihmiskaupamelodraamaan kuuluu keskeisenä tekijänä patriarkaatin rakenne, joka tuottaa naiset miesten ylivallan – ja ihmiskauppakontekstissa ihmiskaupan – uhreiksi. Patriarkaatin kontekstissa kuvaus naisen toimijuudesta ankeissa lähtöoloissa liittyy miesten poissaoloon, kun taas hänen toimijuuden puutteensa ihmiskaupan uhrina liittyy miesten läsnäoloon. Patriarkaatin kehukseen liittyy järjestäytyneen rikollisuuden ja kulttuurisen- tai etnisen eron kehyksiin, joiden puitteissa barbaariset ulkomaalaismiehet hyväksikäyttävät naista.

Tarinaa selittää osaltaan taloudellisen eriarvoisuuden kehys, jota ilman muilla teki-joillä ei olisi tilaa toimia: jos nainen voisi taloudellisesti hyvin omillaan, hän ei ehkä joutuisi tekemisiin seksibisneksen ja barbaaristen rikollisten kanssa.

Ihmiskauppa ei ole satua -videon stereotyyppinen melodraama luonnollistaa edellä mainittuja rakenteita – sukupuoli- luokka- ja kansalaisuuseroihin kiinnittyvää varallisuuseroa globaalin kapitalismin kontekstissa. Rakenteet tulevat esitettyksi puitteina, joissa paha tapahtuu ja joissa sitä vastaan pyritään taistelemaan. Itse rakenteet pysyvät kuitenkin kyseenalaistamattomina ikään kuin sukupuolten ja etnisyyksien väliset sosiaaliset erot perustuisivat luonnolliselle sukupuolierolle ja biologiselle reproduktiolle.

Havaitsin kahden kampanjavideon representaatioiden välillä myös merkittäviä eroja, jotka heijastelevat hegemonisen diskurssin sisällä käytävää ihmiskauppakeskustelua stereotyyppisten representaatioiden vaikutuksesta ihmiskaupan vastaisiin toimiin. Ihmiskauppa ei ole satua -video kertoi tyypillisen melodramaattisen ihmiskauppatarinan, jonka kaltaisia tarinoita kerrottiin jo 1800-luvulla valkoisen orjakaupan vastaisissa kampanjoissa. Kriittisissä puheenvuoroissa tämän tarinankerronnan tavan on nähty tuottavan kapeita käsityksiä siitä, mitä ihmiskauppa on ja siten vaikeuttavan ihmiskaupan kompleksisten hyväksikäytön uhrien tunnistamista. Näen Paljonko ihminen maksaa? -videon ja verkkosivun vastaavan tähän kritiikkiin esittelemällä videolla monimuotoisen uhrijoukon ja kumoamalla verkkosivun tietoiskussa pinttyneitä ihmiskauppaan liittyviä käsityksiä. Täten diskurssi tulee uudelleenartikuloituksi.

Tarkastelemieni kampanjoiden uhrirepresentaatiot eivät kaikilta osin vastaa ideaaliuhrin abstraktiota, jonka mukaisista representaatioista monet lukemani tutkimukset ihmiskaupan mediarepresentaatioita kritisoivat, mutta mielestäni ne siitä huolimatta luonnollistavat diskurssin rajoja. Ihmiskauppa ei ole satua -kampanjan päähenkilö esitetään aluksi tyypillisenä valkoisen orjuuden narratiivista tuttua vaikeista oloista tulevana hyväuskoisena naisena, joka tulee huijatuksi prostituutioon. Hän kuitenkin hyväksikäytetyksi tulemisen lomassa pesee itseään, huutaa ja koettaa paeta; nämä teot ovat varsin aktiivisia ja poikkeavat avuttoman uhrin hahmotyypistä.

Paljonko ihminen maksaa? -kampanjan uhrilahmot ovat ulkoisesti moninainen joukko eri sukupuolisia, eri ikäisiä ja erilaisia etnisyyksiä ilmentäviä ihmisiä, mikä on

poikkeus heikon ja hyväuskoisen naisen uhriprofiilista. Kampanjan uhrit ovat kuitenkin korostetun passiivisia, minkä tulkitsen infantilisoivaksi esittämiseksi. Uhrit eivät osaa puhua puolestaan eivätkä taistella vastaan, vaikka heillä on näyteikkunan kautta katsekontakti ohikulkeviin äitiin ja lapseen. Näin ollen kampanjan tuottajien on kerrottava heidän tarinansa. Molemmista kampanjoista on löydettävissä 1800-luvulta asti eläneen melodramaattisen narratiivin mukaista kerrontaa, joka joko kaventaa ihmiskaupan vain sen yhteen stereotyyppiseen ilmenemismuotoon tai toiseuttaa ja vaientaa ihmiskaupan uhrit avuttomaan passiivisuuteen.

Tämä huomio tekee näkyväksi diskurssin rajat, jotka asettavat ehdot uhrien toiseuttamiselle sekä representaation luoman katseen ehdottamalle katsojan toimijudelle ja asemalle representoiduissa sosiaalisissa suhteissa. Representaation rajat ovat mielenkiintoisia, koska niiden takana on sellaisia diskurssin elementtejä, joiden näkymätön läsnäolo on välttämätöntä diskurssille: kuten Laclau ja Mouffe (viite) toteavat, "meidän" määritelmä edellyttää sen nimeämistä, mikä ei ole" meitä". Hegemoninen ihmiskaupadiskurssi ja tutkimani representaatiot tuottavat "meidän" ja "muiden" välisiä suhteita, joissa ihmiskaupan uhrit ja tekijät ovat mitä suurimmassa määrin "muita", representaation luoman katseen kohteita. Representaation luoma katse tuottaa katsojalle tietoa, valtaa ja identiteettityötä hänen saadessa mahdollisuuden ottaa asema representaation esittämissä luonnollistetuissa suhteissa.

"Muiden" ollessa joko luonnollistettujen erojen tai infantilisoinnin keinoin merkittyjä pelastamista kaipaaviksi uhreiksi "meidän" tehtäväksemme rakentuu heidän pelastamisensa. Tutkimieni representaatioiden katsojalle tarjoama toimijuuden paikka saa muotonsa aktiivisen kansalaisuuden ja eettisen kuluttajuuden rooleissa.

Aktiivinen kansalaisen rooli rakentuu melodramaattisessa narratiivissa valtion rinnalle sankarin asemaan. Aktiivinen kansalainen voi osallistua ulkomaalaisten valvontaan pitämällä silmänsä auki ja jututtamalla lähipalveluissaan jatkuvasti työskenteleviä ihmisiä. Havaitessaan ihmiskauppaan viittaavia tekijöitä hän voi ottaa yhteyttä poliisiin. Tämä nationalistisen ja ulkomaalaisvalvontadiskurssien kehystämä positio voi asettua ristiriitaan ihmiskaupan uhrien oikeuksia korostavan diskurssin kanssa, sillä uhrilta vaikuttava ei välttämättä halua tulla pelastetuksi. Näkökulma tulee hegemonisen diskurssin ulkopuolelta, "toisaalta"-näkökulmasta, jota ovat artikuloi-

neet seksityöntekijät ja kolmannen maailman- ja transnationaalit feministit. Uhrien oikeudet ovat näkyvästi läsnä myös hegemonisessa diskurssissa, mutta tutkimani representaatiot eivät kuvaa heille kapasiteettia itsemäärittelyyn tai -määräämiseen.

Kampanjoiden katsojalle tarjoama sankarin positio voi joutua ristiriitaan myös roiston roolin kanssa, jos sankarin ja mahdollisen ihmiskaupan uhrin kohtaaminen tapahtuu seksikaupan kontekstissa. Ottaessaan tällöin yhteyttä poliisiin sankari ilmoittaisi samalla olevansa lain silmissä roisto, jonka aiheuttama kysyntä nähdään hegemonisessa diskurssissa ihmiskaupan keskeisenä syynä. Hän olisi siis samanaikaisesti sekä sankari että konna.

Kampanjasivuista uudempi tarjoaa katsojalle toimijuutta aktiivisen kansalaisuuden ohella eettisenä kuluttajana. Paljonko ihminen maksaa? -videon juoni puolestaan korostaa katsojan kokemaa vaivaantuneisuutta esille asetetun vääryyden edessä ja haastaa hänet toimimaan. Kuluttajana hänellä on liberalistisen diskurssin mukaan mahdollisuus äänestää kukkarollaan, mikä näyttäytyy vaihtoehtona perinteisemmälle äänestämiseen ja aktivismiin perustuvalla politiikalla. Uusliberalistisessa diskurssissa aktiivinen kuluttajuus näyttäytyy myös *homo oeconomicuksen* sijoittamisena omaan itseensä: yksityishenkilö ja yritys hyötyvät taloudellisesti tavalla tai toisella kuluttaessaan eettisesti. Video noudattelee diskurssia, jonka keskiössä on suomalainen kuluttaja, hänen tunteensa sekä hänen valtansa markkinoilla ja kansalaisena.

Suureen suomalaiseen yleisöön kuuluvat henkilöt saavat analyysini mukaan valtaa vaikuttaa ihmiskauppaan, mutta vain niillä keinoilla, jotka heille annetaan hegemonisen diskurssin puitteissa. Sama diskurssi sekä analysoimani representaatiot korostavat ja tuottavat ihmiskaupan uhrien passiivisuutta, äänettömyyttä ja osattomuutta luonnollistaen hyväksikäytön mahdollistavat rakenteet. Uhrien ahdinkoon keskittyminen hämärtää rakenteiden kontingenssin ohella myös sen, kuinka katsojalle tarjottu tieto ja ehdotettu toimijuus on hegemonisen diskurssin rajaamaa. Se voi vaikuttaa ihmiskaupan seurausten korjaamiseen, muttei niihin rakenteisiin, joissa sitä syntyy. Representaation konkretisoima diskurssi kuitenkin varsin todennäköisesti vahvistaa "me"-konstruktion oikeudenmukaisuuteen ja hyvyyteen liittyviä sisältöjä "muiden" toiseutta vasten. Feministinen "toisaalta" -katse on keino nähdä ja proble-

matisoita diskursiivisia rajanvetoja ja jaettuja sisältöjä esimerkiksi kyseenalaistamalla niihin liittyviä implisiittisiä oletuksia.

Tuntemani ihmiskauppa- ja ihmiskaupparepresentaatioiden tutkimuksen kontekstissa tämän pro gradu -tutkielman anti on siinä, että se tuo analyysin keskiöön kohdemaaksi käsitettävän Suomen kansalaisille rakentuvan aseman sosiaalisissa suhteissa. Tämä fokus poikkeaa yleisimmistä tavoista analysoida ihmiskaupan representaatioista sitä, miten uhrit tulevat esitetyiksi meille ja miten esittämistapa suhteutuu elettyyn todellisuuteen sekä uhrien auttamiseen. Keskittyminen "meidän" kokemukseemme on kiinnostava siksi, että se tuo esiin toiseuttaen esitetyn ongelman funktion yhteisön rakentamisen kannalta. Tähän näkökulmaan sisältyy myös riski, että sen kautta ihmiskaupan vastainen työ on mahdollista kyseenalaistaa. Tarkoitukseni ei ole tehdä sitä. Ihmiskauppa on vakava monitasoinen ongelma. Sen vastainen työ kaipaa huomiota ja kehittämistä. Analyysini osoittaa ihmiskaupan vastaisen kampanjoinnin heikoksi kohdaksi ihmiskaupan uhrien vaientamisen; puhuessaan he puhuvat melodraaman kielellä.

Vastaavanlainen hegemoniseen diskurssiin eri puolilla maailmaa paikantuva tutkimus voisi tuottaa kattavampaa tietoa IOM:n ja YK:n diskursiivisista tavoista jäsentää sosiaalisia ja yhteiskunnallisia suhteita globaalilla tasolla. Teoreettinen tarkastelu mahdollistaa "mistä tässä on kyse?" -tyyppisen analyysin, jonka olisi mielestäni hyvä olla kaiken poliittisen toiminnan keskiössä. Lähestymistavalla on myös riski jäädä etäiseksi käytännössä tehtävälle ihmiskaupan vastaiselle työlle ja eletylle todellisuudelle. Siksi empiirinen yleisötutkimus siitä, miten ihmiset näitä kampanjoita lukevat, voisi tuottaa tietoa yleisiin käsityksiin vaikuttamaan pyrkivän viestinnän aktuaalisista vaikutuksista yleisöön. Myös haastattelututkimus viestintäkampanjoiden toteuttajien keskuudessa voisi avata uusia näkökulmia ja selityksiä sille, mitä valintoja ja millä perusteilla kampanjoita tuotettaessa on tehty.

Kirjallisuus

Agustín, Laura María (2007): *Sex at the Margins. Migration, Labour Markets and the Rescue Industry*. London & New York: Zed Books.

Alexander, M. Jacqui & Mohanty, Chandra Talpade (1997): "Introduction: Genealogies, Legacies, Movements" teoksessa Alexander, M. Jacqui & Mohanty, Chandra Talpade (toim.): *Feminist Genealogies, Colonial Legacies, Democratic Futures*. London & New York: Routledge.

Andrijasevic, Rutvica (2007): "Beautiful Dead Bodies. Gender, Migration and Representation in Anti-trafficking Campaigns" *Feminist Review* 86.

Andrijasevic, Rutvica & Anderson, Bridget (2009): "Anti-trafficking campaigns: decent? honest? truthful?" *Feminist Review* 92(1) s. 151–156.

Anthias, Floya (1998): "Rethinking social divisions: some notes towards a theoretical framework" *The Sociological Review* 46, s. 505–535. doi:10.1111/1467-954X.00129

Anti-Trafficking Review No 7 (2016): *Special Issue – Trafficking Representations*. Quest Editors: Rutvica Andrijasevic & Nicole Mai. Luettavissa verkossa <http://www.antitraffickingreview.org/index.php/atrjournal> Luettu 25.4.2017.

Arendt, Hannah (1958): *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press.

Barry, Kathleen (1995): *The Prostitution of Sexuality*. New York: New York University Press.

Barrett, Michèle (1980): *Women's Oppression Today. Problems in Marxist Feminist Analysis*. London: Verso.

Bauman, Zygmunt (2007): *Consuming Life*. Cambridge: Polity Press.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1967): *The social construction of reality: A treatise on the sociology of knowledge*. Garden City, NY: Anchor.

Blue Heart Campaign www.unodc.org/blueheart/ Luettu 20.4.2017.

Brown, Wendy (2015): *Undoing the demos: Neoliberalism's stealth revolution*. Cambridge & London: The MIT Press.

Christie, Nils (1986): "The Ideal Victim". Teoksessa Fattah, Ezzat A. (toim.): *From Crime Policy to Victim Policy. Reorienting the Justice System*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Cojocar, Claudia (2016): "My Experience is Mine to Tell: Challenging the abolitionist victimhood framework", *Anti-Trafficking Review*, issue 7, 2016, s. 12–38. Luettavissa verkossa www.antitraffickingreview.org.

- Council of Europe (2005): Treaty No 197. Convention on Action against Trafficking in Human Beings. Luettavissa sähköisenä osoitteessa <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/197>
- de Lauretis, Teresa (1987/2004): "Sukupuolen teknologia" teoksessa *Itsepäinen vietti*. Käännös Sivenius, Kaisa. Tampere: Vastapaino. Alkuteos "The Technology of Gender" teoksessa *Technologies of Gender. Essays on Theory, Film, and Fiction*. Bloomington: Indiana University Press.
- de Lauretis, Teresa (1999/2004): "Sukupuolen oireita eli miehen tapaan pissaten" teoksessa *Itsepäinen vietti*. Käännös Sivenius, Kaisa. Tampere: Vastapaino. Alkuteos "Gender Symptoms, or, Peeing like a Man", *Social Semiotics* 9: 2 (1999), s. 257–270.
- Doezema, Jo (2005): "Now You See Her, Now You Don't: Sex Workers at the UN Trafficking Protocol Negotiation" *Social & Legal Studies* 14.
- Doezema, Jo (2010): *Sex Slaves and Discourse Masters. The Construction of Trafficking*. London&New York: Zed Books.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU. Luettavissa sähköisenä osoitteessa <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:101:0001:0011:fi:PDF>
- Fairclough, Norman & Wodak, Ruth (1997): "Critical discourse analysis" Teoksessa T. A. van Dijk (toim): *Discourse as social interaction: Volume 1*, s. 258–284. London: Sage.
- Fairgough, Norman (1992): *Discourse and Social Change*. Polity Press.
- Fuss, Diana (1989): *Essentially Speaking. Feminism, Nature & Difference*. New York & London: Routledge.
- Geertz, Clifford (1973): *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Goffman, Erving (1990): *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin Books.
- Goldman, Emma (1910/2011): "Naiskauppa" teoksessa *Anarkismi ja muita esseitä*. Turku: Savukeidas. s. 169-188. Alkuteos "Traffic in Women" teoksessa *Anarchism and Other Essays*. New York: Mother Earth Publishing Association.
- Gunkel, Christian (2014): *Politicizing Consumer Choice*. Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com.libproxy.helsinki.fi/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=1920203>.
- Gunter, Barrie (2000): "Overview of media research methodologies: media output". teoksessa *Media research methods*. SAGE Publications Ltd, s. 55 –92. doi: 10.4135/9780857028983.d3

Halley, Janet; Kotoswaran, Prabha; Shamir, Hila & Thomas, Chantal (2006): "From the International to the Local in Feminist Legal Responses to Rape, Prostitution/sex work, and Sex Trafficking: Four Studies in Contemporary Governance Feminism" *Harvard Journal of Law & Gender*. 29, 2, s. 335-423.

Hallituksen esitys 221/2005. Luettavissa sähköisesti osoitteessa
<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2005/20050221>

Honkasalo, Marja-Liisa: "Katveessa – Pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan" *Tiede&Edistys* 2003 (1), s. 42–61.

Hoyle, Carolyn, Bosworth, Mary & Dempsey, Michelle (2011): "Labelling the Victims of Sex Trafficking: Exploring the Borderland between Rhetoric and Reality" *Social & Legal Studies* 20 (3), s. 313–329.

<http://iom.fi/en/counter-trafficking> Luettu 20.4.2017.

Jokinen, Antti (2012): *Puhdistus* [elokuva]. Suomi: Solar Films & Taska Film.

Kallio, Ilari (2017): *Murskattu unelma* [elokuva]. Suomi: Yhteisvastuu & Yle.
<https://www.yhteisvastuu.fi/kampanja/> Luettu 20.4.2017.

Kansallinen ihmiskaupparaportointi (2014): *Kertomus 2014*. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu.

Kauppinen, Hanna (2016): "Ihmiskauppa puheeksi animaatioiden ja osallisuuden avulla" <http://protukupiste.fi/ajankohtainen/browse/1/article/ihmiskauppa-puheeksi-animaatioiden-ja-osallisuuden-avulla/> luettu 24.2.2017

Kempadoo, Kamala (2005a): "Introduction: From Moral Panic to Global Justice: Changing Perspectives on Trafficking" teoksessa Kempadoo, Sanghera and Pattanaik (toim.): *Trafficking and Prostitution Reconsidered: New Perspectives on Migration, Sex Work, and Human Rights*. London: Paradigm Publishers, Boulder.

Kempadoo, Kamala (2005b): "Victims and Agents of Crime: A New Crusade Against Trafficking" teoksessa Sudbury, Julia (toim.): *Global Lockdown: Race, Gender, and the Prison-Industrial Complex*. London & New York: Routledge.

Kempadoo, Kamala (2015): "The Modern-Day White (Wo)Man's Burden: Trends in Anti-Trafficking and Anti-Slavery Campaigns" *Journal of Human Trafficking* 1:1, s. 8–20, DOI: 10.1080/23322705-2015.1006120

Koivunen, Anu (1996) "Sorto" teoksessa Koivunen & Liljeström (toim.): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino. s. 35–71.

Koivunen, Anu (2006): "Queer-feministinen katse elokuvaan" teoksessa Mäkelä, Puustinen & Ruoho (toim.): *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus. s. 80–106.

- Kontula, Anna (2008): *Punainen eksodus. Tutkimus seksityöstä Suomessa*. Helsinki: Tutkijaliitto & Like
- Laclau, Ernesto (1996): *New Reflections on the Revolution of our Time*. London & New York: Verso.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985/2001): *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. Second Edition. London & New York: Verso.
- Liljeström, Marianne (1996): "Sukupuolijärjestelmä" teoksessa Koivunen, Anu & Marianne Liljeström (toim.): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- MacKinnon, Catherine (1989): *Toward a Feminist Theory of the State*. Cambridge: Harvard University Press.
- MacKinnon, Catherine (1993): "Prostitution and Civil Rights" *Michigan Journal on Gender and Law*, Vol 1, 13–31.
- Moodysson, Lukas (2002): *Lilja 4-ever* [elokuva] Ruotsi & Tanska: Memphis Film.
- Mouffe, Chantal (1995): "Feminism, citizenship, and radical democratic politics" teoksessa Nicholson, Linda & Steven Seidman (toim.): *Social postmodernism. Beyond identity politics*. Cambridge University Press, s. 315–331.
- O'Brien, Erin (2013): "Ideal victims in trafficking awareness campaigns" teoksessa Carrington K, Ball M, O'Brien E and Tauri J (toim.): *Crime, Justice and Social Democracy: International Perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 315–326.
- O'Brien, Erin (2016): "Human Trafficking Heroes and Villains: Representing the Problem in Anti-Trafficking Awareness Campaigns." *Social & Legal Studies* Vol. 25(2), s. 205–224.
- Outshoorn, Joyce (2004): *The Politics of Prostitution: Women's Movements, Democratic States and the Globalisation of Sex Commerce*. Cambridge, GB: Cambridge University Press.
- Palonen, Emilia (2008): "Ernesto Laclau ja Chantal Mouffe. Diskurssiteoriaa ja radikaalia demokratiaa" teoksessa Lindroos & Soininen (toim.): *Politiikan nykysteoreetikkoja*. Helsinki: Gaudeamus, s. 209–234.
- Palonen, Emilia (2011): "Pelkkää hegemoniaa? Laclaulainen diskurssiteoria politiikan tutkimuksen työkaluna" Julkaisematon artikkeli. <http://lim.mbnet.fi/kesayo2012/L2p-palonen-laclaulainenmetodi-2011-05-17.pdf> Luettu 20.4.2017.
- Parker, Ian (1992): *Discourse dynamics*. London: Routledge.
- Pheterson, Gail (1996): *The Prostitution Prism*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

- Phillips, Nelson & Hardy, Cynthia (2002/2011a): "What is Discourse Analysis" teoksessa Phillips & Hardy: *Qualitative Research Methods: Discourse analysis*. SAGE Publications Ltd, Online-versio. doi: 10.4135/9781412983921
- Phillips, Nelson & Hardy, Cynthia (2002/2011b): "The Variety of Discourse Analysis" teoksessa Phillips & Hardy: *Qualitative Research Methods: Discourse analysis* : SAGE Publications Ltd, Online-versio. doi: 10.4135/9781412983921
- Pulkkinen, Tuija (1998): *Postmoderni politiikan filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Puustinen, Liina; Ruoho, Iris & Mäkelä, Anna (2006): "Feministisen mediatutkimuksen näkökulmat" teoksessa Mäkelä, Puustinen & Ruoho (toim.): *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus. s. 15–46.
- Rancière, Jacques (1995/2009a): *Erimielisyys. Poliittikka ja filosofia*. Käännös: Heikki Kujansivu. Tutkijaliitto. Helsinki. Alkuteos: *La Méseñente. Politique et philosophie*. Editions Galilée.
- Rancière, Jacques (2005/2009b): *Hatred of Democracy*. Käännös Steve Corcoran. London: Verso. Alkuteos *La haine de la démocratie*. La Fabrique.
- Rich, Adrienne (1976/1986): *Of Woman Born. Motherhood as Experience and Institution. Tenth Anniversary Edition*. New York & London: W.W. Norton & Company.
- Roth, Venla (2010): *Defining human trafficking, identifying its victims: a study on the impact and future challenges of the international, European and Finnish legal responses to prostitution-related trafficking in human beings*. Turku: Turun yliopisto.
- Schaeffer–Grabiell, Felicity (2011): "Sex Trafficking as the 'New Slave Trade'?" *Sexualities* 2010, 13:2, SAGE publications, s. 153–160.
- Sisäasiainministeriö (2008): *Ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma*. Maahanmuutto. Sisäministeriön julkaisuja 27/2008.
- Sisäministeriö (2016): *Valtioneuvoston ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma 2016–2017*. Sisäministeriön julkaisu 29/2016. Sisäinen turvallisuus.
- Soirila, Ukri (2011): *Trafficking in human beings and Foucauldian biopower: A case study in the expansion of the human rights phenomenon*. Pro gradu. Helsingin yliopisto.
- Stolle, Dietlind, & Micheletti, Michele (2013): *Political Consumerism: Global Responsibility in Action*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511844553
- Gannon, Susanne & Davies, Bronwyn (2012): "Postmodern, post-structural, and critical theories" teoksessa Hesse-Biber, Sharlene Nagy (toim.): *Handbook of feminist research: Theory and praxis*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd, s. 65–91. doi: 10.4135/9781483384740.n4.

- Tieteen termipankki 20.04.2017: Kirjallisuudentutkimus:melodraama. (Tarkka osoite: [http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:melodraama.](http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:melodraama))
- UNODC (2004): *United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto*. United Nations.
- UNODC (2012): *Global Report on Trafficking in Persons 2012*. New York: United Nations.
- UNODC (2014): *Global Report on Trafficking in Persons 2014*. New York: United Nations.
- Viuhko, Minna (2013): "Aktiivisia toimijoita vai passiivisia ideaaliuhreja? Ihmiskaupan uhrien rajoitettu toimijuus" *Oikeus* (24) 4, s. 385–404.
- Vuolajärvi, Niina (2016): "Ihmiskaupan narratiivit ja seksityön todellisuus" *Sosiologia* 3/2016.
- Vähemmistövaltuutettu (2014): *Kansallinen ihmiskaupparaportointi - Kertomus 2014*. Julkaisusarja 16.
- Winch, Peter (1958): *The idea of a social science*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Wittgenstein, Ludvig (1967): *Philosophical investigations*. Oxford, UK: Blackwell.
- Woodilla, Jill (1998): "Workplace conversations: The text of organizing" teoksessa D. Grant, T. Keenoy, & C. Osrick (toim): *Discourse and organization*. s. 31–50. London: Sage.
- www.adprofit.fi/tyo-jota-kukaan-ei-halua-tehda/ Luettu 20.4.2017.
- www.ihmiskauppa.fi Luettu 20.4.2017.
- www.ihmiskauppaeiolesatua.fi Luettu 20.4.2017.
- www.nswp.org. Luettu 20.4.2017.
- www.paljonkoihminenmaksaa.org Luettu 20.4.2017.
- www.syrjinta.fi/web/fi/ihmiskauppa Luettu 20.4.2017.